

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Bilim Dalı

**ERGENLERİN ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI VE
ALGILADIKLARI ANNE VE BABA TUTUMLARI İLE BENLİK
ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Beyza GÜNAY

Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ömer AKGÜL

İSTANBUL – 2022

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI** : Beyza GÜNAY
SOYADI
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Ergenlerin Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları ve Algıladıkları Anne ve Baba Tutumları İle Benlik Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Psikoloji
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 17.05.2022
- SAYFA SAYISI** : 102
- TEZ DANIŞMANLARI** : 1. Dr. Öğr. Üyesi Ömer AKGÜL
- DİZİN TERİMLERİ** : Çocukluk çağı ruhsal travma, algıladıkları anne ve baba tutumu, benlik algısı
- TÜRKÇE ÖZET** : Yaptığımız araştırmanın amacı ergenlerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ve algıladıkları anne ve baba tutumları ile benlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesidir.
- DAĞITIM LİSTESİ** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Beyza GÜNAY

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Bilim Dalı

**ERGENLERİN ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI VE
ALGILADIKLARI ANNE VE BABA TUTUMLARI İLE BENLİK
ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Beyza GÜNAY

Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ömer AKGÜL

İSTANBUL – 2022

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Beyza GÜNEY

.../.../2022

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Beyza GÜNAY'ın "Ergenlerin Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları ve Algıladıkları Anne ve Baba Tutumları İle Benlik Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Psikoloji anabilim dalı, Klinik Psikoloji bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Ömer AKGÜL
(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Fatih BAL

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Alişan Burak YAŞAR

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2022

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ
Enstitü Müdürü

ÖZET

Ergen ve çocuk kavramı, hayatımızın her anında karşılaştığımız iki kavramdır. Çocukluk, temel gereksinimlerinin yanı sıra sevgi ve saygıya ihtiyacı olan varlıklardır. Her toplum için “çocuk” kavramı farklı şekillerde tanımlanmakta ve yorumlanmaktadır. Orta çağ dönemlerinde Batı ülkelerinde hâkim olan fikirler doğrultusunda çocuklar günahkâr olarak kabul edilirken ülkemizde ve Doğu ülkelerinde İslamiyet’in de etkisi ile çocuklar masum olarak kabul edilmektedir.

Çocukların, erken çocukluk dönemlerinde yaşadıkları olumsuz ve travmatik olaylar, onların ilerleyen yaşlarında çeşitli problemler yaşamlarına neden olmaktadır. Özellikle ihmal ve istismar edilen çocuklarda, yaşanan travmanın etkisi uzun vadede sürmektedir.

Bu şekilde bir deneyim yaşayan çocuklarda intihar eğilimi, depresyon gibi ruhsal durumların yanı sıra suça eğilim göstermeleri de sıklıkla rastlanılan bir durumdur. Bu nedenle bu tez çalışması kapsamında ergenlerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ve algıladıkları anne ve baba tutumları ile benlik algıları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Çalışmanın ilk kısmı çocukluk ve çocukluk çağı travmalarını ele almaktadır. Ardından ergenlik kavramı ve ergenlik dönemine ilişkin bilgiler verilmektedir. Bu bölüm içerisinde ergenliğin evreleri, ergenlik döneminde yaşanan değişimler ve akran zorbalığı ele alınarak benlik algısı kavramı incelenmiştir. Bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ), Anne Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ) ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ) kullanılmıştır. Araştırmaya 202 kadın 224 erkek olmak üzere toplam 426 katılımcı katılmıştır. Araştırmanın sonucunda Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Travma, Ergen, Benlik, Ebeveyn

SUMMARY

The concept of adolescent and child are two concepts that we encounter in every moment of our lives. Children are beings who need love and respect as well as their basic needs. The concept of “child” is defined and interpreted in different ways for each society. While children were accepted as sinful in line with the ideas prevailing in Western countries during the Middle Ages, children are considered innocent in our country and in Eastern countries due to the influence of Islam.

Negative and traumatic events experienced by children in their early childhood cause various problems in their later years. Especially in neglected and abused children, the effect of the trauma continues in the long term.

In addition to mental conditions such as suicidal tendency and depression, it is common for children who experience such an experience to have a tendency to crime. For this reason, within the scope of this thesis study, the relationship between adolescents' childhood psychological traumas and their perceived mother and father attitudes and self-perceptions was examined.

The first part of the study deals with childhood and childhood traumas. Then, the concept of adolescence and information about the adolescence period are given. In this section, the stages of adolescence, the changes experienced during adolescence and peer bullying are discussed and the concept of self-perception is examined. Scanning model was used in this study. For the purpose of the research, Childhood Traumas Scale (CTS), Parent Attitude Scale (APTS), and Rosenberg Self-Esteem Scale (RSS) were used. A total of 426 participants, 202 women and 224 men, participated in the research. As a result of the research, a significant relationship was found between Childhood Trauma Scale, Rosenberg Self-Esteem Scale and Rosenberg Self-Esteem Scale.

Keywords: Child, Trauma, Adolescent, Self, Parent

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN GENEL ESASLARI

1.1. Araştırmanın Problemi.....	2
1.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	2
1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
1.4. Sınırlılıklar.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

KURUMSALVE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çocukluk ve Çocukluk Çağı Travmaları.....	5
2.1.1. Çocukluk Kavramı	5
2.2. Ergenlik Dönemi	9
2.2.1. Ergenlik Döneminde Fiziksel Gelişim.....	10
2.2.2. Ergenlik Döneminde Psiko-Sosyal Gelişim.....	11
2.2.3. Bilişsel Gelişim	12
2.2.4. Ergenlik Döneminde Kişilik Gelişimi.....	13
2.2.5. Ergenlik Döneminde Duygusal Gelişim	15
2.2.6. Sosyal Gelişim	16
2.3. Ergenlik Evreleri	17

2.3.1. Erken ergenlik dönemi (12-14)	17
2.3.2. Orta ergenlik dönemi (15-17)	17
2.3.3. Geç ergenlik dönemi (18-20+)	18
2.4. Ergenlikte Akran İlişkileri ve Akran Zorbalığı	18
2.5. Ebeveynlik ve Ergenler	21
2.5.1. Ebeveynlikle ilgili tarihsel yaklaşımlar	22
2.5.2. Ebeveynlik ve Ergen Gelişimi	26
2.5.3. Ebeveynlik Davranışları	28
2.5.3.1. Duygusal Sıcaklık	29
2.5.3.2. Ebeveyn reddi: Ceza, Duygusal Baskı ve Fiziksel Ceza	30
2.5.3.3. Bir Çocuğun Diğerine Karşı Ebeveyn Kayırması	31
2.6. Benlik Kavramı, Ebeveynlik ve Sosyal Destek Arasındaki Etkileşim	31
2.7. Çocukluk Çağı Travmaları	32
2.7.1. Fiziksel istismar	34
2.7.2. Cinsel İstismar	35
2.7.3. Duygusal İstismar	37
2.7.4. Ekonomik İstismar	38
2.7.5. İhmal	39
2.8. Bağlanma	39
2.8.1. Çocukluk Çağı Travmaları ve Ana-Babaya Bağlanma Arasındaki İlişki	42
2.9. Anne Baba Tutumları	44
2.9.1. Baskıcı ve Otoriter Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri	47
2.9.2. Aşırı Koruyucu Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri	47
2.9.3. İzin Verici Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri	48
2.9.4. Tutarsız Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri	49
2.9.5. Mükemmeliyetçi Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri	50
2.9.6. Reddedici Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri	51

2.9.7. Demokratik Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri	51
2.10. Benlik Kavramı ve Benlik Algısı	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE TEKNİKLER

3.1. Araştırmanın Modeli	57
3.2. Evren ve Örneklem	58
3.3. Veri Toplama Araçları	58
3.4. Verilerin Toplanması	59
3.5. Araştırmada Verilerin Analizi	59
3.6. Güvenilirlik Analizi	60
3.7. Normallik Analizi	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular	62
4.2. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Bulgular	64
4.3. Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular	67
4.4. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular	71
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	79

KISALTMALAR

TSSB	: Travma Sonrası Stres Bozukluğu
TDK	: Türk Dil Kurumu
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
BM	: Birleşmiş Milletler
Vd.	: Ve diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Güvenilirlik Testi	60
Tablo 2. Normallik Testi	61
Tablo 3. Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Bulgular	62
Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyetleri Açısından Dağılımları	62
Tablo 5. Katılımcıların Sınıfları Açısından Dağılımları	62
Tablo 6. Katılımcıların Anne Öğrenim Durumu Açısından Dağılımları	63
Tablo 7. Katılımcıların Baba Öğrenim Durumu Açısından Dağılımları	63
Tablo 8. Katılımcıların Gelir Durumu Açısından Dağılımları	63
Tablo 9. Katılımcıların Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine Verdikleri Cevaplar ..	64
Tablo 10. Katılımcıların Yaşları ile Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Bulgular	65
Tablo 11. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Bulgular	66
Tablo 12. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Bulgular	66
Tablo 13. Katılımcıların Anne Öğrenim Durumları ile Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Bulgular	67
Tablo 14. Katılımcıların Baba Öğrenim Durumları ile Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Bulgular	67
Tablo 15. Katılımcıların Anne Baba Tutum Ölçeğine Verdikleri Cevaplar	67
Tablo 16. Katılımcıların Yaşları ile Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular...	69
Tablo 17. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular	70
Tablo 18. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular	70
Tablo 19. Katılımcıların Anne Öğrenim Durumları ile Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular	71
Tablo 20. Katılımcıların Baba Öğrenim Durumları ile Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular	71
Tablo 21. Katılımcıların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine Verdikleri Cevaplar .	72

Tablo 22. Katılımcıların Yaşları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular.....	72
Tablo 23. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular.....	73
Tablo 24. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular.....	73
Tablo 25. Katılımcıların Anne Öğrenim Durumları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular	73
Tablo 26. Katılımcıların Baba Öğrenim Durumları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular	74
Tablo 27. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki Korelasyon Analizi.....	74
Tablo 28. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki Regresyon Analizi	75

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında büyük katkılarından dolayı danışmanın Dr. Öğr. Üyesi Ömer AKGÜL'e ve kariyer hayatımda her daim destek olan aileme teşekkür ederim.

GİRİŞ

Çocuk ve ergenlerin geçmişte yaşadığı travmatik olaylar ve ailelerinden gördükleri birtakım tutumlar, çocukluk çağında ya da ergenlik çağında çocukların suça sürüklenmesine zemin hazırlayan en önemli faktörlerdendir. Çocukluk dönemlerinde yaşanan bir travmalar sonucunda çocukların benliklerinde ve kişiliklerinde olumlu ya da olumsuz şekilde etkilenmeler meydana gelmektedir. Bu etkilenmeler ise olumsuz bir hal aldığı zaman çocuklarda ruhsal bozukluklar, madde kullanımı, intihar eğilimi ve suç işleme gibi sonuçların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Yakın çevre ve özellikle de aileleri tarafından maruz kaldıkları fiziksel, cinsel, ekonomik ve duygusal istismarlar sonucunda travma yaşayan çocuklar, bu travmatik durumun etkisini yalnızca çocukluk ve ergenlik dönemlerinde değil, yetişkinlik dönemlerinde de yaşamaktadırlar. Özellikle cinsel ve fiziksel istismar yaşayan çocukların ilerleyen yaşlarda çevresi ile kurdukları ilişkilerinde zayıf oldukları gözlenmektedir. Travmatik olayların etkisi ile insanlara karşı güven problemleri yaşarlar ve içsel bir huzursuzluk hakimiyeti altına girerler. Bu durum ise onların çocukluk dünyalarında ve ruhsal dengelerinde birçok problemlere yol açarak, ruhsal bozukluklar yaşamalarına neden olur.

Çocukluk çağında yaşanan travmalar ergenlerin sonraki dönem yaşantılarını etkileyebilecek olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Bu sonuçlar içerisinde benlik saygısının yitirilmesi, özgüven düşüklüğü, iletişim kurma becerilerinde eksiklik, hırçınlık, kıskançlık gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla benlik saygılarının düşük olması ve diğer unsurların da etkisi ile bireyler eş, meslek, arkadaş seçimlerinde de hatalı kararlar alabilirler.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN GENEL ESASLARI

1.1. Araştırmanın Problemi

Gerek çocukluk çağı travmaları gerek ise anne baba tutumları çocukların geleceklelerini şekillendiren en önemli unsurlardan bazılarıdır. Çocukluk ya da ergenlik döneminde yaşanan olumlu ya da olumsuz durumlar çocukların ya da ergenlerin sadece o anki durumlarını değil, yetişkinlik çağında yaşayacakları durumları da etkilemektedir. Daha sağlıklı bir nesil oluşturabilmek, gelecekte daha mutlu bir gençlik oluşmasını sağlayabilmek adına çocukluk travmaları, anne baba tutumları ve benlik algısı konusunda daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında da lise öğrencisi konumunda olan ergenlerin yaşamış oldukları çocukluk travmalarının ve anne-baba tutumlarının ergenlerin benlikleri üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ergenlerin çocukluk travmalarının ve anne-baba tutumlarının benlikleri üzerindeki etkisi ile ilgili bir araştırma yapılması planlanmaktadır. Buradan hareketle araştırmanın soruları şu şekilde oluşturulmuştur:

1. Ergenlerin algıladıkları anne ve baba tutumları ile benlik algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Ergenlerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile benlik algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Ergenlerin çocukluk çağ ruhsal travmaları ile algıladıkları anne baba tutumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.2. Araştırmanın Hipotezleri

1. Lise öğrencilerinin demografik bilgileri ile çocukluk çağı travmaları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Lise öğrencilerinde çocukluk çağı travmaları ile anne-baba tutumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Lise öğrencilerinde çocukluk çağı travmaları ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Lise öğrencilerinde anne-baba tutumları ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ergenlik döneminde bulunan genç bireylerin geleceğine kaynak olarak anne-baba tutumlarının, çocukluk dönemi travmalarının ve bunların benlik algılarındaki etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç dahilinde ergenlerin anne-baba tutumlarını algılama biçimleri, çocukluk travmalarının varlığı ve benliklerini algılama biçimleri ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Özerklik gereksiniminin kendini belli ettiği, aile bireyleri ve akranlar arası ilişkilerde bazı değişimlerin yaşandığı, çocukluk ile yetişkinlik arasında kalmış olan dönem ergenlik olarak tanımlanır (Santrock, 2005). Ergenlik döneminde çocuklarda fiziksel değişimler ortaya çıkmakta, davranışlarda da aşırıya kaçma durumu oluşmaktadır. Duygusal açıdan en üst seviyenin gözlemlendiği bu dönem hem toplumsal hem de bilişsel açıdan farklılaşmanın en yoğun yaşandığı dönemdir. Ergenler ile aileleri arasındaki ilişki ergen kişinin nesnelere ve hayat ile kuracağı bağda büyük önem taşımakta, onların bu nesnelere ve hayata göstereceği tutum ve davranışları şekillendirmektedir. Aile fertleri ile olumlu ilişkilerin kurulması ergenlerin kendilerini önemli hissetmesine, uyum ve destek görebilmesine yardımcı olacaktır (Yener, 2014).

Tüm bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda çocukların ya da ergenlerin çocukluk çağında yaşamış oldukları travmatik olaylar, aile fertlerinden görmüş oldukları tutumlar gelecekte büyük sorunlara neden olabilir. Çocukluk çağı travmaları çocukların benliklerinde ve kişiliklerinde olumlu ya da olumsuz değişimlere yol açabilir. Eğer ki etkileşim olumsuz ise ergenlik çağında ruhsal bozukluklar, madde kullanımı ya da intihar girişimleri ortaya çıkabilir.

Çocukluk travmalarının fiziksel, cinsel, ekonomik ya da duygusal açıdan pek çok nedeni olabilir ve bu travmalara maruz kalan çocuklar sadece çocukluk ya da ergenlik döneminde değil, tüm hayatları boyunca olumsuz duygular içinde bulunabilir. Cinsel ya da fiziksel istismar yaşamış olan çocukların yetişkinlik dönemlerinde çevreleri ile kurmuş oldukları ilişkilerde başarısız sonuçlar elde ettikleri görülmektedir. Travmatik olayların etkisi ile insanlara karşı güven problemleri yaşarlar ve içsel bir huzursuzluk hakimiyeti altına girerler. Bu durum ise onların çocukluk dünyalarında ve ruhsal dengelerinde birçok problemlere yol açarak, ruhsal bozukluklar yaşamalarına neden olur.

Tüm bu bilgiler ışığında ergenlerin çocukluk travmalarının ve algıladıkları anne baba tutumlarının benlik algılarına olan etkisinin ortaya çıkarılması, gelecekte yaşanacak pek çok psikolojik problemin önlenmesinde önem teşkil etmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

1. Araştırma evreni lise öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Araştırma ergenlik döneminde olan Rize İli Çayeli İlçesi Çayeli Fen Lisesi ve Hacı Hamdi İshakoğlu Mesleki Teknik Anadolu Lisesi ile sınırlıdır.
3. Çalışma sonuçları Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği, Ana Baba Tutum Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinin ölçtükleri nitelikler ile sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çocukluk ve Çocukluk Çağı Travmaları

Bu bölüm içerisinde çocukluk kavramı ve çocukluk çağı travmaları ele alınmıştır.

2.1.1. Çocukluk Kavramı

Çocuk kavramı, her ne kadar anlam ve değer olarak herkes için farklı olsa da her çağ ve her toplumun kendine has çocukluk tanımı vardır. Çocukluk tarihi kapsamında ele alınan çalışmalarda “çocukluk kavramı” ve “çocukluk anlayışı” arasındaki farklılık ele alınarak bu konu hakkında değerlendirme yapılmasına dair gereklilik vurgulanmıştır. Aynı zamanda Batı ülkelerinde orta çağın hâkim olduğu dönemlerde çocuk, insan yaşamının kendine has bir dönemi olarak ele alınmamakla beraber yetişkinliği bir modeli olarak ele alınmaktadır. Bu dönemde çocuklar kırılgan olarak ele alınmış ve başka bir çocukluk anlayışı gündeme gelmemiştir (Çoban, 2012). Esasında bütün toplumların hep bir çocukluk kavramı olmuştur. Bu kavramlar bir başka deyişle yetişkinlerin ve çocukların ayırt edilmesinin yoludur. Kavramların her toplulukta farklı olmasının sebebi her topluluğun kendine ait bir çocukluk anlayışının olmasıdır. Çünkü genellikle her toplum için çocukluğun ne kadar sürdüğü, çocukluk özelliklerinin neler olduğu gibi konular farklı cevaplar doğurmuştur (Durmuşoğlu ve Doğru, 2006). Diğer yandan Philippe Ariés, 1960 senesinde Fransızca olarak yayınladığı “Çocukluğun Yüzyılları” isimli kitabında orta çağda hâkim olan bir düşünceye göre yetişkinler ve çocuklar arasında ayırım olan bir çocukluk anlayışı mevcut olmadığı dile getirmektedir. Aynı şekilde modern Avrupa’da da çocukluk anlayışı okulların yaygınlaşması ile birlikte geliştiğini ifade etmektedir. Okulların yaygınlaşmasının hız kazanması sayesinde çocuklar yetişkin dünyadan ayrılarak kendi yaşlıları ile daha fazla iletişim kurmaya başlamışlardır. Orta çağ dönemlerinden annesinin bakımından özerk şekilde yaşamaya başlayan her insan yetişkin olarak kabul edilmiştir. Nitekim okulların yaygınlık kazanması ile beraber çocuklar yeni ve sosyal bir ortama girerek kendilerini bir varlık olarak algılamaya başlamışlardır.

Colin Heywood (2003) ise, “Çocukluğun Tarihi” isimli kitabında 16 ve 17.yüzyılları içerisinde İngiltere’de yaşanan birtakım olayları anlatmaktadır. Bu kitapta Püritenler’in yeni doğan çocuklara “ilk günahın kirli yığınları” olarak bakması ve ilerleyen dönemlerde de “genç nankörler” olarak baktıklarını ele almıştır.

Bir diğerk Avrupa ülkesi olan Fransa da durum benzer bir şekilde devam etmekteydi. Fransa'nın Katolik reformcuları da çocuklar için aciz ve "ilk günahın sorumluları" olarak değerlendirmişlerdir. Bu durum 18.yüzyılda biraz daha azalmış olan düşüncelere kendini bırakmıştır. Özellikle 18.yüzyıl düşünürleri çocukluk anlayışı üzerine hemen hemen aynı düşüncelerini dile getirmişlerdir. 1693 yılında Locke, "Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler" adlı eserinde insan beyninin doğuştan bir boş levha olduğunu dile getirmiştir. Çocukların "beyaz bir sayfa ya da balmumu gibi" istenilen biçimde şekillendirileceğini belirterek çocukluk anlayışına olumlu bir katkı yapmıştır.

Çocukluk konusunda yazdığı yazılar ve çocukluk anlayışına olan katkıları ile bilinen Jean-Jacques Rousseau, Hıristiyanlığın kabul etmiş olduğu doğuştan günahkâr insan profilini reddederek doğan tüm çocukların masum doğduğunu vurgulamıştır. Kaleme aldığı Emile (1762) adlı eserinde çocukların, önyargılar, siyasi ortamlar ya da toplumlar kuramlar sebebiyle kendi benliklerini oluşturma konusunda zorluklarla karşılaştıklarını dile getirmektedir. Yine aynı kitapta çocuk gelişimin çeşitli dönemlerinden bahsetmektedir. Söz konusu bu dönemler ise hayatın ilk üç yılını içerisine alan "içgüdü dönemi" sonraki dönem ise dört on iki yaşı kapsayan "duygular dönemi" son olarak da ergenliği ele alan "düşünceler dönemi" olarak belirtilebilir. Rousseau için yetişkinler zeki ve insani bir yapıya sahipken çocuklar daha hassas bir yapıya sahiplerdir. Dolayısıyla farklı bir akıl yürütme şekline sahiplerdir. Diğer yandan Rousseau, her çocuğun kendine has his ve düşüncelerinin olduğunu vurgulamaktadır.

Locke'nin düşüncelerinden etkilenerek 20.yüzyılda Amerikan psikoloji ve eğitim anlayışına büyük bir etki eden Watson, geliştirdiği "Davranışçılık Ekolü" ile kişiliklerin meydana gelmesinde çevre etkisinin üzerinde durmaktadır. Davranış yaklaşımı, anne babaların çocuklarını yetiştirirken duygularından arınarak tutarlı bir yaklaşımla davranmaları gerektiğini ifade etmektedir. Daha sonra ortaya çıkan çeşitli fikir akımları özellikle de hümanizmin de etkisi ile çocuk konusunda "pozitif psikolojiden" hareketle çocuğun özsaygısı ortaya çıkmıştır. Bu düşünce ile de çocuk daha etkin bir konuma ulaşarak kendi gelişimlerine büyük bir katkıda bulunacaklardır. Kendini geliştiren çocuk da dolayısıyla çevresini de etkileyecektir (Güngör, 2008).

Ülkemiz kapsamında çocukluğu ele alacak olursa klasik dönem Osmanlı Devleti'nde, çocukluk kavramına daha çok mahkeme ve fetva belgelerinde rastlanmaktadır. Bu belgeler neticesinde Osmanlı Devleti'nin toplum yapısı, kadın ve

aile yapısı üzerine birtakım araştırmalar yapılarak, çocukların yaşamlarına yönelik bilgiler elde edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde esasında çocuk aile içi bir kavram olduğundan dolayı gerekli durumlar dışında bir müdahale de bulunulmamıştır. Bunun yanı sıra 1824 yılında çıkarılan bir fermana göre başta İstanbul olmak üzere ülkede ilk mektebin zorunlu hale gelmesi ile beraber müdahalelerin başlamış olduğu görülmektedir (Karataş, 2016).

Yukarıda bahsedildiği üzere Hıristiyan dünyasının orta çağda çocukları günahkâr olarak görmelerine karşın Osmanlı Devleti İslamiyet'e uygun olarak her doğan çocuğun masum olduğu anlayışını benimsemektedir. İnsanların erken yaşlarda aldıkları terbiye eğitiminin ahlaklı bir insan olma yolundaki önemini benimseyen Osmanlı Devleti'nde, bu anlayışa göre çocuklara erken yaşlarda ahlak ve terbiye eğitimleri verilirdi. Böylece alimlerin yazdıkları birtakım terbiye ve ahlak kitapları çocukların yetişmesi konusunda önemli bir yere sahipti (Karataş ve Mavili,2019). Söz konusu alimlerden biri olan Kınalızde Ali Efendi'nin kaleme aldığı "Ahlak-ı Ali" isimli eserinde çocukluğun doğum öncesi, doğum sırasında ve doğumdan sonra olarak ele alındığı ve yetiştirilmenin bu doğrultuda yapıldığı görülmektedir. Aynı eserinde çocukların anlama duyularını "sade" olarak ifade eden Kınalızde, ocukların yanında iyi, hayırsever kişilerin övülerek, kötü huylara sahip kişilerin de ayıplanarak bahsedilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Osmanlı Devleti'nde yardıma ve himayeye muhtaç çocuklar için çeşitli tedbir ve kanunların yer aldığı bilinmektedir. Bu konuda devlet belgelerinde ve fermanlarda birtakım metinlerin olduğu görülmektedir. Osmanlı döneminde çocuklar savaş, salgınlar, fakirlik ya da ana babalarını erken kaybetmeleri gibi sebeplerle risk altında sayılmaktaydı. Klasik dönem Osmanlı toplumunda anne babalarını kaybeden çocukların korunması için ailelerin yanlarına yerleştirilmesi gibi koruyucu ailelik uygulamaları mevcuttu. Mecburi ayrılma durumlarında ise çocuklar öncelikle yakın akraba yanlarına yerleştirilirdi ancak bunun aksi durumlarında da akraba dışında uygun bir aileye verilmektedir. Bu gibi görevler kadıların grevleriydi. Aile yanına yerleştirme uygulaması Tanzimat döneminde kadar devam etmiş, bu dönemden sonra da kurumlara yerleştirme uygulamaları başlamıştır. Bu kuruma "Darüleytam" adı verilmektedir.

Günümüzü ele alacak olursak Batıda 1990'lı yıllardan sonra büyük önem kazanmış olan çocukluk kavramı üzerine araştırmalar, ocuk sosyolojisi alanının temelini atmıştır. Çocukluk kavramı, her toplumda farklı şekillerde algılanmıştır.

Prout ve James (1997) çocukluk sosyolojisi üzerine yaptıkları birtakım araştırmalar sonucunda şu sonuca varmaktadır: “çocukların olgunlaşmamış olması biyolojik bir gerçektir ama bu olgunlaşmamışlığın algılanışı ve anlamlandırılışı bir kùltür olgusudur.” Bu düşünce çerçevesinde gelişen bu sosyolojik yaklaşım, çocukluk kavramının araştırılmasında çeşitli önkoşulları ön plana çıkarmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır:

• “Çocukluk, toplumsal bir yapım olarak anlaşılır. Çocukluk insan gruplarının doğal ve evrensel bir özelliği değil, toplumların özel ve yapısal bir bileşeni olarak ortaya çıkar.”

• “Çocukluk, toplumsal çözümlenin bir değişkenidir. Kùltürlerarası araştırmalar tek ve evrensel bir çocukluk değil, çeşitli çocukluklar olduğunu göstermektedir.”

• “Çocukların toplumsal ilişkileri ve kùltürleri yetişkinlerin bakış açısından bağımsız olarak kendi başına araştırmaya değerdir.”

• “Çocuklar yetişkinlere bağımlı olmanın yanında kendi sosyal yaşamlarının kurulmasında ve yönetilmesinde etkindirler.”

• “Etnoğrafı, çocukluğun araştırılmasında özellikle yararlı bir yöntem bilimidir.”

Bu gibi yaklaşımlar, çocuklar hakkında sosyolojik bilgiler elde edilmesine katkı sağlamaktadır. Çağdaş çocukluk incelemeleri için iki ana yaklaşım ele alınmaktadır. Bunlardan ilki, çocukların yetkinliğini ve çocukları “sosyal aktör” olarak ele alınmasının önemiiken diğer yaklaşım ise, çocukluk kavramının nasıl şekillendirildiği ve çocuklar üzerinde etkidir. Birinci yaklaşım daha çok sosyal bir yaşama vurgu yapmaktayken diğerisi ise çocukların ortak noktalarının keşfedilmesine yöneliktir. Bu yaklaşımlar birbirlerinden farklı gibi görünse de esasında çocukluğun ortak yön ve farklılıklarının öğrenilmesi açısından önemlidir (Kesen, Deniz, Durmuşoğlu, 2007).

Çocukluk tarihi ve yahut çocuk sosyolojisi ile yakından ilgilenen bilim insanları, çocukluk kavramının sabit ve değişken olmayan bir süreç olmadığını savunmaktadırlar. Nitekim Heywood (2003) çocukluk kavramının kùltür tarihinin kendine özgü dönüm noktalarının olduğunu ve yüzlerce yıl geçse bile başlangıcına döneceğini ifade etmektedir. Her toplum ve dönemde değişime uğramış olan çocukluk tanımı, yetişkinlerin dünyasından sıyrılarak kendisine has nitelikler kazanmış bir kategoridir. Bu bakış açısı; 20.yüzyılda çocukların dış dünya tehlikelerinden korunması gereken varlıklar olduğunu ve dolayısıyla “korunmuş çocukluk” kavramının doğmasına sebep olmuştur. Böylece de dış dünyanın yalnızca yetişkinler,

okullar ve teknolojiler olarak tanınmasına neden olan “kurumsallaşmış çocukluk” kavramı meydana gelmiştir. Birtakım bilimsel yayınlar ise bu gibi durumlar için “çocukluğun yok oluşu”, “çalınmış çocukluk” ve “çocukluktan kaçış” nitelendirmesini kullanmıştır. Geçmiş dönemlerde yetişkinlerle çocukların birlikte değerlendirildiği, sonrasında ise çocuğun yetişkinlerden ayrıldığı ve son olarak günümüzde de yeniden bir yetişkin-çocuk birleşmesinin yaşandığı savunulmaktadır. Bu yaklaşım günümüzde çocukların yetişkinler gibi giyinmesi, yeme içme alışkanlıkları, eğlence anlayışları gibi benzerliklerinin olması “korunmuş, kurumsallaşmış ve yetişkinleştirilmiş” çocukluğun bir getirisidir. Bunların yanı sıra alkol, sigara ve uyuşturucu, erken yaşta cinsel birliktelik, şiddet gibi yetişkin sorunları da gençler ve çocuklar arasında yaygınlık kazanmaktadır.

2.2. Ergenlik Dönemi

Ergenlik döneminin en önemli özelliği, kızların erkeklerden daha erken başlamasıyla birlikte önemli fiziksel ve davranışsal değişikliklerin başlamasıdır (Derman, 2008). İkincil cinsel özellikler açısından ise kızlarda meme ve pubik kıllarında, erkeklerde ise cinsel organ ve testislerde büyüme gözlenmektedir (Holland-Hall ve Burstein 2002). Erken ergenlik döneminde ergenler en çok bedenleriyle meşguldürler ve aynı zamanda bu dönemdeki ergenler hızlı fizyolojik değişikliklere uyum sağlama çabası içindedirler (Derman, 2008).

Ergenler bu dönem içerisinde ailelerine bağımlı olsalar da aidiyet duygularından kurtulmak istemektedirler. Bu bağımlılıktan kurtulmak için harcadıkları çabalar ergenlerin kendilerine rol model bulmak üzere ailelerinin dışında bir hayata yönelmektedirler. Söz konusu rol modeller ergenlerin öğretmenleri, ünlü kişiler ve hatta suçlu insanlar bile olabilmektedir (Özçelik ve Karamustafalıoğlu, 2002).

Otonomiye karşı duydukları arzular ile erkek ergenler, kurallar karşısında ters ters davranışlarda bulunan, kuralların aşağılayıcı olduğunu ifade etmektedirler. Ergenlerde riskli davranışlar sergileme, sigara, alkol ve madde kullanımı gibi eğilimler görülebilmektedir. Bu süreçte arkadaşlık ilişkileri oldukça önemli bir hale gelerek arkadaş çevresi ergenlerin ilgi duyduğu alanları, giyimlerini ve davranışlarına etki etmektedir.

Ergenlik dönemi, kültürel, iklimsel, sosyo-ekonomik koşullar ve genetik özelliklere göre her bireyde farklı zamanlarda gerçekleşebilmekte ve farklı durumları ortaya çıkarabilmektedir. Bireyin yaşadığı ülkenin iklim koşulları, denize olan uzaklığı ya da yakınlığı, savaşlar, kıtlık ya da salgın hastalık gibi faktörler ergenliğe giriş yaşına

etki eden faktörler arasındadır. Konu hakkında birçok farklı uzman ve araştırmacının görüşlerinin bulunmasına rağmen, DSÖ'nün tanımına göre 10-19 yaş arası dönem ergenliği kapsamaktadır (WHO, 2015).

Kısacası ergenlik, bir erinliğe ulaşılmasıyla beraber fiziksel değişimlerin fark edilerek daha sonrasında bireylerin psiko-sosyal farklılıklar ile kendilerini belirli eden bir süreç olmasıyla beraber bu dönem içerisinde meydana gelen riskli davranışlara eğilim ile ergenin hayatını tehlikeye sokabilmektedir.

Unesco'nun tanımına göre ergenlik dönemi 15-25 yaş arasındayken Birleşmiş Milletler tanımına göre 12-25 yaş arası olarak belirtilmektedir. Ergenlik yaşı konusunda yapılan araştırmalarda bu dönemde yaş sınırlamaları şu şekildedir:

Tablo 2.1. Ergenlik Yaş Sınırlamaları

Ergenliğin Başları	11-14 yaş (Kızlar) 13-15 yaş (Erkekler)
Ergenliğin Ortaları	14-16 yaş (Kızlar) 15-17 yaş (Erkekler)
Ergenliğin Sonları	16-21 yaş (Kızlar) 17-21 yaş (Erkekler)

2.2.1. Ergenlik Döneminde Fiziksel Gelişim

Ergenlik döneminde iskelet sisteminde ve ergenlik için bir öncelik olarak kabul edilen eşeyli üremenin yeterliliğinde hızlı bir değişim oluşmaktadır. Erkeklerin çoğunda ergenlik 10 ile 13,5 yaşları arasında başlar ve en geç 13-17 yaş arası kızların ilk adet dönemini 9-15 yaş arasında olması normaldir. Günümüzdeki hızlı ergenlik, erken ergenlik sorununu da beraberinde getirmiştir. Amerikalı siyah kızların beyaz Amerikalı kızlardan daha erken geliştiği görülmektedir.

Ergenlik döneminde cinsel olgunluk, erkeklerde sperm, kızlarda ise menarşın meydana gelmesiyle başlamaktadır (Gerrig ve Zimbardo, 2012). Ernilik 3-4 yıllık bir süre içerisinde gerçekleşmektedir (Atkinson vd. 1996). Bu süreç içerisinde bazı hormonların yoğunluklarında belirgin bir biçimde artış göstermektedir. Erkek ergenlerde testosteron cinsel organların gelişmesinde, boyun uzamasında ve ses değişikliğine neden olurken, bir tip östrojen olan estradiol ise kız ergenlerde göğüslerin, rahmin ve iskelet yapısının gelişmesini sağlamaktadır (Santrock, 2010).

Çocukluğun sona erdiğinin ilk somut göstergesi fiziksel değişimlerde kendini göstermektedir. Kızlarda 10, erkeklerde 12 yaşlarında büyüme hormonları kan dolaşımına girmektedir. Birkaç yıl içinde bir genç yılda 7-16 cm büyüebilir ve çok

hızlı kilo alabilir. Kollar ve bacaklar, ardından kollar ve bacaklar, en erken yetişkin boyutuna ulaşan uzuvlardır (Gerrig ve Zimbardo, 2012).

Ergenin vücudundaki bu hızlı değişimler psikolojik değişimlere de neden olur. Vücudundaki farklılıkları anlamaya ve bu yeni imaja alışmaya çalışan bir gencin psikososyal değişiklikleri şok edici olarak algılanmaktadır.

2.2.2. Ergenlik Döneminde Psiko-Sosyal Gelişim

Ergenlik dönemindeki hızlı değişimler kişilik bozulmasına neden olmaktadır. Ayna görüntüsüne alışmakta zorlanan ergenlerde düşük benlik algısı ve depresif duygularla karşılaşılabilir (Çelen, 2007).

Bir yandan, ergenin imajının ve davranışının farkına vardıkça “benmerkezciliği” artmaktadır. Elkind’e (1976) göre, ergen benmerkezciliği iki önemli unsuru içerir: hayali bir izleyici ve kişisel bir hikâye. Hayali bir izleyici kavramı, ergenin diğer insanların onunla ilgilendiğine inanması ve dikkat çekici davranışlarla “sahne” görünmeye ve “sahne” olmaya çalışmasıdır. Özellikle erken ergenlik döneminde ergen kendini başrol oyuncusu, hayatını sahne, diğer herkesi kendisini izleyen seyirci olarak görmektedir (Santrock, 2010).

Öte yandan, kişisel hikayeler, ergen benmerkezciliğinin benzersizlik, yenilmezlik duygusuyla ilgili bir yönüdür. Bu dönemde bir genç, kimsenin onu anlamadığını hissedebilir. Kişisel hikayeler genellikle ergen günlüklerinde yer almaktadır (Santrock, 2010).

Erickson’a göre, ergenlik çağında bir genç sorar: “Ben kimim?” ve “Ben kim olacağım?” Erickson bu dönemde kendini keşfetme sürecini “kimlik krizi” terimiyle açıklarken, bu arayışın sağlıklı psikolojik gelişimin ayrılmaz bir parçası olduğunu da vurgulamaktadır (Atkinson ve ark. 1996). Erickson, bir kimlik duygusuna karşı yaşanan rollerin, çatışmanın ve depresyonun karmaşıklığının bu dönemin bir arayış özelliği olduğunu ve gelişimsel açıdan normal olduğunu savunmaktadır. Ancak ergen bu kriz döneminden sonra kimlik duygusu oluşturamaz ise roller ve kimlik konusunda kafa karışıklığına neden olmaktadır. Bu kafa karışıklığı, ergenin başkalarının kendisiyle ilgili düşünceleri hakkında çok fazla endişelenmesine, kalabalığın içinde kimliğini kaybetmesine, yaşlılarının dünyasına dalmasına veya tam tersine başkalarının düşüncelerine kayıtsız kalmasına ve uzaklaşmasına neden olabilir (Yılmaz Irmak, 2012; Santrok, 2010).

Cinsiyetler arasındaki farklılık, ergenlik döneminde hızlı gelişimde önemli bir farktır. Erken veya geç olgunlaşma erkek ve kızları farklı şekillerde

etkileyebilmektedir. Yedinci ve sekizinci sınıftaki ergenlik çağına gelmiş erkek çocukların, henüz ergenliğe ulaşmamış sınırdaki erkek arkadaşlarına göre daha olumlu ve görünümlelerinden daha memnun oldukları gözlemlenmiştir (Atkinson ve ark. 1996). Ancak bu kızlar için geçerli değildir. Erken olgunlaşma, kızların benlik saygısı üzerinde tam tersi bir etkiye sahiptir ve bu grupta depresyon ve kaygı daha yaygındır (Brooks-Gunn ve Ruble, 1983). Erken olgunlaşan genç kızların hemcins arkadaşlarıyla anlaşamadıkları ancak erkek arkadaşlarıyla daha popüler oldukları, stresle baş etmekte zorlandıkları, özgüvenlerinin düşük olduğu ve beden imajından şikâyet ettikleri görülmüştür (Çelen, 2007).

Kuşkusuz, cinsiyetler arasındaki bu ayrım, toplumun erkek ve kadın statüsüne verdiği önemle çok ilgilidir. Erkek ergenler için ergenlik, erkek olmanın, güç ve özgürlük kazanmanın bir simgesidir; Kızların özgürlüğünün sonu ve bir toplumun medyaya kadın güzelliğini ve olgunluğunu kadın cinselliği ile eşitleyen bakış açısının sonucudur. Kızların erkekler büyüdükçe çevreye ilgi duymaları kısmen onların cinsel açıdan olgun bireyler olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır ve bu durum kızların beden algısını ciddi şekilde etkilemektedir (Atkinson ve ark. 1996; Çelen, 2007).

2.2.3. Bilişsel Gelişim

Erken ergenlik dönemindeki bir kişi, uyarıcıların bol olduğu bir ortamda yetişmiş ve çocukluk döneminde iyi bir eğitim almışsa, artık soyut düşünme becerisine kavuşabilmektedir. Bu yeni düşünme biçimi, yeni bilgiler, sentezler ve çok çeşitli olanaklar, gencin dünyaya bakış açısını genişletir. Zekâ ergenlik döneminde de gelişmeye devam eder, ancak boy uzaması gibi dramatik sıçramalar göstermez. Ancak ergenliğe girmemiş aynı yaştaki gençlerin ortalama zekâları karşılaştırıldığında, ergenliğe girmiş olanların zekâları biraz daha yüksektir. Bu fark on ile on altı yaşları arasında belirgindir. Ergenliğin erken ve orta evrelerinde sekiz ila on altı yaş arasında IQ dalgalanmaları gözlenir. Erken ve orta ergenlik döneminde yapılan IQ testlerinde hafif durgunluk görülür. Ergenlik döneminde kızların ortalama zekâsı erkeklerinkinden biraz daha yüksektir. Kızlar dil gelişimi ile ilgili sözel testlerde daha başarılıdır. Erkek IQ puanları, kadın IQ puanlarından daha değişkendir. Ancak ergenlikten sonra erkek çocuklar aritmetik becerilere hâkim olabilmektedir.

Ergenlik döneminde bilişsel alanın gelişimine bağlı olarak dil alanında da gelişme olmaktadır. Ergenler ve yetişkinler arasındaki yaşam tarzları ve zihniyet farklarını dil varlıklarında ve davranışlarında görebilirsiniz. Ergenlerin dili nesilden nesle değişebilmektedir. Bu farklılık ergenlerin değişen yaşam koşullarından

kaynaklanmaktadır. Gençler genellikle çok konuşmayı severler. Sohbet konuları genellikle karşı cins, spor, müzik ve sinema ile ilgilidir. Genç kızlar için bu konuşmaların içeriğine giyim, saç bakımı vb. eklenebilir. Kullanılan dil de oluşturulabilir ve gruba ait bir dil haline gelebilir.

2.2.4. Ergenlik Döneminde Kişilik Gelişimi

Kişilik, bir kişiyi diğerlerinden ayıran fiziksel, zihinsel ve sosyal özelliklerin dinamik bir bütünüdür. Aynı zamanda, kendine özgü bir özelliği olan veya bir kişiyi diğerlerinden ayıran tüm ayırt edici özellikleri olan bir kişinin durumu-kişiliğidir.

Ergenlik, kişilik gelişiminde sonraki yaşam tarzlarını şekillendirecek ve daha fazla istikrar sağlayacak yeni durumların temelini oluşturmaktadır. Bu kritik dönem, kişiliğin sağlam temellere oturtulduğu yaşamın en temel aşaması olarak görülmektedir. Bu dönemin sonunda kişinin kendisi ve çevresiyle ilgili seçimi, niyetleri, amaçları ve hedefleri büyük ölçüde netleşmektedir. Gençler öncelikle değer verdikleri veya ideal olarak gördükleri başkalarının gözünde yarattıkları imajla ilgilenirler.

Kişilikleri hakkındaki yargılarının kendileri hakkındaki yargılarına uymasını beklemektedirler. Bu iki karşılaştırmada ortaya çıkabilecek tutarsızlıklar ve tutarsızlıklar ergeni olumsuz yönde etkileyerek yanlış olup olmadığına dair bir kanaatin gelişmesine yol açabilmektedir. Bu inanç, içinde bulunduğu kafa karışıklığına dayanabileceği gibi, kendini iyi tanımamasından kaynaklanan temelsiz bir inanca da dayanabilir.

Kişilik gelişimi ergenlik döneminde önem kazansa da asla bitmez. Kişisel gelişim yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bir gencin kişiliği kararsızdır. Bazen bir gençte zevk ve acı birbiri ardına ortaya çıkar; gözyaşları yerini kahkahalara bırakır. Bu zıt duygular, ergenlik döneminde insan davranışını tahmin etmenin zorluğunu göstermektedir. Lise birinci sınıf öğrencilerinin liseye yeniden başlarken eğitim hayatları hakkında ciddi kararlar aldıkları bir yıldır. Bu dönem, sosyal çevrede, rollerde ve buna bağlı olarak hayattaki değişiklikler açısından önemlidir. Öğrencilerin bu değişen ortamda kendilerini ve başkalarını daha iyi tanımak için akranlarıyla birlikte olmaları gerekir. Ancak öğrencilerin gelişimsel özelliklerinden dolayı bu dönüşümü gerçekleştirmekte zorlandıkları düşünülmektedir.

Ergenlik ve ergenlik döneminde hızlı büyüme, artan cinsel dürtü, kimliğin olgunlaşmamışlığı, belirsiz sosyal statü ve aileye sürekli bağımlılık gibi faktörlerin olduğu, zorluklarla dolu çalkantılı bir çağdır. Ergenlik döneminde, her şeyden önce,

cinsel arzulara bağlanma konusunda duygusal uyarılmalar ve entelektüel sınırlar vardır.

“Ben kimim?” Her kişinin bir soruya verdiği cevap, o kişinin kişiliğini belirlemektedir. Kişisel gelişim, ancak değişen bir kişi ile değişen sosyal çevresi arasındaki etkileşimi inceleyerek anlaşılabilir. Ergenin yaşadığı içsel değişimler (fiziksel ve bilişsel) ve toplumun beklentileri, kimlik oluşum sürecini önemli ölçüde etkilemektedir. Aile etkileşimi, kimlik oluşumunu etkileyen önemli faktörlerden biridir. Bir yandan vücuttaki değişiklikler gencin benlik saygısını değiştirirken, diğer yandan bu dönemde genç bir insanın algısı değişmeye başlamaktadır. Bir gencin fiziksel gelişim hızı, karşılaşılabileceği tutumu belirlemede önemli bir faktördür. Genç, etrafındaki insanların değişen davranışlarına uyum sağlamalıdır. Çevre, gençlerden belirli bir şekilde davranmalarını bekler ve genç, bu beklentilere uygun davranmak zorunda hissetmektedir. Bu durum ise ergenlerin kişilik gelişimine etki etmektedir.

Aile bir sorun kaynağı değil, aile ilişkilerinde genç için bir destek unsuruydu. Ergen kişilik gelişiminde aile, ergene birey olarak gelişmesi için yeterince özgürlük vermişse, ergenin aileye bağlanması olumlu bir gelişmedir. Aileler ergenin bireyselleşmesine izin verirse ergenin geçişi olumlu olacaktır. Öte yandan ailelerin çocuklarındaki değişimlerden endişe duymaları ve onların özgürlük taleplerine cevap verememeleri, ergenlerin gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Ergenler, içe dönüklük ve iletişimden kaçınma yoluyla kaygılarını ve gerilimlerini ortaya çıkarmaya çalışırlar. Bazı gençlerin arkadaşlarıyla yapılan toplantılarda kenarda kaldığı gözlenmektedir. Arkadaşlarıyla tartışmaya katılamaz veya katıldığında dinlemez. Bu gençler, muhtemelen güvensizlik veya iç çatışmalar nedeniyle düşüncelerini yeterince ifade edememektedirler.

Ergenlik, okul, meslek ve evlilik gibi sonraki yaşamı etkileyen önemli kararların alındığı kritik bir dönemdir. Meslek seçimi ergenlik döneminin önemli bir yönüdür. İş dünyasında başarı ve memnuniyet için gerekli olan yıllarca süren kariyer araştırmasını, karar verme ve hazırlığı kapsamaktadır. Bu yıllarda ebeveynler, çocuklarının model olarak seçimini etkilemektedir. Araştırmalar, gençlerin ebeveynlerinin bir meslek seçtiğini göstermiştir. Ayrıca babaya yakınlık ya da baba mesleğinin saygın bir meslek olması da baba mesleği seçiminde bir kriterdir.

Gençlerin benlik saygısı ile ebeveynlik tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Birçok çalışmada görüldüğü gibi; Demokratik ebeveynlik

tutumu gençte yüksek benlik saygısına yol açarken, otoriter ve kayıtsız bir tutum düşük benlik saygısına yol açmaktadır. Anne-babanın algıladığı olumlu tutumun gencin kendisine karşı olumlu bir tutuma sahip olmasına neden olduğu söylenebilmektedir. Aile ilişkileri ve iletişim derecesi, bir genci sağlıklı veya sağlıklı olarak tanımlanan sonuçlara götürebilmektedir. Örneğin, ebeveynlerini aşırı kontrolcü, otoriter ve baskıcı olarak algılayan bir gencin özsaygısı ve özgüveni düşüktür. Ancak ergenlerin bağımsızlığını kazanma sürecinde ebeveyn desteğinin önemini koruduğu bilinmektedir. Aile, açık iletişim ve dayanışma ortamı olarak algılandığında aile bireylerinin kaygıları azalır, benlik saygısı artar, akademik başarı artar ve problem davranışları azalmaktadır. Bu bulgulara dayalı olarak, sağlıklı bir kimliğin gelişimi için aile etkileşiminin duygusal dayanışmayı, açık iletişimi ve esnek kuralları teşvik eden bir ortam olması gerektiği belirtilmektedir.

Bir ergenle ebeveynler ve arkadaşlar arasındaki ilişki, gencin benlik saygısını arttırmaktadır. Ebeveyn desteği, çocukların ve ergenlerin kendilerini önemli ve değerli olarak algılamalarında önemli bir faktördür. Ergenlerde benlik saygısını artırmak, bu alandaki başarılarını ödüllendirmek ve duygusal destek ve sosyal onay sağlayarak ergenlerde güven duygusu oluşturmak için başarılı olmak için yeterli alanların olduğu alanların olması önerilmektedir.

2.2.5. Ergenlik Döneminde Duygusal Gelişim

Ergenler duygulara büyük önem verirler ve kararlarının çoğunu duygularla karıştırırlar. Bir gencin duygusal olarak sağlıklı gelişebilmesi için vücudundaki değişiklikleri kabul etmesi ve değişen beden için yeni imajlar geliştirmesi gerekmektedir. Ergenlik, duygu düzenleme için bir fırsat zamanıdır. Çünkü ergenliğe geçiş, yeni duygusal gençleşme deneyimlerini ortaya çıkaran fiziksel, psikolojik ve sosyal geçişlerle birlikte gelmektedir. Duygusal deneyimler özellikle ergenlik döneminde yoğundur. Sonuç olarak, ergenler, genç ve yaşlı olanlara göre daha sık ve yoğun duygular yaşarlar. Bu yoğun duygular sayesinde hormonal, sinirsel ve kavramsal sistemler olgunlaşmaktadır.

Ergenlik döneminde duygusal sorunlara ve strese neden olan faktörler toplumdan topluma ve kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Çünkü ergen gelişiminin görevleri büyük ölçüde sosyal çevre tarafından belirlenir ve her toplumun ergenlik döneminde bir gence yaklaşımı farklıdır. Kültürler arası karşılaştırmalı araştırmalar, ergenliğin özelliklerinin hem önemli kültürel farklılıklar hem de bazı benzerlikler gösterdiğini göstermektedir.

2.2.6. Sosyal Gelişim

Sosyal Gelişim; Kişinin doğduğu andan itibaren başlayan, yaşamı boyunca devam eden ve kişinin çevresiyle iyi bir ilişki kurmasını ve içinde yaşadığı topluma uyum sağlamasını sağlayan bir süreçtir. Sosyal gelişme, insanların sosyal teşviklere, özellikle de grup yaşamının baskı ve yükümlülüklerine karşı duyarlılık geliştirme, gruplarının veya kültürlerinin diğer üyeleriyle iyi geçinme ve onlar gibi davranma yeteneğidir.

Ergenlik döneminde, sosyalleşme en üst düzeye ulaştığında, kişi sosyal hayatta kendi statüsünü elde etme kaygısı taşımaktadır. Ergenlik dönemindeki deneyimler, gencin okul başarısının, seçeceği mesleğin, yetişkinlikteki sosyal statüsünün ve toplumsal rollerdeki başarısının en önemli belirleyicisidir. Gençler arkadaşlarından, öğretmenlerinden ve ebeveynlerinden yakın ilgi ve tanınma isterler. Ergenliğin en belirgin özelliklerinden biri ilgi çekme ve beğenilme isteğidir. Bu ihtiyaçlarının karşılanmasını isterken, toplumun ilgi odağı olma, eleştirilme, komik olma korkusu sosyal ortamda kaygıya yol açabilmektedir.

Özellikle yakın çevrelerinde kabul görmeyen gençler kendilerini engellenmiş hissedebilmektedirler. Fizyolojik olarak değişen, toplumun farklı yerlere yerleştirdiği, kendisiyle ilgili birçok soruyu cevaplamaya çalışan, değişiklikleri anlamaya, kendini tanımaya, tüm bunları tek başına deneyimlemeye, analiz etmeye ve idrak etmeye çalışan bir genç için bu düşünülemez. Gençlerin deneyimlerini, duygularını, korkularını, sorunlarını, umutlarını, planlarını ebeveynleri, akranları veya öğretmenleri ile açıklamaları ve paylaşımları ve sorunlarına çözüm aramaları gerekmektedir.

Bir ergenin dostane ilişkiler kurmadan iletişim kurması düşünülemez. Başka bir deyişle, arkadaşlıklar sosyal ilişkilere yol açmaktadır. Arkadaşlar tarafından aranmak, sevilme ve kabul edilmek ergenler için benlik saygısı için önemli bir ön koşuldur. Arkadaşlık kurmayı ve sürdürmeyi başaran gençler, sosyal becerilerini de geliştirmiştir. Arkadaşları tarafından kabul görmek ve sevilme isteyen ergenler bu isteğini bir şekilde ifade etmeye çalışırlar. İstek ve ihtiyaçları olumlu karşılandığında mutlu olur. Aksi takdirde endişeli, öfkeli ve kıskanç olacaktır. Birçok araştırmacı, ergenlik döneminde yüksek düzeyde duygusallık olduğu konusunda hemfikirdir. Bu dönemde, duyguların yoğunlaştığı ve bir gencin tüm yaşamını etkilediği açıktır. Küçük bir kırgınlık, gencin yakın çevresiyle olan ilişkisini etkilemektedir. Duyguların stresten alevlenmesinin bir sonucu olarak, bazı alışkanlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu

alışkanlıklardan en yaygın olanı, adapte olamayan kişilerde görülen tırnak yeme alışkanlığıdır. Stres azaldıkça, bu alışkanlıklar belirgin şekilde azalmaktadır.

2.3. Ergenlik Evreleri

Ergenlik, her biri belirli biyolojik, bilişsel ve psikososyal gelişimi kapsayan erken ergenlik, orta ergenlik ve geç ergenlik olmak üzere üç döneme ayrılmaktadır (Holland-Hall ve Burstein, 2002).

2.3.1. Erken ergenlik dönemi (12-14)

Bu dönemin en önemli özelliği belirgin fiziksel ve davranışsal değişikliklerdir ve bu değişimler erkeklere göre kızlarda daha erken bir sürede başlamaktadır (Derman, 2008). İkincil cinsel özellikler açısından ise kızlarda meme ve pubik kıllarında, erkeklerde ise cinsel organ ve testislerde büyüme gözlenmektedir (Holland-Hall ve Burstein 2002). Erken ergenlik döneminde ergenler en çok bedenleriyle meşguldürler ve aynı zamanda bu dönemdeki ergenler hızlı fizyolojik değişikliklere uyum sağlama çabası içindedirler (Derman, 2008).

Jean Piaget'in bilişsel gelişim kuramına göre, bilişsel gelişimde önemli değişikliklerin meydana geldiği erken ergenlik dönemi, soyut işlemler dönemidir. Ergenlerde soyut düşünmenin somut çıkarımlardan farklı mantıksal çıkarımlarla yavaş bir süreç olduğunu belirten Piaget, toplum ve kültürel yapının soyut işlemler yapabilme becerisinin kazanılmasında önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir (Derman, 2008).

2.3.2. Orta ergenlik dönemi (15-17)

Orta ergenlik (kabaca 15-17 yaş), ergenlerin özerklik arzusunu yansıtır. Bu dönemde cinsel keşifler başlar ve bu keşifler romantik ilişkilere de yansır. Tüm bunların sonucunda benlik saygısı, olumlu ve olumsuz riskli davranışlarda önemli bir rol oynamaktadır (Kaplan ve Sadock, 2015).

Gelişimin bu aşamasında ergenler ebeveynlerinden ayrılmaya ve bu özerkliği ebeveynlerine empoze etmeye çalışmaktadırlar. Buna ek olarak, ergenler sosyal tercihlerini etkileyen bir grup arkadaşla özdeşleşme eğilimindedir. Ergenlerin “her şeyi yapabilir” duygusu, riskleri hafife almaları ve özerklik istekleri genellikle aileleriyle çatışmalara yol açmaktadır. Dönemin bir özelliği olarak soyut ve mantıklı düşünmeye başlamaktadır. Düşünce süreçlerini organize etmede giderek daha iyi oluyor. Bu yaştaki ergenlerin aileleriyle yaşadıkları çatışmalar kendilerini yalnız hissetmelerine ve yanlış anlaşıldıklarını hissetmelerine neden olabilmektedir. Böyle durumlarda arkadaş grupları en iyi “ortaklar” olur ve en büyük zorluk bu arkadaş

grupları tarafından kabul edilmemektir (Kaplan ve Sadock, 2015; Derman, 2008; aktaran Özçelik ve Karamustafalıoğlu, 2002).

2.3.3. Geç ergenlik dönemi (18-20+)

Geç ergenlik, bir gencin yetişkinliğe yaklaştığı, gelecek için planlar yaptığı, sosyal zevklerinde ve faaliyetlerinde belirginleştiği, bir topluluk duygusunun tam olarak geliştiği, kendini tanıma ve kendi kaderini tayin etme yönünde geliştiği bir dönemdir (Kaplan ve Sadok, 2015). Aileden duygusal ve fiziksel olarak ayrılmanın yaşandığı bu dönemde ergenin özerkliği de artmaktadır. Riskli davranışı değerlendirme yeteneği gelişir ve hukuku ahlaki kurallardan ayırt etme yeteneği kazanmaktadır (Holland-Hall ve Burstein, 2002).

2.4. Ergenlikte Akran İlişkileri ve Akran Zorbalığı

Okul çağındaki gençler arasında zorbalık, yaygın şiddet davranışıdır; Zorba ve kurban arasındaki güç farkı ile düzenli aralıklarla tekrarlanan akran saldırganlığı olarak düşünülebilir. Niyet ve güçteki farklılıklar, bu özelliklerden yoksun olabilecek akranlar arasında zorbalığı genel saldırganlıktan ayırır. Bu ünlü tanım hemen her zorbalık araştırmasında kullanılsa da zorbalık kısa bir açıklama ile tanımlanamayan çok boyutlu bir olgudur (Jia ve Mikami, 2018).

Elliott (2002) Bullying (A Practical Guide to Overcoming Difficulties in Schools) kitabının ilk bölümünde zorbalık yaşayan öğrencilerin örneklerine yer vermektedir. Bu örnekler dikkate alındığında zorbalığın ne gibi sorunlara yol açabileceği ortaya çıkmaktadır. Bazı mağdurlar zorbalık sonucu yaralanırken, diğerleri intihar girişiminde bulunabilir. Bazı kurbanlar insanlara olan güvenini kaybedebilir. Bazı kurbanlar da durumlarını kabul edebilir ve çaresizce zorbalığa yenik düşebilir. Bu durum zorbalığın olası sonuçlarından biri olarak görülebilir. Zorbalık, özellikle gelişimin her yönden hızlı olduğu ergenlik döneminde birçok olumsuz sonuç doğurabilmektedir. Ancak zorbalık hem kurbanı hem de zorbayı tehlikeli bir duruma sokabilmektedir. Bu bağlamda zorbalık, ergenlerin gelişimini olumsuz etkileyen durumlardan biri olarak görülebilmektedir.

Akran zorbalığının genel özellikleri incelendiğinde, zorbalığın hangi gelişimsel sorunlara yol açabileceği belirlenmektedir. Akran zorbalığı araştırmasında öncü olan Olweus (1993), zorbalığı “fiziksel ve zihinsel olarak güçlü birinden sürekli ve kasıtlı olarak saldırganlığa maruz kalması” olarak tanımlamaktadır.

Zorbalık, bir kişinin güç kullanarak kurbanı zayıflatmaya çalıştığı bir güç kazanma yöntemidir. Tekrarlayıcı ve süreklidir. Akran zorbalığı, bu davranışın

akranlar arasında gözlemlenen bir şeklidir. Her yetişkin ya zorbalığa uğramıştır, zorbalığa uğramıştır ya da zorbalığı izlemiştir. Ancak bu asla zorbalığı normal algılama yanılısına yol açmamalıdır (Albayrak, 2012). Saldırganlığın kendine özgü bir yönü olan zorbalığın temelde üç özelliği vardır (Yıldırım, 2012). Bu özellikler:

1. Rahatsız edici / zararlı
2. Sürekli
3. Taraflar arasındaki güç dengesizliği.

Zorbalığın genel özelliklerine bakıldığında bir başka boyutta zorbalık, gücün akranlar tarafından sistematik olarak kötüye kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, uluslararası kabul görmüş karmaşık ve ciddi bir sorundur. Araştırmalar, zorbalığın farklı ülkelerde farklı faktörlerden etkilendiğini göstermektedir ve bu konudaki literatür, belirli bir sıklıkta kapsamlı ve çelişkili sonuçlar içermektedir (Menesini ve Salmivalli, 2017).

Saldırgan davranışların zirvesi ortaokul yıllarında ortaya çıkmaktadır. Akran ilişkilerinin daha önemli hale geldiği bu erken gelişim döneminde, ergenler birbirleriyle ilişkilerinde statü kazanmaya çalışırken statülerini korumak için çabalayabilmektedirler. Bu süreçte saldırgan davranış, belirli açılardan akranlar arasında statü kazanma ve sürdürmede önemli bir araç haline gelebilmektedir (Graham, 2016).

Daha güçlü bir akran tarafından aşağılanma ve saldırı, muhtemelen bir çocuk veya ergenin akranlarıyla çevrili olduğunda karşılaşabileceği en travmatik deneyimlerden biridir. Bu açıdan bakıldığında, zorbalık ciddi zihinsel problemlerle doludur. Zorbalık ciddi ve bazen uzun vadeli sonuçlar doğurabilmektedir. Ancak, zorbalığı gözlemlenmenin izleyiciler için de olumsuz sonuçları olduğuna dair çeşitli kanıtlar vardır. Bu nedenle zorbalığı sadece iki kişi arasındaki şiddet olayı olarak görmek yanlış olur. Zorbalık, sürece dahil olan herkes (zorba, kurban, seyirci) için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Salmivalli ve Peets, 2018).

En önemli zorbalık sorusu, zorbanın amacıdır. Zorbalık rastgele bir davranış değildir. Aksine maksatlardır. Mağdurun gözünü korkutmaya odaklanır ve ısrarcı bir karakter göstermektedir. Bu açıdan saldırgan davranış kasıtlı zarar olarak görülebilir.

Akran zorbalığı diğer zorbalık türlerinden (işyeri zorbalığı, kardeş zorbalığı vb.) güç dengesizliği unsuru açısından farklılık göstermektedir. Örneğin, yabancı literatürde işyerinde zorbalık “mobbing” olarak tanımlanırken, okullardaki akran zorbalığı “bullying” veya “peer bullying” olarak tanımlanmaktadır. Akran zorbalığı

ile normal yetişkin çatışmaları arasındaki en önemli fark, tarafların duygusal tükenme düzeylerinin farklı olmasıdır. Yetişkin çatışma süreçlerinde tüm taraflar bir dereceye kadar duygusal yorgunluk hissederken, akran zorbalığı ile bu duygusal yorgunluk sadece kurban tarafından hissedilmektedir. Bu bağlamda akran zorbalığına uğrayan ve istismarcının duygusal süreçlerinin farklı olduğu göz önüne alınmalıdır (Seçkin, 2017).

Zorbalıkla ilgili literatür incelendiğinde akran zorbalığının ülkeler ve bölgeler bağlamında farklı kaynaklara odaklandığı ortaya çıkmaktadır. Bazı ülkelerde zorbalık ten rengine dayalıyken, bazı ülkelerde cinsel yönelim, sosyal kimlik ve benzeri sosyolojik kavramlara odaklanmaktadır. Bu, zorbalığın farklı kaynaklardan beslendiği anlamına gelebilir (Finkelhor, 2014).

Zorbalık, saldırganlığın yapısal bir biçimidir. Ancak, bu saldırganlık eylemi doğası gereği sıradan şiddetten farklıdır. Zorbalık olarak tanımlanabilecek saldırganlık, anti-sosyal davranışları içeren ancak saldırganlığın birçok unsurunu içeren bir olgudur (Karataş, 2011).

Yaşları arttıkça çocukların yaşlılarıyla zaman geçirme sürelerinde de artış yaşanmaktadır. Akranların sosyalleşmesi bu dönemde gelişimsel bir önem kazanır. Ancak sözlü veya fiziksel saldırılar ve sosyal izolasyon, ergenlerin sosyal gelişimi için önemli riskler oluşturmaktadır. Lereya, Copeland, Costello ve Wolke (2015) tarafından 38 ülkede yapılan bir araştırmaya göre, çocuk ve ergenlerin üçte biri yaşlıları tarafından istismara uğradığını bildirmektedir. Bu yüksek rakam özellikle okul ortamında akran zorbalığının ne kadar yüksek olduğunu anlamak için yeterlidir. Bu durumun yaratabileceği olası sorunlar hem ergenlerin ruh sağlığını hem de eğitimin kalitesini ve işlevselliğini tehdit etmektedir.

Nishina ve Juvonen (2005) zorbalığın sadece kurbanı ve zorbayı değil, gözlemci olan diğer bireyleri de olumsuz etkilediğini savunmaktadır. Bazen bu olumsuz etkilerin yaralanmalara kadar uzanabileceği görülmektedir. Özellikle, zorbalığı gözlemleyen insanlar çevrelerine karşı güvensizlik geliştirebilirler. Ayrıca diğer akranlarıyla olan sosyal ilişkilerini de etkileyebilmektedir. Bu açıdan akran zorbalığının çok boyutlu bir alan olduğu ifade edilebilir.

Zorbalığın doğasına ilişkin araştırmalar ve açıklamalar, zorbalığın hem zorba hem kurban hem de seyirci için gelişimsel riskler oluşturduğunu göstermektedir. Ancak zorbalık, saldırganlığın ötesine geçen çok boyutlu bir olgudur. Zorbalığın doğasına ilişkin bu temel açıklamalara yukarıda değinilmiştir. Ancak, temel bir soru

ortaya çıkıyor: “Zorbalar ne istiyor?” Zorbaların ağırlıklı olarak grup içinde güçlü ve baskın bir pozisyon almak istedikleri söylenebilir. Bu açıdan zorbalığın hem bir sonuç hem de bir yöntem olduğu ifade edilebilir (Pellegrini, 2002).

LaFontana ve Cillessen (2002) ergenliği yükselen bir statü dönemi olarak görmektedir. Bu durumda ergenlik dönemindeki saldırgan davranışlar kimlik oluşumunun bir parçası olarak görülebilir. Gençler sağlıklı yöntemler (eğitim, okuma, kültür, sanat vb.) yerine sağlıksız yöntemler (riskli davranış, akran zorbalığı vb.) kullanarak kimlik oluşturma eğiliminde olabilirler. Bu durum saldırgan davranışın hem failin hem de mağdurun kişiliği üzerindeki etkisini hatırlatmaktadır. Ancak burada unutulmaması gereken asıl nokta, zorbalığın tek boyutlu olarak görülemeyeceğidir. Zorbalık çeşitli türlere ayrılır ve her bir zorbalık türünün zorba ve kurban üzerindeki etkisi farklı olabilmektedir.

2.5. Ebeveynlik ve Ergenler

Ergenler ve ebeveynler arasındaki ilişki, aile ilişkileri araştırmalarında ve ergen gelişim araştırmalarında en çok araştırılan konulardan biridir. Bir genç ve bir ebeveyn arasındaki ilişki, ebeveynlik veya ebeveynlik davranışı ile karıştırılabilir. Ebeveynlik davranışı, ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşime girerken sergiledikleri belirli ve amaçlı davranıştır. Öte yandan, ergenler ve ebeveynler arasındaki ilişki, ebeveyn davranışından daha yaygındır ve iki yönlü iletişimi içermektedir (Wissink, Dekovic ve Meijer, 2006). Ergen-ebeveyn ilişkisi hem ergenin hem de ebeveynlerinin davranışlarını kapsayan bir dizi birbiriyle ilişkili tutum olarak tanımlanır ve ergen ebeveyn bağının uzun bir geçmişinde kendini göstermektedir (Dekovic, Janssens ve As, 2003).

Bir ergenin ebeveyni ile geliştirdiği ilişki, gencin ait olduğu en dar ve en temel çevre olan ailedeki belki de en önemli ilişkidir. İlişkilerin önemi Hortaçsu (2015) tarafından yoğunluk, erişim ve bağlılık açısından değerlendirilmiş ve kişinin ebeveynleriyle kurduğu ilişkilerin yoğun ve çok önemli olduğu, yüksek düzeyde bağlılık ve yüksek düzeyde karşılıklı bağımlılık içerdiği vurgulanmıştır. İlişkilerde zaman içinde meydana gelen değişiklikler çok yoğun olmasa da esas olarak ergenin yaşadığı gelişimsel değişiklikler ve ebeveynlerin bu değişikliklere tepkileri ile şekillenmektedir. Williams’ın (2003) iddia ettiği gibi, bir genç ve ebeveyn arasındaki sevginin yoğunluğu değişmese de gençler ve ebeveynleri arasındaki ilişki giderek bağımlılıktan eşit bir ilişkiye geçtiği için sevgi ve sıcaklığın ifade edilme şekli değişebilir.

Ergen-ebeveyn ilişkisinin temel bileşenlerinden olan anne-babaya duyulan sıcaklık ve sevgi, çocuklarını koruma ve bakımını içeren evrimsel bir süreç olarak görülmektedir (Smith, Bond ve Kağıtçıbaşı, 2006). Ebeveyn sıcaklığı, ebeveynlerin çocuklarına karşı sahip oldukları duygusal ve sevecen davranışları içermektedir (MacDonald, 1992). Ebeveyn kabul-red teorisine göre ebeveyn sıcaklığı, ebeveynler ile çocukları arasındaki sevginin niteliğinin bir göstergesidir (Rohner, 2004). Ayrıca ergen ve ebeveyn arasındaki ilişkide işbirlikçi etkinlikler, duygusal bağlar, aile dışındaki dünyayı keşfetme ve yeni ilişkiler kurma açısından ebeveyn desteğinin önemi vurgulanmaktadır (Collins ve Laursen, 2004). Bir ergenin ihtiyaç duyabileceği tüm konularda çocuk ve ergen bakımında birincil sorumluluğa sahip olan ebeveynlerin desteğinin, genç ve ergen arasında iyi bir ilişki geliştirmede ve sürdürmede belirleyici bir faktör olacağına inanılmaktadır.

Sıcaklık ve desteğin yanı sıra çatışmanın ergen-ebeveyn ilişkisinin kaçınılmaz ve önemli bileşenlerinden biri olduğu vurgulanmaktadır (Allison, 2000; Dekovic, 1999; Robin ve Foster, 1989). Yakın ilişkilerde çatışma, farklı bakış açılarını, beklentileri ve ihtiyaçları bütünleştirme ve uzlaştırma ihtiyacından doğmaktadır. Çatışma, sadece ergenler ve ebeveynler arasında değil, tüm ilişkilerin kaçınılmaz bir parçasıdır (Hortaçsu, 2015). Bir genç ve ebeveynleri arasındaki ilişkiye gelince, çatışmayı hiç yaşamamak değil, onunla nasıl başa çıkılacağı önemlidir. Ergen anne babasından ayrıldığında da çatışmanın oluşabileceği öne sürülmüştür (Allison, 2000). Bu bileşenlere ek olarak ergen literatüründe sıklıkla yer verilen özerklik ve ergenin ebeveynleri ile olan ilişkisi de ergenin ebeveynleriyle olan ilişkisini şekillendiren faktörlerden biridir (Renk, Liljequist, Simpson ve Phares, 2005; Steinberg ve İpek, 2002).

Özetlemek gerekirse, sıcaklık/yakınlık, destek, ilgi, saygı, çatışma, özerklik ve kontrol değişkenleri ergen ve ebeveyn arasındaki ilişkinin kalitesini yansıtan temel değişkenlerdir.

2.5.1. Ebeveynlikle ilgili tarihsel yaklaşımlar

Ergen-ebeveyn ilişkisini açıklayan kuram ve yaklaşımlar sunulsa da öncelikle ergen yaklaşımları, psikanalitik bir bakış açısı, sosyo-biyolojik bir yaklaşım, ardından feminist bir bakış açısı ve ergen-ebeveyn ilişkisini temel alan davranışsal aile sistemlerine dayalı bir yaklaşımdır. Daha sonra sırasıyla bağlanma kuramı, sosyal öğrenme kuramı, bilişsel gelişim, yaklaşım, aile sistemleri kuramı ve son olarak da çalışma çerçevesinde değişkenlerin seçimine dayanan ekolojik sistemler yaklaşımı yer

almaktadır. Ergen-ebeveyn ilişkisinin açıklanmasında, ergenliğin başlamasının dayandığı bakış açıları ve ergenliğin başlamasıyla birlikte meydana gelen değişikliklerin sonuçları vurgulanır ve buna ergenlik temelli yaklaşım denir. Ergen temelli yaklaşımlar, ergen-ebeveyn ilişkisini, özellikle ergenliğin zirvesi sırasında, ergen ve ebeveyn arasında bir mesafe ve ayrılık dönemi olarak görmektedir (Head, 2004).

Ergenlik temelli yaklaşımlardan biri olan psikanalitik bakış açısına göre, ergen gelişim dönemi açısından ebeveynle çatışmanın ve ebeveynlerden ayrılmanın gerekli olduğuna inanılmaktadır (Hall, 1987). Hatta sağlıklı ergen gelişiminin birincil hedeflerinden birinin, ergeni ebeveynlerinden ayırmak olduğu öne sürülmüştür (Steinberg ve Silk, 2002). Daha sonraki psikanalitik yaklaşımın savunucuları, ergenin ergen-ebeveyn ilişkisinde özerklik ve bireyselleşme arayışına, dürtüleri kontrol etmekten ve ergeni ebeveynlerinden ayırmaktan daha fazla vurgu yapmaktadır. Ayrıca, ebeveynlere ayrılık sürecinde nispeten pasif bir tutum yüklenmiştir (Steinberg ve Silk, 2002). Başka bir deyişle, bu yaklaşıma göre anne-babadan ayrılma, ergenin sorumluluğundadır.

Ergenlik temelli yaklaşımlardan bir diğeri olan ve evrimsel bakış açısı olarak da adlandırılan sosyobiyojik yaklaşım, ergenin ebeveyn ile ilişkisinin, tıpkı psikanalitik bir perspektifte olduğu gibi, ergenlik döneminde yaşanan mesafe ve çatışma açısından tanımlanabileceğini öne sürmektedir (Head, 2004). Sosyobiyojik yaklaşım, canlıların temel amacının genlerini gelecek nesillere aktarmak olduğu varsayımına dayanmaktadır (Hortaçsu, 2015). Bu yaklaşıma göre, ergen ebeveyn ilişkilerindeki mesafe ve çatışma, başarılı üreme şanslarını artırmak için ergenlerin odaklarını aileden akranlarına kaydırmalarına izin vererek evrimsel bir işleve hizmet etmektedir (Steinberg, 1988). Ergen büyüdükçe ergenin otoritesi tehlikeye girdiğinden, ergen-ebeveyn ilişkisindeki samimiyet azalır ve çatışma düzeyi artar. Bu durum gençleri benzer deneyimlere sahip akranları tarafından teselli edildiği için ebeveynlerinden uzaklaştırmaktadır (Laursen ve Collins, 2009). Böylece evrimsel bir işleve hizmet eden ayrılma sürecinde ergenler hem bu durumdan kaynaklanan çatışma nedeniyle hem de akranlarının sağladığı sosyal destek nedeniyle akranlarına yönelmektedirler.

Ergen ve ebeveyn arasındaki ilişkiye feminist bakış açısı da bu ilişkiyi genç ve ebeveyn arasındaki çatışma açısından açıklamaktadır. Kaplan, Klein ve Gleeson (1991), feminist bir bakış açısıyla, ergen ve ebeveyn arasındaki çatışmanın ergenler için bir fırsat olarak görülebileceğini savunmaktadır. Çatışma, özellikle ergen kızların

başkalarıyla kurdukları bağlar ve ilişkiler yoluyla kendilerini deneyimlemeleri için değerli bir araç olarak, ayrılığı etkileyen temel bir dinamik olarak görülmektedir. Bu çatışma, ergen ile ebeveyn arasındaki ilişkinin tamamen koptuğu anlamına gelmez; Ergen ve ebeveynler arasındaki olumlu bağlar sürerken, ergenin sağlıklı gelişimine değerli bir katkı sağlar. Bu durumda hem değişim hem de insanların ve ilişkilerin büyümesi için önemli bir işlev yerine getirilmektedir.

Robin ve Foster (1989) tarafından önerilen davranışsal aile sistemleri yaklaşımı da ergen ve ebeveyn arasındaki çatışma temelli ilişkiyi açıklamaktadır. Bu model, aile geçişi sırasında ergen ve ebeveyn arasındaki çatışmayı üç faktörün etkilediğini varsaymaktadır: problem çözme ve iletişim becerileri, bilişsel önyargılar ve inanç sistemleri ve aile yapısı. Ergen-ebeveyn ilişkisini çatışma temelinde açıklayan diğer teoriler gibi, ergenin özerklik ve bağımsızlık arzusunun çatışmaya neden olduğu ileri sürülmektedir. Bu çatışmanın aile içindeki dengenin de bozulmasına neden olduğu ileri sürülmektedir. Ancak, diğer teorilerden farklı olarak bu yaklaşım, bu çatışmanın tutarsızlığına hizmet eden bazı noktaları açıklamaktadır. Yetersiz problem çözme yöntemleri ve aile üyelerinin iletişim becerilerinin eksikliği, aile hayatı ve diğer aile üyeleri hakkında gerçekçi olmayan beklenti ve düşünceler, aile bütünlüğünü ihlal eden koalisyonların varlığı, ergen ve ergen arasındaki çatışmayı yoğunlaştıran ve sürdüren faktörlerdir. Ayrıca eşler arasındaki çatışmanın her zaman olmasa da ergen-ebeveyn ilişkisinde çatışmayı yoğunlaştırdığı ileri sürülmektedir (Robin ve Foster, 1989).

Ergen ve ebeveyn arasındaki ilişkiyi açıklamak için alternatif bir model olan bağlanma teorisi, ergen ve ebeveyn özelliklerinin ilişki üzerindeki etkisinden çok, bu ilişkilerdeki değişimin istikrarı ve gücü üzerinde odaklanmaktadır. Bağlanma teorisi, insanların doğumlarından itibaren birincil bakıcılarıyla kurdukları etkileşimleri ve bu etkileşim için geliştirdikleri içsel modelleri, yaşamlarındaki diğer ilişkilerle uyarladıklarını öne sürmektedir. Ergenin ebeveynleriyle ilişkisinin, ergenin bebeklikten itibaren geliştirdiği bu içsel kalıpların izlerini taşıdığı söylenebilir. Bu yaklaşım aynı zamanda ebeveyn ve ergen arasındaki güçlü duygusal bağlara da odaklanmaktadır (Laursen ve Collins, 2009). Buna göre, ergen ve ebeveyn arasındaki ilişki, her birinin hayatındaki diğer önemli insanlarla etkileşime girmesinden kaynaklanan bilişsel yapıları sürdürmek için sürekli iş birliği çabalarının ürünüdür. Bu teoriye göre, yaşamın erken dönemlerinde dengeli bir içsel model oluşturulursa, ergenin ebeveynleri ile olan ilişkisi, ergenliğin yarattığı çatışma durumlarının etkisine daha az duyarlıdır (Salter Ainsworth, 1989). Dolayısıyla bağlanma kuramının, ergen

ve ebeveyn arasındaki ilişkiyi içsel çalışma modelleri ve temel bir güven duygusu açısından açıkladığı söylenebilir.

Sosyal öğrenme kuramına göre önceki dönemde ebeveyn ve çocuk arasında kurulan ilişkideki etkileşim tarzı, ergen ve ebeveyn arasındaki ilişkiyi belirlemektedir (Aquilino, 1997). Başka bir deyişle, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin genişlemesi ebeveyn-ergen ilişkilerini etkilemeye devam etmektedir. Bu teoriye göre ergenlerin öğrenme deneyimleri, bir ilişkide yaşadıklarıyla sınırlı değildir. Aynı zamanda ergenler, başkalarının birbirleriyle kurdukları ilişki sürecini gözlemleyerek ilişki kurmayı öğrenirler. Buna göre ergenlerin ebeveyn ilişkilerini gözlemlediği ve iletişim modellerini ergen-ebeveyn ilişkileri de dahil olmak üzere diğer ilişkilere uyarladığı söylenebilir.

Bilişsel gelişim yaklaşımında, bir ergenin bilişsel terimlerle yaşadığı değişikliklere odaklanır, ergenin kendisine ve ilişkisine bakışını değiştirir. Steinberg (1990), çocukların bilişsel yeteneklerinin ergenliğin başlangıcından itibaren daha karmaşık bir yapı gösterdiğini savunmaktadır. Bilişsel beceriler geliştikçe, ergenler ebeveynlerini idealleştirdiklerinden farklı görmeye başlamaktadırlar. Yani ergenler, ebeveynlerinin düşüncelerini doğru ya da yanlış olarak ayırt edebilirler ve onları olumlu ya da olumsuz özellikleri açısından nesnel olarak değerlendirebilirler (Smollar ve Youniss, 1989). Bilişsel yeniden yapılanma sonucunda ergenin ebeveynlerine yönelik tutum ve davranışlarındaki değişiklikler, ergenin ebeveynleri ile olan ilişkilerinde çatışmaya neden olabilmektedir. Bu çatışma, ergenlik döneminin başlangıcından itibaren, değişen bakış açıları ve roller ergen ebeveyn arasında uzlaştırıldığında giderek azalmaktadır (Laursen ve Collins, 1994). Ayrıca bilişsel gelişimlerinin bir sonucu olarak ergenler, ebeveynleri ile olan ilişkilerini akranlarından daha eşitlikçi görmek istemektedirler. Bu durumda çatışmaya neden olan durum, ebeveynlerin ergenlerin taleplerine rağmen karşılıklı ve yatay ilişkiler kurmaktaki isteksizliğidir (Collins ve Laursen, 2004). Dolayısıyla bilişsel yaklaşım, ergenlerin bilişsel gelişimlerinin bir sonucu olarak soru düzeylerinin arttığını; bu durumun ergen ile ebeveyn arasındaki ilişkide çatışmaya yol açtığını göstermektedir.

Ergen-ebeveyn ilişkilerinin ve aslında genel olarak aile ilişkilerinin kapsamlı bir açıklamasını sağlayan aile sistemleri teorisi, aile işleyişini anlamak için temel bir teorik çerçeve sunmaktadır (Gökler, 2008). Aileyi bir sistem olarak ele alan aile sistemleri teorisi, ergen ve ebeveyn arasındaki ilişkiyi sistem içindeki alt sistemlerin etkileşimi temelinde açıklar. Bu teori, ailelerin karşılıklı olarak etkili olduğunu ve

birbirine bağı alt sistemlerden oluştuğunu öne sürmektedir (Whitchurch ve Constantine, 1993). White ve Klein'a (2008) göre aile sistemleri teorisi, sistemlerin ve alt sistemlerin diğer alt sistemlerden ve ait oldukları çevre bağlamından etkilendiği ve etkilendiği varsayımına dayanmaktadır. Başka bir deyişle aile, daha küçük alt sistemlerden (örneğin ana alt sistem) oluşan, fakat aynı zamanda daha büyük sistemlerde (örneğin kültür) bulunan hiyerarşik olarak organize edilmiş bir sistem olarak görülür (Cox ve Paley, 1997). Teorinin bir başka varsayımı da sistemin öğeleri arasındaki ilişkilerin doğrusal değil, döngüsel neden-sonuç ilişkisi olduğudur; Başka bir deyişle, sistemin her bir ögesi diğer öğeleri etkilemektedir. Ayrıca, ailelerin normal işleyişinden sapmaları düzeltmek için kullanılan geri bildirim yoluyla aile dengesi korunmaktadır (Hrych, 2002). Bu teori aile ilişkilerine uygulandığında aile ilişkilerinin diğer ilişkileri etkilediğini vurgulanmaktadır (Howard, 2016). Dolayısıyla bu yaklaşıma göre ebeveyn-ergen alt sistemi, başka bir alt sistem olan ebeveyn veya kardeş alt sisteminden etkilenir ve bu alt sistem diğer alt sistemleri de etkilemektedir.

2.5.2. Ebeveynlik ve Ergen Gelişimi

Ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkinin, çocuğun bağımlı oldukları bebeklikten, sosyal sorumluluklar üstlenen ve sosyal işlevlerini yerine getiren bağımsız bir yetişkin haline gelene kadar gelişimi üzerinde önemli bir etkisi vardır. Çocuklu ailelerde ergenlik öncesi birçok sorun devam etmekte veya ergenlik döneminde daha da kötüleşmektedir.

Ergenlik öncesi çocukların davranış sorunları olmasına rağmen, ergen aileleri, ergenlik öncesi ailelerin yaşamadığı birçok yeni zorluklarla karşı karşıyadır. Liseye geçiş dönemi hem bağımsızlık hem de sorumluluk konusunda artan talepleri beraberinde getirmektedir. Gençlerin kendi başlarına daha fazla karar vermeleri beklenmektedir. Bu kararlar; okulda daha bağımsız çalışmayı ve kim oldukları ve yaşamlarında ne yapmak istedikleriyle ilgili kendi inanç ve değerlerinin oluşumunu ima etmektedir. Ebeveynlerine ek olarak akranlar, medya ve yetişkinler, davranışlarını ve gelişimini giderek daha fazla etkilemektedir. Birçok farklı aktivite türüne erişim fırsatları arttıkça, ergenler, güçlü bir memnuniyet duygusu ve akran onayı karşılığında sağlıklarını veya bu faaliyetlerle ilgili gelecek planlarını tehdit eden deneyimler yaşayabilmektedirler. Ergenlik, cinsel farkındalık ve ilgili davranışlardaki değişiklikler de dahil olmak üzere insanları yetişkinliğe hazırlayan güçlü biyokimyasal değişikliklere neden olmaktadır. Erkekler fiziksel olarak güçlenmekte ve kızların dikkatini çekmek için giderek birbirleriyle rekabet etmektedirler. Kızlar, erkeklere bu

değişimi gösteren davranışlar geliştirerek doğurganlık kazanır ve onlara daha çekici görünmeye çalışırlar. Ayrıca ergenlerin günlük yaşamlarında maruz kaldıkları açık ve gizli cinsel mesajların çokluğu da bir başka gerçektir. Bununla birlikte, farklı sosyal ve kültürel kurallar ve gelenekler, genellikle ergen cinsel aktivitesinin ve ebeveynlik çabalarının başlangıcını birkaç yıl geciktirmeye çalışır ve daha ileri eğitim ve öğretim üzerinde baskı oluşturur. Ergenler, yetişkinlerin kendilerine bıraktıkları ödüllere erişmek için daha fazla baskı yaparlar ve ebeveynler bu baskıyı kontrol altına almaya çalışırken karmaşık mesajlar kafa karıştırıcı olabilir ve aile içi çatışmaları artırabilir. Bu ödüller cinsel aktivite, ilişki özgürlüğü, alkol ve diğer rahatlatıcı uyuşturucu maddelerdir.

Ebeveynler, ergenlik çağındaki çocuklarının yeteneklerini yaşlarına, risklerine, maliyetlerine, ebeveyn değerlerine ve normlarına göre düzenlemeye çalışırlar. Aileler ve kültürel gruplar arasında bu geçişlere nasıl ve hangi yaşta izin verildiği konusunda farklılıklar olsa da ebeveynlerin belirli faaliyetlere veya faaliyetlere ne zaman erişim sağlaması gerektiğine dair net bir kurallar dizisi yoktur. Ebeveynlerin bu tür izinleri ve erişimi düzenleme girişimleri başarısız olduğunda, ergenler genellikle davranış kurallarını ihlal etmektedirler. Davranış sorunları genellikle uyuşturucu bağımlılığından çok daha erken başlar ve artan suç veya antisosyal davranışlara genellikle madde kullanımı eşlik etmektedir.

Ebeveyn bakımı ve şefkati, ergenlerin gelişimine ve psikolojik gelişimine elverişli güvenli bir ortam yaratmanın önemli bir parçasıdır. Böylece, ek dikkat ve doğrulama ile ebeveynler, genç çocuklarında istenen davranışı pekiştirebilirler. Ancak gençler, zamanlarının çoğunu evden uzakta veya evde yaptıklarını (ödev yapmak, telefonda arkadaşlarıyla konuşmak, odalarında müzik dinlemek) yaparak geçirdikçe, anne babalarına yönelik olumlu ilgi ve şefkat fırsatları azalacaktır. Ek olarak, ergen davranışı, akran dikkati ve onayı ile giderek daha fazla güçlendirilecektir. Çocuklar fiziksel, psikolojik, entelektüel ve sosyal olarak büyüdükçe, ebeveynleri ile aralarındaki farklılıklar doğal olarak artacaktır. Bu, her iki tarafta da ayarlamalar gerektiren kademeli bir süreçtir. Bu değişikliklere duyarlı olan ebeveynler, genç çocukları ile olumlu etkileşim fırsatlarını korumak için ayarlamalar yapmalarını talep etmektedir. Ancak dikkat ve onay düzeyi düşük ailelerde bu, gencin akranlarından çok fazla ilgi ve onay alabileceği bir durum yaratabilmektedir. Ebeveyn onayına dayalı davranışlar (örneğin, küfretmeden konuşma, ebeveynlerin tercih ettiği kıyafetleri giyme) zayıflar ve akranlar tarafından onaylanan davranışlar (küfretme, ebeveynlerin

isteklerine karşı giyinme) daha yaygın olabilir. Bu gelişme, ergenlik çağındaki çocuklarının davranışları konusunda daha az olumlu olan ebeveynler için çok sinir bozucu olabilir ve olumlu ilgi ve onay fırsatları tamamen ortadan kalkabilir. Ebeveynler bilerek veya bilmeyerek genç çocuklarının antisosyal veya diğer sapkın akranlarıyla etkileşime girmesine izin verirse, bu sorun daha da artar.

Bu durum, istenmeyen davranışların artmasına ve ebeveynler ile ergenler arasında hızla büyüyen bir uçuruma yol açabilmektedir. Ergenlerin davranışlarında olumlu sonuçlar elde edemeyen ailelerde, ergenlerin odalarına çekilmeleri, evde mümkün olduğunca az zaman geçirmeleri ve ebeveynleriyle minimum düzeyde iletişim kurmaları şaşırtıcı değildir. Bu düşük pozitif ortam bazı gençler için sinir bozucu bir yer olsa da yalnız kalmanın kısa vadeli bazı faydaları vardır. Böyle bir ortamda ergen ve anne-babasının zaman zaman olumsuz etkileşimler yaşamasını bekleyebilirsiniz ancak genellikle ilişki etkisiz (nötr) olacaktır. Bununla birlikte, diğer ailelerde, sadece olumlu dikkat ve onaylama davranışında hızlı bir düşüş değil, aynı zamanda olumsuz sonuçların kullanımında da bir artış olabilir. Bu ve benzeri aile ortamlarında aile üyeleri arasındaki etkileşimler çelişkili ve olumsuz olabilir. Bu çatışmalardan kaçınmaya veya bunlardan kaçmaya yol açan herhangi bir ergen davranışı güçlenmekte ve bu nedenle ergenin gelecekte kaçınma veya kaçma davranışının temelini oluşturmaktadır. Bu sürecin mantıksal sonucu, bazen gencin ilk fırsatta evden ayrılmasına ve ardından şiddetli bir yüzleşmeye yol açan tam bir ayrılıktır. Ergenler ve ebeveynleri arasında gelecekte olumlu bir ilişki olasılığı azalır. Bazı aileler bu ayrılıktan hiç kurtulamayabilir, ancak diğerleri genç ile başka bir aile üyesi (örneğin, bir anne, küçük erkek kardeş veya kız kardeş) arasında bir tür ilişki sürdürür.

2.5.3. Ebeveynlik Davranışları

Aile, sosyalleşmenin en önemli kurumudur. Bir çocuk aile ortamında doğar ve ebeveynler çocuğun sadece fiziksel sağlığı ile ilgilenmez, aynı zamanda psikolojik ve sosyal gelişiminde de rol oynamaktadır. Aile, çocuğu toplumun bir üyesi olarak topluma katkıda bulunmaya hazırlamaktadır. Ebeveynler, doğrudan veya dolaylı olarak model olarak sosyal normları ve değerleri bir sonraki nesle aktarmaktadırlar. Bu nedenle, ebeveynler ve çocukları arasındaki ilişki ve etkileşim, bir çocuk için çok önemli bir faktördür. Çocuğun saldırgan davranışı ve mağduriyeti üzerinde ebeveynlerin etkisi göz ardı edilemez. Ulusal ve uluslararası araştırmalar, aile

özellikleri araştırmasının zorbalığı anlamak ve önlemek için gerekli olduğunu göstermektedir (Eşkisu, 2014).

2.5.3.1. Duygusal Sıcaklık

Hem ebeveyn kabulü hem de ebeveyn reddi, ebeveynlik kabul yönü olarak adlandırılan iki yönlü bir süreklilik oluşturur. Dolayısıyla kabul boyutu, ebeveynler ve çocuklar arasındaki sevgi ilişkisinin kalitesi kadar, ebeveynlerin bu duyguları açıklamak için kullandıkları fiziksel ve sözlü davranışlarla da ilgilidir. Sürekliliğin bir ucu; kabul, şefkat, koruma, rahatlık, özen, destek veya sevginin varlığı ile gösterilir. Sürekliliğin diğer ucu, bu duygu ve davranışların yokluğunu veya önemli ölçüde sona ermesini ve ayrıca fiziksel ve psikolojik olarak zararlı davranış ve duyguların varlığını gösteren ebeveyn reddi ile işaretlenir (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 305).

Bu konuda araştırma yapıldığında bazen kabulün ölçümü ile ilgili çelişkili sonuçlar elde edilebilmektedir. Çelişkili sonuçlarla karşılaşıldığında, genellikle fenomenolojik bir bakış açısından elde edilen bilgilere güvenilmelidir. Çocuk evli olmadığını hissedebileceğinden, gözlemciler ana-baba tarafından reddedildiğinin açık belirtilerini fark etmeyebilirler. Yani, bir yanda resmi istismar, reddedilme ve ihmal raporları ile diğer yanda çocukların anne baba kabul-reddi algıları arasında tutarsızlıklar olabilmektedir. Çünkü anne-babanın kabul-reddi semboliktir. Bu nedenle red; kültürler arasında tutarlı (sürekli) etkileri olduğunu anlamak için sembolik doğasını anlamak gerekmektedir. Tüm ebeveynler bir dereceye kadar kabul ve retlerini ifade edebilirken, bunların kullanılma biçimleri çok çeşitlidir ve kültürel ve bazen kişisel çıkarımları vardır. Örneğin, ebeveynler çocuklarını övebilir ve iltifat edebilir, ancak bunu bir sosyokültürel yapıda nasıl kullandıkları önemsizdir veya ikinci yapıda tamamen farklı bir anlama sahip olabilmektedir.

Kabul eden ebeveynler, davranışları ve sözleriyle şefkat ve sevgi gösterme eğilimindedir, bu da çocuklarına sevildiğini ve kabul edildiğini hissettirir. Ebeveyn sevgisi; bu, fiziksel olarak (sarılma, öpme, okşama vb.), Sözlü olarak (övme, iltifat etme, güzel şeyler söyleme vb.) veya belirli hareketlerle gösterilebilir. Öte yandan, reddeden ebeveynler, çocuklarından hoşlanmama, onları onaylamama eğilimindedir. Ebeveynler düşmanlık, küskünlük, öfke ya da içerleme duyguları gösterdiğinde, bu davranışa genellikle saldırganlık denmektedir. Saldırganlık, birine veya bir şeye fiziksel veya duygusal olarak zarar verme niyetiyle yapılan davranıştır. Ebeveyn bunu sözlü olarak yapar (alayıcı, küfür, küçümseme, bağırma, dürtüsel, saldırgan sözler veya çocuk hakkında veya çocuk hakkında aşağılayıcı şeyler); fiziksel olarak (vurma, itme,

fırlatma, çimdikleme vb.); veya sözlü olmayan ifadeler (saldırgan hareketler, vb.). Bu durumlar çocukları reddedilmiş, sevilmemiş veya istenmeyen hissettirir.

2.5.3.2. Ebeveyn reddi: Ceza, Duygusal Baskı ve Fiziksel Ceza

Ebeveyn kabul-red teorisi, çocuklukta ebeveynlik davranışının önemini ortaya çıkaran ve onu kişilik teorisi ile bütünleştiren ve ebeveyn kabul ve reddinin sonuçlarını araştıran bir teoridir. Ebeveyn Kabulü ve Reddi Teorisi (EKAR), ebeveyn kabul-reddinin nedenlerini, sonuçlarını ve diğer ilişkilerini tahmin etmeye ve açıklamaya çalışan bir sosyalizasyon teorisidir. Bu teori, çocuklukta algılanan ebeveyn kabul veya reddinin bir çocuğun genel uyumu üzerindeki etkisini araştırır. Bu bir sosyal teoridir; ebeveyn ılımlılığının altında yatan nedenleri, sonuçları ve diğer ilişkileri tahmin etmeye ve açıklamaya çalışmaktadır (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2003: 86; Lila, García ve Gracia, 2007: 116).

Bu teori, ebeveyn sevgisine, yani tezahürlerine, etkilerine ve kökenlerine odaklanır. Amerika'da ve dünya çapında 2000'e yakın kültürlerarası araştırma yürüttü; çocuğun nerede olursa olsun ebeveynleri tarafından kabul edilmesi gerektiğini göstermektedir (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 299). Teori, olumlu bir tepki ihtiyacının, yani bizi önemseyen insanların, özellikle de sevdiğimiz kişilerin, reddedilme kavramının yeterli tatmininin olmamasının, kişiyi endişeli ve güvensiz hissettirdiğini öne sürmektedir.

Bu teorinin belki de en önemli özelliği, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde test edilebilir tümeler arayışıdır. Bu hedefe ulaşmak için, EKAR araştırmacıları 40 yılı aşkın bir süredir birçok toplumda ebeveyn-çocuk ilişkilerinin ayrıntılarını incelemek için harcamışlardır. Sonuç olarak tüm çocuklar ve yetişkinler; Ebeveynler ve diğer bağlanma figürleri tarafından sevgi veya reddedilme derecesini değerlendirmek için kullanılan ortak bir anlamsal yapı ortaya çıkarmışlardır. Sonuç olarak, başlangıçta sadece ebeveyn-çocuk ilişkisinde kabul-red sonuçlarına odaklanan bu teori, şimdi yakın yetişkin ilişkileri de dahil olmak üzere diğer temel kişilerarası ilişkilerdeki kabul-red sonuçlarını tahmin etmeye ve açıklamaya çalışmaktadır. Kuram artık ebeveyn kabul-reddi ile sınırlı değildir, akranlar tarafından kabul-red, öğretmen tarafından kabul-red, yakın ilişkilerde kabul-red ve diğer bağlanma ilişkilerinde kabul-red içerir (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2003: 86). Birçok ayırt edici özellik EKAR'ı önemli hale getirmektedir.

Birincisi, çok yöntemli bir araştırma stratejisi olan bu teori, Amerika'daki ve dünyadaki her etnik grup için çok sayıda kültürler arası veriden yararlanmaktadır. Bu

teori aynı zamanda yüzyıllar öncesine dayanan edebi ve tarihsel kavramlardan da yararlanır. Daha da önemlisi, esas olarak Amerika’da ve 19. yüzyılın sonlarında yürütülen ebeveyn kabulü/reddi üzerine yapılan araştırmalarla entegrasyon için kavramsal bir çerçeveye yardımcı olur ve bunun üzerine inşa etmektedir. Bu kaynaklardan yola çıkarak ebeveyn kabulü ve reddi ile ilgili konularda gelişimsel bir bakış açısı oluşturmaya çalışmaktadır (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 301). Kabul ve reddetmenin birlikte, EKAR’da sıcaklık ölçümü adı verilen iki yönlü bir süreklilik oluşturduğu tartışılmaktadır. Sürekliliğin sonunun kabulü; bu, sevgi, şefkat, özen, rahatlık, destek ve diğer pozitif sorumluluk tanımlarıyla gösterilmektedir. Reddin sona ermesi, bu duygu ve davranışların yokluğu ve reddedilmesi ile birlikte çeşitli fiziksel ve psikolojik travma ve etkileri ile belirtilmektedir (Rohner, Khaleque, Cournoyer, 2005: 299).

2.5.3.3. Bir Çocuğun Diğerine Karşı Ebeveyn Kayırması

Birçok çalışma, ayrımcı ebeveyn ilgisini etkileyen faktörleri incelemiştir. Cinsiyet, doğum sırası ve annenin yaşı, ebeveyn yatırım düzeylerini etkilediği gösterilen birkaç faktördür (özellikle yavruların kendi beyanlarıyla ölçüldüğü gibi). Yüksek düzeyde ebeveyn yatırımının bir göstergesi, ebeveynlerin favorisi olmaktır. Babalar, annelerden daha sık bir favori çocuğa sahip olarak algılanmazlar, ancak kız çocukları annelerden daha fazla babalarını tercih ederler. Annelerin, karma kardeşliklerde kız çocukları tercih etme olasılıklarının daha yüksek olduğu algılanmaktadır.

Birden fazla sayıda çocuğu olan aileler çocukları arasında ayrımcılık ve kayırma yaptıkları takdirde kayırılan kardeşin diğerine kin beslemesine, rekabet haline olmasına, kıskançlık gibi duygular içerisinde büyümesine neden olabilmektedir. Bu nedenle özellikle ergenlik çağında olan çocukların aileleri tarafından anlaşılmadıkları düşünmeleri, kendilerinin kayırıldığını hissetmeleri onların psikolojik sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla ailelerin çocuklarını severken ve onların yeterli ve sağlıklı bir şekilde büyümelerini isterlerken evlatlar arasında bir ayrımcılık yapmamaları gerekmektedir. Ayrımcılık yapılan ve dışlanan çocuğun yanı sıra diğer kardeşinden daha üstün görülen ve ondan ayrılan çocuğun da her isteğinin karşılanması onun gelecek yaşamında sorunlar yaşamasına neden olmaktadır.

2.6. Benlik Kavramı, Ebeveynlik ve Sosyal Destek Arasındaki Etkileşim

Benlik saygısı, bir bireyin kendisini değerlendirerek benlik kavramını onaylanmasından sonra meydana çıkan beğenidir. Bireylerin kendisinden bazı

eksiklikler olabilmektedir. Bireyler kendilerine eleştiride bulunabilir ancak kendilerini tamamiyle olumlu bir biçimde beğenebilir. Kişilerin kendilerini beğenmesi, kendi benliklerine saygı duymaları açısından üstün niteliklerinin olmasına gerek duyulmamaktadır. Zira bireylerin benlik saygıları, kendilerini olduklarından daha düşük ya da daha üstün bir yerde görmeden memnun olma halidir. Bireyler kendilerini değerli görmekte, olumlu yönde beğenmekte ve sevilmeye değer bulmaktadır. Kendisini olduğu gibi kabul etmeyi, kendi özüne güven duymayı sağlayan önemli bir ruh halidir.

Bireylerin yaşamlarında oldukça önemli bir yerde olan ve gerekli durumlarda bireylere duygusal, maddi ve bilişsel anlamda yardım eden tüm bireyler kişiler arası ilişkiler, sağlığın korunmasını sağlayan sosyal destek sistemleri olarak görülmektedir. Sosyal desteğin sağladığı sistemler, hayat zorlukları ile başa çıkmada bireylerin en önemli yardımcıları olarak kabul edilmektedir (Arıkan, Kahrıman 2002). Genel anlamı ile sosyal destek, stres verici bir durumda bireylere daha yakın olan kişilerce sağlanan maddi ve manevi yardım olarak tanımlanmaktadır. Sosyal desteğin sevgi, şefkat, benlik saygısı gibi temel sosyal ihtiyaçların karşılanarak bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlığını olumlu bir şekilde etkilediği savunulmaktadır. Bununla birlikte bireylerin aile ve arkadaşları ile olan ilişkilerinde meydana gelen problemlerin çözüme kavuşmasında çevreye uyum sağlaması ve hayatın zorlukları ile başa çıkmasında önemli bir yardımcı da sosyal destektir.

Nitekim ergenlerin de ergenlik dönemlerinde yaşadıkları ailesel sıkıntıların çözümünü için sosyal desteğin sağlanması gerekmektedir. Ergenlerin aileleriyle ya da arkadaşları ile yaşadıkları sorunlar onların psikolojik olarak etkilenmesine neden olurken bazı fiziksel hastalıklara da yol açabilmektedir. Bu bağlamda ergenlerin bu sancılı dönem içerisinde sosyal desteği alması onların birçok açıdan olumlu benlik saygısı kazanmalarını sağlayabilmektedir.

2.7. Çocukluk Çağı Travmaları

“Travma” kelimesi, tıp literatüründe yaralanma anlamı taşımaktadır. Daha çok kemiklerde veya dokularda oluşan hasarların tanımlanması için kullanılmaktadır. Aynı zamanda “algılama, hissetme, düşünme, hafıza ya da hayal kurma” gibi durumlar belli dönemlerde ve uzun sürelerde kısıtlanmasının sonucunda, ruhsal bir yaralanma sonucunda ortaya çıkabilmektedir (Özyürek, Şahin, 2005). İnsanlar açısından büyük bir stres sebeplerinden biri geçmişte yaşanan travmalara bağlıdır. Bu travmalar genel olarak depresyon, sel gibi doğal afetler; savaş gibi durumlar, çeşitli uçak, araba, bisiklet

kazaları ya da fiziksel saldırılar olan tecavüz, cinayet gibi durumların yaşanması sonucu ortaya çıkmaktadır (Pınar, 2006).

Yukarıda bahsedilen ya da daha farklı şekillerdeki deneyimler, “çocukluk çağı travmaları” olarak ele alınmaktadır. Aslında bu gibi durumlar, şiddet, istismar, ihmal ya da kötü davranışa maruz kalma gibi ifadelerle de incelemektede de “çocuk ihmal ve istismarı” adı altında değerlendirilmektedir (Ruiz, 2000).

Yetişkin dönemde yaşanan travmalar, şekillenmiş olan kişiliğe karşı zarar verirken, çocukluk çağındaki travmatik deneyimler çocuğun kişiliğini çarpık olarak şekillenmesine neden olmaktadır. Bu gibi anormal akılsal durumların ortaya çıkması, “psikolojik ve somatik” birçok faktörün gelişmesine yol açabilmektedir. Herman, (2015) çocukluk çağı travmalarının ileriki dönem yaşantılarına olan etkisini şu sözleri ile dile getirmektedir:

“İstismarcı bir çevrede kapana kısılan çocuk, çetin adaptasyon görevleriyle yüz yüze kalır. Güvenilmez insanlarda bir güven duygusunu, güvenli olmayan bir durumda güvenliği, korkutucu bir öngörülemezlik durumunda kontrolü, bir çaresizlik durumunda gücü korumanın bir yolunu bulmak zorundadır. Kendini korumak ve bakmaktan aciz olduğu için, yetişkin bakım ve korumasının eksikliğini, elinin altındaki tek araçla, gelişmemiş bir psikolojik savunma sistemiyle telafi etmek zorundadır”.

Çocuklara karşı olan kötü davranış ve tutumlar insanlığın tarihi boyunca süregelen bir durumdur ve bu davranışlar şekil ve düzeyleri artarak varlığını devam ettirmektedir. Çocuklara yönelik fiziksel, duygusal ve cinsel istismar günümüzde dahi tüm toplumların ortak etik sorunlarının başında yer almaktadır. Bu problemlerin en uygun şekillerde ele alınarak çözümlenmemesi, çocuğun hayatı boyunca fiziksel ve duygusal alanda yaşayacağı travmalara yol açabilir.

Çocuk ihmal ve istismarı genel olarak ele aldığı zaman çeşitli açıklama ve tanımlarla karşılaşılacaktır. Çocuğun ebeveynleri tarafından fiziksel ve duygusal gelişimine engel olan kısıtlayan eylem ve ihmallerle karşı karşıya kalması, “çocuk ihmal ve istismarı” olarak adlandırılmaktadır (Özmert, 2005).

1985’te Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yapılan bir tanımda; çocuğun sağlığını, fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak olumsuz etkileyen, bir yetişkinin, toplumun veya ülkenin isteyerek ya da istemsiz olarak gerçekleştirdiği tüm eylemler “çocuk ihmal ve istismarı” olarak ele alınmaktadır. Fakat DSÖ daha sonra, dünyadaki gelişmelerinden sonra 2002 senesinde yeni bir tanım ortaya atmıştır. Bu tanıma göre;

çocukların sağlık, büyümek ve gelişmelerine olan her türlü olumsuz duruma (fiziksel, duygusal, cinsel) yol açacak reklam, yayın gibi her türlü olaya maruz kalması çocuk istismarı ve ihmali olarak kabul edilmektedir (Özmert, 2005). DSÖ tarafından 2014 yılında yayınlanan ve çocuklara karşı kötü muamele başlıklı tanıtımda ise, 18 yaşına gelmemiş her çocuğa bakmakla yükümlü olan ya da bakımını üstlenen kişilerin, çocuğun sağlık, hayat, gelişim ya da güvenini tehlikeye atan ve her türlü istismarı içerisinde barındıran durumlar bu bağlamda değerlendirilmektedir (WHO, 2014). Bunun yanı sıra çocuğun her türlü istismarına teşvik edici, izin verici, duyarsız kalış ya da bunlardan herhangi bir çıkar elde etmek de çocuk istismarına ortak olmak demektir (Özmert, 2005).

Literatürde bu gibi genel tanımlar yer alsa da her toplum için çocuk istismarı ve ihmalinin tanımında farklılıklar vardır. Çocuk istismarı ve ihmal konusu her toplum için geçerli bir standarda sahip değildir. Her toplum ve kültür kendi inanç ve değerleri doğrultusunda çocuk istismarı konusunda tanımını yapmaktadır.

Esasında istismar ve ihmal kavramı farklı anlamlar taşımaya rağmen çocuk istismarı ve ihmali kavramı aynı çatı altında incelenmektedir. İstismar, çocuğa yönelik aktif eylemler iken ihmal ise daha çok pasif eylemleri içerir (Sezer, Kolaç, Erol, 2013).

2.7.1. Fiziksel istismar

Bir yetişkin tarafından, ceza verme, itaat ettirme ya da öfkesini kusma gibi nedenler ile bir alet ya da elle, çocuk vücudunun herhangi bir noktasında iz bırakacak biçimde şiddet uygulaması, çocuğa zarar vermesi fiziksel istismara girmektedir. Bu istismar, dövülme, yakma, sarsma, ısırma gibi şekillerde gerçekleşebilir. Dayak dışında, çocuğa zarar verecek ve iz bırakacak (kaza hariç) her türlü eylem “fiziksel istismar” olarak değerlendirilmektedir. Fiziksel istismar, çocuk istismarı konusunda ne yaygın olandır. Çocuğun fiziksel olarak hasar görmesinin yanı sıra duygusal ve psikolojik olarak da yaralanmasına neden olmaktadır. Fiziksel istismarın süresi uzadıkça çocuk için kalıcılığı ve etkisi daha da artmaktadır (Dinç, 2011). Şiddet bir döngü şekline dönüşmektedir. Çocuğa karşı herhangi bir fiziksel şiddet gösteren ailelerin geçmişte kendilerinin de fiziksel şiddete uğradıkları bilinen bir durumdur (Sümer, Şendağ, 2009).

Kültürel olarak hoşgörü ile karşılanan şiddet, çocuğun terbiyesi için kullanılan tekniklerden biri olarak değerlendirilerek fiziksel istismarın temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle ebeveynler tarafından itaati sağlama ve çocuğun terbiyesi için bir araç

olarak görülen şiddet, çocuğun hayatını tehlikeye atabilecek şekilde olumsuz ve kalıcı birçok sonuçlara neden olabilecek bir istismardır.

Birçok istismar, çocuğun bakımıyla yükümlü olan, aile ya da çevre ile ilgili durumlar ile açıklanır. Bu kişilerin alkol ve uyuşturucu madde kullanması gibi geçmişinin olması, çocuk yetiştirme gibi konularda yetersiz bilgiye sahip olması ve çocuk üzerinde yüksek beklentilerinin bulunması gibi konular istismarı artırmaktadır. Buna karşı olarak da çocuğun davranış sorunlarının bulunması, tıbbi yönden çok sorunlu ve erken doğum gibi özel bakıma ihtiyaç duyulması, istenmeyen bir gebelik yaşanması da fiziksel istismar riskinde artışa neden olabilmektedir. Bunların yanı sıra aile ve çevre ele alındığından, yoksulluk, aile içi şiddet, işsizlik, geçimsizlik ya da ailede çok çocuğun var olması gibi konular da fiziksel istismarın oluşmasında temel nedenlerdendir (Sümer, Gündoğdu, Helvacı, 2010).

Çocukların uğradığı fiziksel istismarda erkek veya kız çocuk arasında büyük bir fark bulunmamaktadır. Ancak erkek çocuklarının daha sert şekilde fiziksel şiddete maruz kaldığı bilinmektedir. Yaş grubu olarak 4-8 yaş arasında en çok fiziksel istismarın yaşandığı görülürken, ergenlik döneminde ise istismarda azalma görülmektedir (Sarı, 2018).

Çocukların fiziksel istismara uğraması ileriki yaşlarında bilişsel, duygusal ve davranışlarında ortaya çıkabilecek sorunların yanında çeşitli psikolojik hastalık ve madde bağımlılığı gibi büyük sorunlara da yol açabilmektedir. Fiziksel istismara maruz kalan çocuklar, yakınları ve çevreleri ile iletişim kurmakta zorluklar çekmekte, öfke kontrolünü sağlayamayan kişiler olmakta ve duygusal çatışmalar yaşarken, şiddete meyilli ilişkiler kurmaktadır. Bunların yanında bu şekilde istismara maruz kalan çocuklar, bilişsel açıdan bozulma, akademik olarak başarısızlık, intihara meyilli davranışlar ve düşünceler sergilememektedirler (Topçuoğlu, 2014).

2.7.2. Cinsel İstismar

Çocuklara yönelik gerçekleştirilen cinsel istismar, fiziksel, duygusal, hukuksal ve toplumsal açıdan oldukça hasar verici ve en önemli toplum sorunlarından biridir. Yetişkinler tarafından çocukları ve ergenleri çeşitli tehdit, kandırma ya da güç kullanarak cinsel gereksinimlerini karşılması, cinsel istismar olarak değerlendirilmektedir (Topçuoğlu, 2014). Dağlı ve İnanıcı (2010) cinsel istismarı; “cinsel istismar bir çocuğun bir yetişkin ya da yaş veya gelişim bakımından sorumluluk, güven ve güç ilişkisi içinde olan başka bir çocuk tarafından, bu kişinin

cinsel gereksinimlerini tatmin etmeyi amaçladığı eylemlere maruz kalması” olarak tanımlamaktadır.

Bir yetişkin ile çocuğun cinsel eylemi konusunun yanı sıra, iki çocuk arasında 4 yaş fark olması durumunda küçük çocuğun zorlama ya da ikna edilme yolu ile cinsel eyleme maruz kalması da cinsel istismar olarak değerlendirilmektedir (Yaman, Arslan,2009). Yaman ve Aslana gör cinsel istismarlar şu şekilde sınıflandırılır:

- “Temas içermeyen cinsel istismarlar: Cinsel içerikli konuşma, teşhircilik ve röntgencilik içeren cinsel istismar türüdür.”
- “Cinsel dokunma: İstismarcının kurbanına dokunması ya da kendisine dokunmaya zorladığı türüdür.”
- “Interfermoral ilişki (ırza tasatti): Penetrasyonun olmadığı, sürtünmenin olduğu istismar şeklidir.”
- “Cinsel penetrasyon (ırza geçme): Genital ilişki, anal ilişki, objelerle penetrasyon ve parmakla penetrasyon şeklinde olabilmektedir.”
- “Cinsel sömürü: Çocuk pornografisi ve fuhuşunu kapsar.”

Cinsel istismar, çocuğun kan bağı olan ya da çocuğa bakmakla yükümlü olan kişi tarafından uygulanırsa bu durum “ensest” olarak değerlendirilir. Ensest ilişki kavramı, uzun yıllardır var olan ve adalet sistemi tarafından engellenen bir istismardır. Aile içi istismar olaylarında en sık rastlanan suçlu genelde baba olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra üvey babalar tarafından uygulanan istismar da yüksek orandadır.

Çocuklara yönelik cinsel istismar konusu yüzyıllardır mevcut olan bir durum olmasına karşın, çocuk hakları ve çocuk sağlığı açısından değerlendirmeye alınması yeni bir çalışma konusudur. Fakat güncel olan istatistik sonuçlarına doğru bir şekilde ulaşmak zordur. Çünkü cinsel istismar sonucu ortaya çıkan suçluluk ve utanç duyma gibi nedenlerle gizlenmektedir. Bu gibi durumların yalnızca %15’i resmi olarak kaydedildiği düşünülmektedir (Zoroğlu, Tüzün, Sar, Öztürk, Kora, Alyanak, 2001).

Çocukların, küçük yaşlarda maruz kaldığı cinsel istismarlar, olumsuz sonuçlara neden olurken bu istismarın etkileri ise çocuğun ilerleyen yıllarında da devam etmektedir. Cinsel istismara maruz kalan çocuklarda gözlemlenen tek bir durum söz konusu değildir. Genel olarak kaygı problemleri kısa süreli olduğu gibi, “uyku bozuklukları, fobi, korkular, dikkatsizlik ve hiperaktivite, disosiasyon, depresyon, intihara meyilli olma, öfke kontrolünün zayıf olması, karşı gelme, çevre iletişiminin bozulması” gibi sonuçlar gözlemlenmektedir. Tüm bunların yanı sıra cinsel istismara

maruz kalmış olan çocuklarda ileri yaşlarda cinsel saldırı oranlarının daha yüksek olduğu bilinmektedir.

2.7.3. Duygusal İstismar

Bu istismar türü en zor fark edilen istismar türlerindedir. Duygusal istismar, diğer tüm istismar türlerinin bir getirisi olarak var olmakta ve kendi başına da mevcut olabilmektedir. Fiziksel ve cinsel istismar durumlarının sona ermesinden sonra bile duygusal istismarın varlığı devam edebilmektedir.

DSÖ için duygusal istismar, çocuğun gelişimi açısından uygun ve destek verici ortamların bulunmamasından dolayı meydana gelmektedir. Çocukların sağlığı da dahil olmak üzere, fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki veya sosyal gelişimleri açısından zararlı olan ya da zarar verebilecek eylemlerle karşılaşması da duygusal istismar kavramı içerisinde yer almaktadır.

Duygusal istismar içeren bazı davranışlar şu şekildedir: reddetme, yalnız bırakma, aşırı koruma, bağımlı kılma, aşırı hoşgörölü davranma, baskıya maruz kalma, yüksek otorite, sevgiden yoksun bırakılma, eleştiri ve aşağılanma, korkutma, tehdit, kıyaslama, hapsedme gibi cezaların verilmesi, yıldırma, suçlama, dalga geçilmesi, çocuktan yüksek beklentiler içerisinde olma, ailede herhangi bir geçimsizlik durumunda taraf tutmaya zorlama, kardeşlerin arasındaki ayrımcılık, görmezden gelme, aile içi şiddete şahit olma, beslenme, giyim ve sağlık gibi gereksinimlerden yoksun kılma, ilgi gösterilmemesi gibi davranışlar “duygusal istismar” olarak değerlendirilmektedir. Duygusal istismar kavramı içerisinde, sözel istismar, fiziksel olmasa da ağır cezalar içeren eylemler ya da tehditler de girmektedir.

Yapılan bir araştırmada beş farklı ülke incelenerek, çocuklara bağırma eylemi en çok rastlanan istismar olduğu sonucuna varılmıştır (Şahin, Fidan, 2009). Çocuğun duygusal istismara maruz kalması, fiziksel ve zihinsel açıdan gelişimini olumsuz şekilde etkilerken, çocukta öğrenme zorluğu ve dikkat eksikliği gibi problemlerin yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Ayrıca bu çocukların depresyon belirtileri, benlik algısı, kişilik problemleri ve saldırgan davranışlar, çevresi ile iletişimde çeşitli sorunlar yaşadığı görülür. Bu bağlamda duygusal istismar çocuk açısından hem kişilik hem akademik başarısızlığa neden olabilmektedir (Şar, Öztürk, İkikardeş, 2012).

Çocuğun ailesi ve öğretmeni gibi etkileşimde olduğu yetişkinler tarafından, yüksek beklentiler içerisinde girmek de duygusal olarak çocuğu zorlayıcı bir davranıştır. Bunun yanı sıra ailelerin çocuklarına duygusal cezalar vermesi, çocuklara

küsmesi gibi durumlar da çocuğu ciddi şekilde etkilemektedir (Uzun, 2015). Fiziksel istismar gibi çocuk üzerinde iz bırakma eyleminin söz konusu olmaması nedeni ile duygusal istismar konusu üzerinde önemli ölçüde durulmasa da çocuğun yaşantısı ve uzun süreli bir travmaya sebep olması açısından yıkıcı bir etkiye sahip olmaktadır.

2.7.4. Ekonomik İstismar

Ekonomik istismar son zaman araştırmalarına konu olmaya başlayan bir alan haline gelmiştir. Ekonomik istismar, çocuğun okul dışındaki zamanlarında çalıştırılması ve para kazanmasını bekleme, okul yerine çalışmayı tercih etmesi, kendi gücünün üzerinde bir işte çalışması gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır. Ekonomik istismar bir yetişkin tarafından yaptırılmakta ve çocuğun kazandığı paranın yetişkin tarafından alınması olarak da yorumlanabilir.

Ekonomik istismar, çocuğun eğitim hakkının elinden alınmasına ve okul devamlılığının kesintiye uğramasına neden olur. Dolayısıyla çocuğun diğer istismar türlerine açık bir hale gelmesine neden olmaktadır. Çocuğun illegal, vasıfsız işlerde çalışması çocuğun, sağlık, psikolojik ve ahlak gibi açılardan gelişmesine olumsuz yönde etki etmektedir (Sağlam, Aral, 2017).

Ekonomik istismar günümüzde genellikle kırsal kesimden büyük kentlere göç eden ve aile üyelerinin her birinin aile ekonomisine katkı sağlaması beklenen ailelerde gözlemlenmektedir. Aile üyeleri tarafından çalıştırılan çocukların dışında, illegal işlerde çocuk işçiliği yapılması için kaçırılan ve özellikle son yıllarda büyük artış gösteren durumlar da mevcuttur (Sağlam, Aral, 2017).

Aile içerisinde geçimsizlik, eğitim hayatının düzensiz oluşu ve erken yaşta okuldan ayrılma, yoksulluk, kültürel değerler, göç, doğal afet ve savaş gibi nedenlerden dolayı meydana gelen durumlar çocuk işçiliğinin artmasına sebebiyet vermektedir. Kırsal bölgelerde yaşayan çocuklar tarım, bağ bahçe, tarla gibi yerlerde, getir götür işleri ya da sanayi gibi ağır işlerde, sokaklarda ya da ailelerin tanıdıklarının yanında geçici olarak -genellikle yaz tatillerinde- çalıştırılabilmektedirler. Kız çocukları ise genelde evlerde temizlik, bakıcılık gibi işlerde çalıştırılmaktadır. Bunların yanı dnya üzerinde aşırı şekilde artış gösteren “seks köleliği”nde de (seks ticareti) çocuk olup olmadıklarına bakılmaksızın yetişkinlerin arzu ve isteklerini karşılamak adına pazarlanmakta ve acımasızca istismar edilmektedir. Çocuk yaşta çalışmaya başladıkları yerlerde her türlü istismara açık hale gelen çocuklar,

gelişimlerinin olumsuz yönde etkilenmelerinin yanı sıra fiziksel ve duygusal olarak da örselenmektedirler (Merter, Şekerci, 2015).

2.7.5. İhmal

Esasında duygusal istismar ile birlikte ele alınan bu kavram, her türlü istismarın önünü açan olgudur. Çocukların ebeveynleri ya da onlara bakmakla yükümlüğü olan her kimsenin görevlerini yerine getirmemesi, barınma, beslenme, giyim, sağlık ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması bir ihmaldir. Yukarıda da bahsedildiği gibi pasif eylemler ihmal, aktif eylemler ise istismar olarak değerlendirilmektedir (Menteşe, 2012).

Çocuklar açısından; fiziksel, sağlık, ruhsal ve bakım gibi birçok alanda ihmal durumu gerçekleşebilir (Kara, Biçer & Gökalp, 2004). Çocukların fiziksel ve duygusal gereksinimlerinin karşılanmaması gibi durumlarda çocukların yaşam hakkı konusunda bir tehdit unsuru haline gelebilmektedir. Erken çocukluk dönemlerinde başlayan ihmal, çocukların ilerleyen yaşlarında çeşitli sıkıntılara da olumsuz yönde etkilediği gibi, gelişimsel açıdan da bozukluklara neden olabilmektedir.

Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”nin birtakım maddeleri incelendiğinden çocuğa yönelik duygusal istismar ve ihmal gibi davranışların engellenmesine yönelik maddelerin olduğu görülmektedir. Söz konusu sözleşmenin 19, 34, 39. Maddelerinde ise çocuğun yetiştirilmesi konusunda yükümlü olan kişilerin çocuk haklarını, çocuğun zarar göreceği biçimde uygulanmasına izin verilemeyeceği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra Türk Ceza Kanunu’nda yer alan 232, 233. Maddeleri de çocuk ihmalinin engellenmesi yönünde olan kararları içermektedir (Kültür, Kurumcu, 2007).

2.8. Bağlanma

Bowlby, psikanalitik yönelimden gelen bir psikiyatrist ve psikanalist olsa da zaman içinde psikanalitik kuramın bireyin sadece iç yaşamı üzerine odaklanması ve çocuğun gerçek yaşam deneyimleri ve dış dünya ile etkileşimine yeterince önem vermemesinden rahatsızlık duymaya başlamış, bu rahatsızlık onu hırsızlık suçu işlemiş kırk dört çocuk hırsızla ilgili bir araştırma yapmaya itmiştir. Araştırmanın sonucunda çocukluk döneminde anneden ayrı kalma gibi durumların çocukların ilerleyen yaşlarında sosyal ve duygusal dünyalarında uyum problemlerine yol açtığı kanısına varılmıştır. Bu araştırma sonrasında DSÖ 1950 yılında, evsiz çocukların ruh sağlığı üzerine bir çalışma yapmasını isteyerek, sonucunda da hayatlarının ilk 3 yıllarında

anneden mahrum kalan çocuklarda artış gösteren fiziksel ve ruhsal hastalıklar riski olduğu görülmüş bunun üzerine bir tartışma yapılmıştır. Ancak tartışmalardan alınan cevaplardan evsiz çocukların kurumlardaki görevli kişiler tarafından beslenme ve bakım gereksinimlerinin karşılanmasında çocukların kaygı, sıkıntı ve gelişimsel olarak geri kaldıkları görülmüştür. Bu neticeler sonucunda Bowlby öncelikle etnolojik bir araştırma ele alarak daha sonra da bu insanın bağlanma özelliği ile ilişkilendirmeye çalışmıştır.

Bowlby için bebeklik çağında temelleri atılan bağlanma duygu ve davranışlarının etkisi insan yaşamı boyunca devam eden bir faktördür. Bağlanma, hayatın zorlukları ile daha kolay baş edebilmek için, insanların bir kişiye olan yakınlık ve birlikteliği olarak tanımlanabilmektedir. Bu açıdan Bowlby, hayatın biyolojik ve ruhsal anlamda sürdürülmesi açısından bağlanmanın bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir. Bunun sonucunda da bağlanma teorisini ortaya atmıştır. Nitekim günümüzde de travma yaşamış olan çocukların gelişim alanlarına bakıldığında en uygun model bağlanma teorisi olduğu görülmektedir (Gönültaş, Kelebek, 2017).

Bowlby için, bağlama durumu kendisinden güçlü ve olgun olarak algılanan, farklı kişilikler arasındaki gerçekleştirilen bağdır.

Doğada yer alan hayvan ve türevi varlıkların yavruların annelerinden mahrum kaldıkları durumlarda annelerin geri çekilmesi durumundan yavruların uzaklaşmak istemediği gözlemlenmiştir. Yavru ve anneler arasındaki içgüdüsel bağlanma olayı insanlarda da yeterince belirgin bir haldedir. Bebek ya da çocuk ve anne arasındaki bağlanma olayı doğadaki varlıklar gibidir (Gönültaş, Kelebek, 2017). Bağlanma faktörünün insan üzerindeki etkisi ele alındığında, bir bebeğin doğduğu sırada bakımı ile yükümlü olanı ayırt etmesi durumu zordur. Ancak bağlanma durumu anne ve bebeğin kendi aralarında kurduğu bağ sonucunda ortaya çıkmaktadır. Zaman içerisinde özellikle de altıncı aydan sonra bebek tarafından annenin tanınması gerçekleşmektedir. Nitekim bebekler altı aydan sonra bağlanma olayını gerçekleştirdiği kişiden ayrılma ile tepki göstermeye başlamaktadır.

Bowlby ve Ainsworth beraber ele aldıkları araştırma ve çalışmalar sonucunda çocuk çağındaki bağlanma davranışlarının Piaget'in "bilişsel gelişim süreci ve şemasında" yer alan kavramlarla benzerlik gösterdiğini ifade etmektedirler. Buna göre çocuğa karşı duygusal gereksinimler olan rahatlık, korunma gibi gereksinimlerinin karşılanması, karşılayan kişiye karşı çocuk tarafından tamamlayıcı bir model algısı

meydana getirir. Ancak aksi durumda yani bu gereksinimlerin karşılanmaması durumunda, çocuk kendisini tamamlanmış değil yetersiz ve değersiz bir varlık olarak hissettiği bir model geliştirmektedir. Bowlby, bu iki farklı modelin, kişilerin ilerleyen yaşlarında kuracağı ilişkilere de yön vereceğini dile getirmektedir (Erden, Gürdil, 2009).

Ainsworth 1973 yılında ele aldığı bir takım çalışma ve deneyler sonucunda üç ayrı bağlanma şeklinden bahsetmektedir. Bunlar ise şu şekildedir:

“Güvenli bir şekilde bağlanan” çocuklar; annelerinden ayrı kalması ve geri gelmesi gibi bir durumda anneleri ile yeniden yakınlaşmak istemektedirler. Herhangi bir yabancı ile kurdukları yakınlık ilişkisi onları rahatlamaz ve yalnız bırakılmış gibi üzüntü ve özlem duygularını dışa vurmaktadırlar.

“Güvensiz ve Kararsız bağlanan” çocuklar ise, annelerinin bir yabancı aracılığı ile onlardan ayrı kalması ve sonrasında geri dönmesi gibi durumlarda şiddetli şekilde ağlama ve öfke göstermektedirler. Annelerinin dönmesinde bile anneleri ile olan ilişkilerini düzeltmekte direnç gösterirken, annelerinden ayrı kalma acısı ile beraber yeniden temas ve ilişki kurma ya da direnç göster eğilimi arasında gelgit yaşarlar.

“Güvensiz ve kaçınan bağlanan” çocuklar da annelerinin dönmelerinden sonra yakınlık kurmaktan kaçınarak anneye temas kurmak istememektedirler. Fiziksel temastan kaçınarak, annelerinin onları terk etmesi sonucunda duydukları üzüntü duymaz ve anneye bir yabancı gibi davranma eğilimi gösterirler (Erkan, Erdoğan, 2006).

Nitekim bu bağlanma modelleri, çocuğun bakımı ile yükümlü olan kişinin bebekle olan bağının bir sonucudur. Çocukluk çağlarında en önemli “bağlanma figürü” olarak gördükleri anne ve yahut babaların yenileyen davranışları çocukların zihinlerinde biçim kazanmaktadır. Birinci “bağlanma figürü” olarak anne kabul edilse de çocukların birçoğu babayla da bağlanma davranışı kurulmaktadır. Babaların anneler tarafından desteklenmesi ile oluşan güven ortamı bağlanma davranışı üzerinde olumlu bir gelişim göstermektedir. Çocuk ya da bebek için anne veya babadan hangisi uyarıcı bir kaynak ise, çocuğun her ikisine de güvenli bir şekilde bağlanması söz konusu olabilmektedir. Anneden ses, giyim, dokunuş ve koku olarak farklı olan babalar, bebekler tarafından farklı bir kişi olarak algılanmaktadır. Bu nedenle bebek için anne ya da babanın yanından ayrılması durumundan herhangi birinin yanın olması, onun için rahat ve güvenilir bir ortamın olduğu anlamına gelmektedir. Bağlanma

duygusunun gelişme gösterdiği bebeklerde acıktıkları zaman ya da yoruldukları zaman annelerini, oyun gibi aktiviteler de ise babalarını tercih söz konusu ettikleri görülmektedir.

Son yıllarda anne ve çocuk arasındaki ilişki ve bağı ele alan araştırmaların birçoğu bağlanma konusu üzerinde durmaktadır. Bağlanma sürecinin önemi yalnızca bebeklik dönemi ile sınırlı değildir. Nitekim gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde de ruhsal sağlık açısından bağlanma konusu önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bireylerin algıladıkları bağlanma davranışı ilerleyen yaşlarda da kendi bebekleri ile kurduğu iletişimi etkilemektedir. Bağlanma davranışının gerçekleştiği durumlarda olumsuz bir durum ya da kopukluk yaşanması uzun süreli bazı “psikopatolojik” durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Erükçü, Akbaş, 2012). Söz konusu bu durumlar arasında en çok görülen ise “tepkisel (reaktif) bağlanma bozukluğudur”. Bu durum, 5 yaşından küçük çocuklar için geçerli olan, çocuğun sosyal çevresi ile girdiği etkileşim ve ilişkilerde ortaya çıkan sorunlardır. Bu gibi durumların temel nedenleri arasında çocuklara temel bakım sunulması, çocuğun duygusal ihtiyaçlarının göz ardı edilme, fiziksel gereksinimlerinin ihmal edilmesi ve birincil yükümlünün devamlı olarak değişmesi gibi durumlar yer almaktadır. “Tepkisel bağlanma bozukluğu” gibi durumlara sahip olan çocuklarda, seçici şekilde bağlanmalar gözlemlenmezken daha çok rastgele bağlanmalar görülmektedir. Bu çocuklar özellikle iletişim kurma ve bir iletişim başlatma esnasında, kurdukları iletişimlerin devam etmesinde ve yahut çevresinden gelen bir iletişime cevap verme sırasında çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Bu bağlamda şunları dile getirebiliriz ki; çocuğun bakımı ile yükümlü olan anne ya da baba veya herhangi bir kişi tarafından çocuğun ihmal edilmesi, çocuğun ilerleyen yaşlarında kuracağı ilişkiler üzerinde önemli ve direkt bir etki bırakmaktadır.

2.8.1. Çocukluk Çağı Travmaları ve Ana-Babaya Bağlanma Arasındaki İlişki

İnsan yaşamının herhangi bir döneminde yaşadığı travmalar, mevcut ve ilerleyen dönemlere olan izler bırakır ve zarar verirken, bu travmaların eğer çocuğun bağlanma figürü olarak algıladığı bir kişi ile ilgisi var ise ortaya çıkan sonuçların izlerinin silinmesi oldukça zor bir durum olabilmektedir. Genellikle çocukluk dönemlerinde yaşanan büyük travmalar ebeveynlerden kaynaklanmakta ve bu durum çocuğun ebeveynlere olarak bağlanma durumunu olumsuz etkilemektedir.

Çocuğun bağlanma süreçlerinde travmaya neden olabilecek pek çok etki vardır. Çocuğun küçük yaşta yalnız bırakılması, uzun süreli ve çocuğun affedemeyeceği ayrılmalar, kopukluk, “bağlanma figürünün” ölmesi ya bu kişi tarafından fiziksel veya cinsel bir saldırıya uğrama gibi durumlar etkiler bırakmaktadır. Diğer yandan acil gereksinimlerinde tek başına bırakılması ya da karşılanmaması, korunamaması ya da figür tarafından kötü muamele ile karşı karşıya kalması da travmalara yol açabilmektedir (Demirkapı, 2014).

Çocukların erken çocukluk dönemlerinde güven duygusunun ortaya çıkmaya başladığı zamanlarda yaşadığı travmalar “dümdüz ve kaygan bir duvarda çocuğun duygusal ipini bağlayabilecek bir kancanın bulunmaması” sözü ile açıklayan Puppert (2014) çocukların bu gibi durumlarda büyük boşluklara düşebileceğini de eklemiştir.

Çocuğun güvensiz bir şekilde bağlanması ile ortaya çıkan her psikolojik durum yetişkinlik çağlarında etkisi ortaya çıkan sonuçlara neden olmaktadır (Dolu, Bükler, 2009). Ele alınan çalışma ve araştırmalar sonucunda güven ile bağlanma davranışı gösteren çocukların, güvensiz şekilde bağlanma gösteren çocuklara göre daha “alıcı, işbirlikçi, kabullenen ve sosyal” olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca çocukların orta yaşlara doğru gelindiğinde de arkadaş edinme konusunda güvenli bağlanma davranışı gösteren çocukların daha etkili olduğu ortaya çıkmıştır (Dolu, Bükler, 2009).

Diğer yandan erken çocukluk döneminde geçirilen travmalar ve istismarlar, TSSB ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla ileri yaşlarda mağduriyet yaşanması da artmaktadır. Bunun yanı sıra travmalar ile beraber güvenli olan bağlanma durumları güvensiz bağlanmalara dönebilmektedir (Acar, Demir, Görmez, Keser, 2015). Güvensiz bağlanma durumlarında ve TSSB ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde oluşan psikolojik bozukluklara yol açabilmektedir (Acar, Demir, Görmez, Keser, 2015).

30 lösemi atlatmış çocuk ve ebeveynleri ile yaptığı bir çalışmada Miller (2000), güvenli bağlanma davranışı geliştiren çocuklarda TSSB ve “disfori” daha azken; kaygılı ve kaçınan bağlanma davranışı gerçekleştiren çocuklarda bu durumlar daha fazla olduğuna rastlamıştır.

Daha sonra 101 çift üzerinde yapılan bir araştırmada ise güvensiz şekilde bağlanma davranışı, çocukluk çağında yaşanan travmatik durumlar ve çeşitli somatik durumlardan ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda “kaygılı ve kaçınan”

şekilde bağlanan kızlar da geçmişte yaşadığı travmanın etkisi ve erkeklerde de aileden gelen bir travmanın olduğu sonucuna varılmıştır (Acar, Demir, Görmez, Keser, 2015).

2.9. Anne Baba Tutumları

Aile kavramı tarihin başından beri varlığını sürdürmüş olan sosyal bir yapıdır. Aile yapısını meydana getiren bireylerin sayısı ve özelliklerinin farklı olması nedeniyle aile kavramının tanımlarında farklılıklar meydana gelmektedir. BM'in aile tanımını şu şekildedir: "Aile, kan, yasa ve evlilik yolu ile birbirlerine belirli derecede akrabalıkları bulunan hane halkı üyelerinden meydana gelir" (Açıkgöz, Yusufoglu, 2012).

Toplumun en küçük birimi olarak tanımlanan aile, içerisinde yer aldığı toplumun özelliklerini taşımaktadır. Toplumdaki gelenek, görenek, değerler, inançlar gibi kültürün her ögesini içerisinde barındırmaktadır. Her ailenin kendine has bir işleyişi ve yapısı bulunmaktadır. Böylece toplumla devamlı olarak alışveriş içerisinde olan bir kurumdur. Bireyin hayatının başladığı yer olan aile kurumu, ilk deneyimlerin kazanıldığı ve sonraki yaşlarda gerekli olan adımların atıldığı yer olarak da tanımlanır. İnsanların kişilik özelliklerine dair temeller de aile kurumu içerisinde atılmaktadır. Ailelerin, bireye sunduğu yaşantı ve deneyim modelleri çocuk üzerinde olumlu "sosyal davranış" ve "değer yargılarının" oluşum ve gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır.

Bu bağlamda aile kavramı, çocukların hayatlarına etkisi büyük olan bir kavramdır. Ailede kurulan etkileşimler daha anne karnında başlamakta ve doğumdan sonra da devam etmektedir. Anne karnında başlayan etkileşim annenin duygusal dünyası, çocuğu kabullenip kabullenmemesi gibi unsurlar çocuk üzerinde oldukça etkili unsurlardır. Bu süreç içerisinde annenin sahip olduğu çeşitli duygular; üzüntü, kırgınlık, yorgunluk gibi durumlar anne karnındaki bebeğe de etki etmektedir. Annenin gebelik döneminde sahip olduğu duygu durumları hormonlar yolu ile bebeğe ulaşmaktadır. Dolayısıyla anne ve çocuk arasındaki bağ bu evrede kurulmakta ve anne, bebeğini daha karnındayken etkilemeye başlamaktadır. Gebelikte başlayan bu bağ doğumdan sonra da artarak devam etmektedir. Doğum sonrası aile çocuğun uyumlu bir insan olarak yetiştirilmesi için ona yardım etmektedir. Aile yapısı uyumlu ve paylaşımcı bir yapıda sevgi dolu bir aile ise bu hane içerisinde yetişen çocuklar ilerleyen yaşlarında saygılı ve bağımsız bir insan olarak yaşamaktadır. Bu gibi çocuklar, çocukluk dönemlerinde ve ilerleyen dönemlerinde iletişim kurma ve duygu paylaşımında zorluk yaşamazlar. Çocuk yaşamının ilk dönemlerinden kazandığı

bilgileri ailesinden öğrenir. Bu süreçte hayata dair büyük tecrübesizlik yaşayan çocuk, ailesi aracılığı ile “değer yargılarını” öğrenerek bunlar doğrultusunda hayatını şekillendirir. Bu nedenle ailenin çocukların kişilik gelişimlerine olan etkisi büyüktür (Alisinanoğlu).

Bu ilk süreçte çocuk, ebeveynleri ve kendisini özdeşleştirir. Dolayısıyla çocuğun kişilik gelişimine bu durum büyük etki etmektedir. Bu bağlamda şunları ifade edebiliriz ki aile güvenli bir ortamda ise çocuk bundan etkilenerek kendini güvenli hissedecektir. Ancak bu durumun aksi de mümkündür. Çünkü aile kendine güvensiz ve ortamda da güvensizlik hakimse çocuk da kendine güven duymaz. Dolayısıyla gelişimin ilk evresi olan bu süreçte, anne-baba çocuk tarafından rol model olarak görülmektedir. Bu nedenle çocuk okul öncesi dönemde yani erken çocukluk döneminde ailesinin bir aynası durumundadır.

Ailelerin çocuk gelişimine olan etkilerinden bazıları şu şekildedir (Altuner, Engin, Gürer, Akyay, Akgül, 2009):

- “Grup içinde dengeli bir birey olabilmesi için güven duygusu aşılıyarak”,
- “Sosyal kabul görmesi için uygun ortamı hazırlayarak”,
- “Sosyalleşmeyi öğrenmesi için toplumca kabul görmüş davranış biçimlerini sergileyen bir model oluşturup, bunların gelişimi için rehberlik ederek”,
- “Yasama uyum sağlama çabasında iken karşılaştığı problemlere çözüm getirerek”,
- “Uyuma götüren davranışlara yönelik sözlü ve toplumsal alışkanlıkları kazanmasına yardımcı olarak”,
- “Gerek okul gerekse sosyal yaşamında yeteneklerini uyararak ve geliştirerek, gelişmesine yardım ederek”,
- “İlgi ve yeteneklerine uygun arzuların gelişimine yardım ederek”

Aile kurumu, çocuğun kişilik gelişimine olumlu ve sağlıklı katkı sağlayacak olan en önemli toplumsal yapıdır. Ailenin özellikle genellikle ebeveynlerin çocuklara olan tutum ve davranışlar çocuklar tarafından ne şekilde algılandığı ve çocuğun bu doğrultuda nasıl bir kişilik gelişimi göstereceğinin göstergesidir. Ailelerin çocuklar üzerindeki etkisinin ne denli büyük olduğu, yaşanan bir problemin aile ve çocuk arasında kurulan ilk ilişkilerde olumsuz unsurların sebep olduğu bilinmektedir (Aydın, 1997). Anne babalar, isteyerek veya istemsiz şekilde çocuklarına farklı tutumlar göstermektedirler. Çocuklardan bazıları çok sevilir, bazıları istenmeyen çocuklardır ve

bazıları ise hoşgörölü yetiştirilir. Bu tutumlar doğrutusunda çocuğun kişilik gelişimi ahlaki ve sosyal yönden olumlu ya da olumsuz şekilde etkilenir.

Çocuğun bakımı ile yükümlü olan anne babalar, toplumun bir üyesi olarak yetiştirilen çocuklara karşı gösterdikleri tutumlar ve çocukların özelliklerini geliştirme konusunda oldukça önemli unsurlardır. Ailelerin çocuklara karşı gösterdikleri tutumlar da genellikle ailelerin sahip oldukları demografik yapı ve kültürel özellikler ile bağlantılı olmasından dolayı değişimler geçirebilmektedir (Ateş, Akbaş, 2012).

Daha önce dile getirdiğimiz gibi ebeveynleri çocuklarına olan tutumları; çocukların kişilik özelliklerinin gelişmesi sürecinde oldukça önemli rol oynamaktadır. Ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişki türleri, bireylerin uzun ya da kısa vadeli etkilerinin oluşmasına neden olurken, bu etkiler olumsuz ya da olumlu şekillerde olabilmektedir.

Çocukluk döneminden ergenlik çağına geçen bireylerin ebeveynleri ile olan ilişkilerinde oldukça fazla değişimler yaşanmaktadır. Ergenler genellikle ailelerinden çok arkadaşları ile vakit geçirmek istemektedirler ve bu süreçte ailelerinden oldukça uzaklaşmaktadırlar. Kişisel sorunlarına çözüm bulma amacıyla da ailelerine başvurmak yerine arkadaşlarını tercih etmektedirler. Ergenler tarafından ebeveynlerin otorite ve gücün eşit şekilde olmadığını fark edilmesi, ergenlerin rahatsızlık duymaya başlamalarına neden olur. Bu nedenle ergenler, daha rahat iletişim kurabildikleri yaşlıları ile daha fazla vakit geçirmeye başlamaktadırlar.

Bu etkenlerden ilki, ergen ve ebeveyn arasındaki çatışmalar genellikle ergenlik çağında daha da fazlalaştığı ve ergenlik döneminin sonlarına doğru azaldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra çatışmalar ergenliğin başında ve ortasında şiddeti artmaktadır. Bu süreçte aileler çocukların arkadaşlarıyla çok fazla vakit geçirmelerinden dolayı endişe duymaktadırlar. Anne ve babalar çocuklarının kendilerinden koştuklarını fark ettikleri anda bu durumu kabullenmez ve ergeni anlamak yerine suçlama ve yargılama yoluna giderler. Bu tutum ise çatışma şiddetini daha da artırmaktadır. Ortaya çıkan çatışmaların başka bir nedeni de ergenlerin yetişkin olmaya başladıkları zaman anne babalarının onlara sundukları gerçekleri ve tercihler hakkında bir sorgulama sürecine girerler. Böylece erken öncelikle kendi gerçeklerini keşfedip kendi tercihlerini yaşamak isterken diğer yandan ailesine olan bağlılığı doğrutusunda yaşamak zorunda olduklarının farkına varırlar. Bu durum ise ergeni bir çıkmaza ulaştırır. Ergenlik çağındaki genç kendi bağımsızlığı için mücadele

ederken, ailesi tarafından ona yüklenen sorumluluk ve bağımsızlığın getiri olan sorumlulukları da gerçekleştirme zorunluluğunu hisseder.

2.9.1. Baskıcı ve Otoriter Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri

Anne babaların otoriter tutumları altında büyüyen çocuklar, bu otoriteyle mücadele edebilmek adına boyun eğer ve ondan istenilen davranışlar dışına çıkmamaya çalışır. Dolayısıyla bu durum ailesi tarafından şiddetli cezalara maruz kalan çocuklar için cezalardan kurtulmanın tek yolu olarak algılanır. Bu tip çocuklar yetişkinlik dönemlerinden sonra da karşılaştıkları otoritelere karşı da sorgusuz şekilde boyun eğmeyi devam ettirmektedir.

Bu şekilde bir tutum sergileyen anne ve babalar, kendilerini toplumsal bir güç olarak görürler ve çocuklarının davranışlarında biçimlendirme yoluna başvururlar. Bu nedenle çocuklarının davranışlarını denetleme ve değerlendirme çabası içerisine girerler. Dolayısıyla çocuklarından itaat görmeyi beklemektedirler. Katı ve dogmatik bir düşünce yapısına sahip olan aileler çocukları ile sözel iletişim kurma yoluna girmezler.

Bu gibi aileler çocuklarına yeterince sevgi ve hoşgörü göstermemektedirler. Bu gibi ailelerde hane içerisinde gerginlik hakimdir ve aile içi ilişkiler düşmanca şekil almaktadır. Çocuğa karşı aşırı eleştiri, azarlama, aşağılama ve şiddet ortamı hakimdir. Dolayısıyla bu ailelerde çocuğu anlamaya çalışmak ve onu dinlemek gibi bir durum söz konusu değilken, duygusal paylaşım ortamı da yoktur. Bu aile ortamlarında çocuk eğitiminin tem amacı çocuğu baskı ve otorite altına almak isteği hakimdir. Böylece çocuğu denetim altında tutarak davranışlarına şekil vermeye çalışılır. Çocuk ise bu tutumlar altında akademik ve sosyal açıdan yetersiz kalabilmektedir. Bu tip çocuklar ise yaşlıları ile kurdukları ilişkilerde pasif ve zayıf kalabilmektedirler. İlerleyen yaşlarda ise ana babadan bağımsız şekilde bir gelişim göstermek isterlerken zorluklar yaşamaktadırlar.

Bu nedenle baskı altında yaşayan çocuklar, başkalarının etkisi altında kalabilir ve hassas kişiliklere sahip olurken sosyal anlamda çekingen tavır sergilerler.

2.9.2. Aşırı Koruyucu Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri

Aşırı koruyucu aile davranışları da ebeveyn türleri arasında çok sık rastlanılan bir durumdur. Anne ve babaların çocuklarına yönelik davranışları daha kontrollü ve özenli bir şekildedir. Bu gibi durumlar daha çok anne ve çocuk arasındaki ilişki ile meydana gelmektedir. Annenin duygusal dünyasının durumu çocuğa olan ilgisi ile

ortaya çıkar. Çocuğun yapabileceği eylemleri kendisi gerçekleştirme çabası içerisine girer.

Aşırı koruma gibi durumlar genellikle ilk çocuklarını kaybeden, uzun süre çocuk bekleyen ve zor gebelik süreci geçiren annelerde, tek çocuklu ailelerde, annelerin eşlerinden bekledikleri mutluluk ve ilginin karşılanmaması gibi durumlardan kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra anne ve babaların mutsuz bir ailede yetişmeleri de kendilerinin eksiklik yaşadıkları durumlara çocuklarını maruz bırakmak istemeyerek ortaya çıkardığı davranışlardan da kaynaklanabilmektedir.

Aşırı koruma içgüdüleri yetişen çocuklar genellikle tek başına bir karar almakta zorlanma, birine danışmadan girişim gösterememe gibi eylemlerde zorluk çekmektedirler. Bunun yanı sıra istedikleri herhangi bir şeyi ağlayarak elde etme, küsmeye, inatçı bir davranışa da sahip olurlar.

Anne ve babaların aşırı koruyucu tavır sergilemeleri çocuğu gereksiz şekilde aşırı özen ve kontrol altında tutmak manasına gelmektedir. Bu durumlara maruz kalan çocuklar, başka kişilere fazla bağımlı hale gelerek, özgüven eksikliği yaşarlar ve duygusal anlamda boşluklar yaşayan bireyler haline gelebilirler. Bu durum ise çocuğun hayatı boyunca devam eden bir süreç olmakla beraber, aynı korunma duygusunu başka kişilerden özellikle de eşlerinden beklemeğe başlarlar.

Bu şekilde yetişen çocuklar her zaman anne ve babasının ilgisine gerek duyarlar ve aile dışında ilişkiler kurarken çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bu gibi çocuklar ilerleyen yaşamlarında kendilerini dış dünyada güvensiz ve huzursuz hissederler.

2.9.3. İzin Verici Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri

Bir diğer aile yapısı olan izin verici ailelerin en belirgin özelliği ise anne ve babaların çocuklara karşı olan karışmama tutumlarıdır. Aileler tarafından çocukların her hareketleri hoşgörü ile karşılanmaktadır. Bu tip ailelerde çocuklar ile olan bağlar zayıftır. Çünkü çocuğa karşı olan tutumları değişkendir: bazen ilgisiz bazen ise sıcak davranırlar. Bu nedenle çocuk bir denetim altına girmez. Anne ve babaların bu tutumları doğrultusunda çocukların dünyasında aile yapısı karmaşık olarak şekillenir. Bu nedenle çocuklar evlerde canı ne ister o eylemi gerçekleştirirler. Çocuğun canı ne zaman yemek isterse o zaman yemek yer, ne zaman uyumak isterse o zaman uyur. Çocukların her davranışı kendi istekleri doğrultusunda şekillenir. Bu serbestlik nedeniyle çevre ile uyum sürecinde çeşitli problemler yaşarlar. Evden ayrıldıkları ve sosyal bir ortama girdiklerinde kendi istedikleri şekilde davranamadıkları için

sorunlarla karşılaşır. Çünkü onlar için evde hâkim olan izin verici ortamın dış dünyada yer almaması onları kısıtlamaktadır. Bu nedenle izin verici bir tutumla yetişen çocuklar sosyal bir ortama girdiklerinde hayal kırıklıkları yaşamaktadırlar. Bu çerçevede büyüyen çocuklar kendi isteklerini yönetme konusunda eksiklikler yaşarlar ve konsantrasyon gerektiren konularda başarıyı yakalayamazlar. Çünkü onlar her zaman kendi istekleri doğrultusunda yaşamaya alıştıkları için okul ve iş hayatlarında zorluklar yaşamaktadırlar ve nitekim başarı sağlayamazlar. Ancak aileler ise çocuklarının her isteklerini yerine getirdikleri halde başarısız olmalarına anlam veremezler.

Bu şekilde yetişen ve ilk eğitimlerini bu şekilde alan çocuklar kendilerini denetleme ve yönetmeyi sağlayamadıkları gibi toplumsal olarak da zayıf kalmaktadırlar. Özellikle okul hayatlarında yaşadıkları problemler onları hayal kırıklığına uğratmaktadır.

Aileler ise çocuğun her isteğini karşılamaları dolayısıyla pahalı istekler karşısında ne yapacaklarını bilemez duruma düşmektedirler. Böyle bir durumda da çocuklarda kısıtlanma ve tatmin olmama duyguları ortaya çıkar. Tatminsizlik yaşamaları nedeniyle de çocuğun psikolojik durumunda bozulmalar meydana gelir ve çocuk kendini tatmin edecek başka şeylere yönelmeye başlar. Bunlar ise alkol, sigara, uyuşturucu gibi madde kullanımı gibi alışkanlıkların yanı sıra araba yarışları gibi tutkuları da beraberinde getirmektedir. Okuldaki başarısızlığın yanı sıra bir de kötü alışkanlıklar kazanan çocuklar aileleri ile olan ilişkilerinde de bozulmalar yaşamaktadır. Aileleri ise bu durumlarda çocukların isteklerini yerine getirmeme, maddi kısıtlamalar gibi uygulamalarla çocuğu engellemeye çalışır. Ayrıca kötü alışkanlıkları ve çeşitli başarısızlıkları nedeni ile de çocuklarını suçlamaya başlarlar.

Böylece izin verici aile tutumu, çocuk üzerinde kişilik, ahlaki ve toplumsal açıdan olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bir yere kadar normal olan izin verici tutum aşırı şekilde sergilendiği zaman olumsuz neticeler elde edilmesini sağlar.

Ailelerin bu denli çocuk merkezli yaklaşımları, genellikle çok kalabalık hanelerde ve orta yaşlarda çocuk sahibi olan ailelerde rastlanan bir durumdur.

2.9.4. Tutarsız Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri

Bu aile yapısında ise ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusunda herhangi bir sabit tutum sergilemedikleri görülmektedir. Bu ebeveynler çocuklarına ona tutumlarında bazen ilgili, bazen demokratik, bazen otoriter davranarak tutarsız bir durumun ortaya

çıkmasına neden olmaktadır. Bu gibi tutarsız tutumlar nedeniyle de çocuklar çeşitli sorunlara neden olurken çocuk tarafından şaşkınlıkla karşılanır.

Ebeveynlerin çocuklarına karşı sergiledikleri “dengesiz ve tutarsız” davranışlar çocuğun eğimi ve kişilik gelişimi açısından olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Tutarsızlığın nedeni anne ve baba arasında yaşanan fikir ayrılıklarından kaynaklandığı gibi değişken davranışlardan da kaynaklanmaktadır³. Tutarsız davranılan çocuklarda anne ve babaları tarafından hangi eylemin onaylanacağı ya da onaylanmayacağı konusunda bir ikilem yaşamasına neden olmaktadır. Anne ve babanın değişken tutumlar sergilemesi ve farklı görüşlere sahip olmaları, toplum kurallarına uygun olan davranışların neler olduğunu çocuk tarafından algılanamamasına yol açmaktadır. Bu durum ise çocuğun içerisinde bulunduğu sosyal çevreye zor bir şekilde uyum sağlamasına ya da sağlayamamasına sebebiyet verir.

Anne ve babaların tutarsız davranışları çocuğun ilerleyen dönemlerinde onları ciddiye almamasına neden olur. Bunun sonucunda ise çocuğun anne ve babasından gelen her şeye kendisini kapatarak yalnızca kendi bildiğini yapmasına ve dik başlılığa neden olur.

2.9.5. Mükemmeliyetçi Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri

Mükemmeliyetçi anne ve babalar, çocuklarından her konuda başarılı olmalarını istemelerinden dolayı ortaya çıkan bir tutumdur. Çocuklarından beklentilerinin yüksek olması çocuğa ağır bir yük yüklemektedir. Bu anne ve baba tipleri kendi geçmişlerinde yaşadıkları zorlukları ve sonrasında elde ettikleri statü ya da ekonomik seviye nedeniyle kıyaslayıcı bir tutum sergilemektedirler. Bunun yanı sıra bu aile tiplerinden bazıları ile kendilerinin isteyip de elde edemedikleri statü, eğitim gibi hedeflere çocuklarının ulaşmalarını istemektedirler. Aileler bu nedenle çocukların isteklerine yönelik değil kendi istek ve beklentilerine göre hareket etmektedirler. Bu gibi ailelerde anne ve babaların beklentilerini karşılamak ve onları memnun edebilmek güçtür. Çoğunlukla çocuklar ile başka çocuklar arasında kıyaslama yaparlar. Çocukların isteklerini göz ardı ederek kendi istekleri doğrultusundaki faaliyetleri çocuklarına sunarlar. Bunun karşılığında ise çocuklardan olumsuz bir dönüt aldıklarında veya ilgi göstermediklerinde ise hayal kırıklığı yaşarlar. Çocukların yeme içmelerine, giyim tarzı, dinledikleri müziklere ve hatta kiminle arkadaş kuracaklarına bile müdahale etmeye çalışırlar.

Bu tip aile yapılarında kendilerinin mükemmel olamama veya da çocuklarının istenilen düzeyde mükemmel olamaması korkusu yaşamaktadırlar. Dolayısıyla mükemmeliyetçilik, bireyleri psikolojik açıdan olumsuz etkileyen unsurlardan biridir. Çocukların karşılaşabilecekleri hata ve sorunlara karşı onları uyarma ve dikkat etmelerine karşı sıklıkla önerilerde bulunmaktadırlar. Nitekim bu aileler çocuklarına hatalardan korkmayı aşmamaktadır.

Bu gibi tutumlarla yetiştirilen çocuklarda ise koşullu sevgi kavramı oluşmaktadır. Çünkü çocuklar iyi ve başarılı olduklarında ebeveynlerinin onları seveceklerini aksi durumda ise sevmeyeceklerini düşünmektedirler. Bu nedenle çocuklar da bu sevgi türünü benimser ve diğer insanlara karşı da bu tutumla yaklaşır. Bu nedenle bu çocuklar da ilerleyen yaşlarında mükemmeliyetçi olurlar ve başarısızlık ve hataya karşı tahammül edemezler. Her zaman mükemmel olmayı düşünen bireyler genellikle okul ve iş hayatlarına başarılı olsalar da insan ilişkileri konusunda yetersiz kalmaktadır. Çünkü hayatlarının her zaman mükemmel olmasını istedikleri için çeşitli sorunlarla karşılaştıkları zamanlarda mutsuz olurlar.

2.9.6. Reddedici Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri

Esasında anne ve baba için çocuk sahibi olmak mutluluk verici bir durumdur. Ancak bazı durumlarda; evlilik dışı bir ilişki, evliliği kurtarmak için ya da zamansız gebe kalınması gibi durumlarda anne ve babaların çocuğu reddetmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Bu ve buna benzer durumlar nedeniyle çocuklara karşı aileler her zaman itici bir tutum sergilemekte ve çocuğu kabullenmemektedir.

Ailelerin çocuklarını kabul etmeme tutumları, olumsuz sonuçlara neden olurken reddedilen durumdaki birey ise çevresine karşı hırçın ve öfkeli tavırlar sergilemesine neden olmaktadır. Ayrıca kendinden küçük ve zayıflara karşı da düşmanca bir tavır takınarak, yardımlaşma ve paylaşma duygularından yoksun kalmaktadır.

2.9.7. Demokratik Anne Baba Tutumu ve Çocuğa Etkileri

Demokratik bir tutuma sahip olan anne ve babalar, çocuklarına karşı daha akılcı şekilde davranırlar. Bu yapıda bir ailede ebeveynler çocuklarını bir birey olarak kabul ederler. Çocuklarına değer verdikleri gibi onların bağımsız bir kişilik geliştirmelerine destek verirler. Bu aileler çocuklarına saygılı ve hoşgörü ile yaklaşır ve onlara bir birey olarak saygı duyarlar. Çocuklarını gerekmedikçe kısıtlamazlar. Onların istek ve arzularını istedikleri şekilde gerçekleştirmelerine imkân tanır ve gelişmelerine destek olurlar. Bu sayede de çocukların kendilerini gerçekleştirmelerine olanak tanırırlar. Bu

açından çocuklarını kendilerine güvenen ve sosyal bir birey olarak yetiştirirler1. Bu aile yapısı içerisinde çocukların söz hakkı vardır ve onun duygularına ve düşüncelerine saygı duyulmaktadır. Anne ve babasından yeterli seviyede sevgi ve saygı gören çocuklar dolayısıyla sosyal yaşamda aktif bir kişiliğe sahip olmaktadır. İçerisinde yaşadığı bu hoşgörü ve saygı ortamı çocuğun girişimci özelliklerine katkı yapar ve özgüvenli bir birey olmasını sağlar. Bu nedenle çocuk kendi kararlarını alma ve sorumluluklarını yerine getirme konusunda gelişmiş bir birey olarak ortaya çıkar.

Nitekim demokratik aile yapısına sahip olunan ailede, çocuğun yalnızca temel ihtiyaçları olan “beslenme ve barınama” gereksinimlerinin yanı sıra sevgi ihtiyaçları da karşılanmaktadır. Çünkü bu ailelerde koşulsuz sevgi hakimdir. Demokratik aile ortamların çocuklar için açık ve sınırlı şekillerde denetim söz konusudur. Ebeveynler bu gibi sınırlamaları mantık çerçevesinde çocuklarına açıkladıkları zaman çocuklar tarafından kabul edilebilir bir hal alır ve çocuk bu doğrultuda davranışlarına yön verir.

Ailede hâkim olan bu demokratik ve eşitlikçi durum, ailede yer alan herkesi ilgilendirir. Ebeveynlerin kendi aralarında da demokratik olması, birbirlerine karşı sevgi ve saygılı olması çocuklarına karşı olan tutumlarına direkt olarak etki etmektedir. Bu ailelerde çocukların yaptıkları hatalara karşı olumsuz bir tavır sergilenmezken elde edilen başarılar ise olumlu bir tavırla karşılanarak çocukların kişilik gelişimlerine de önemli ölçüde katkı sağlanır. Çünkü hataların cezalandırılması karşılık başarıların ödüllendirilmesi daha uygundur. Bu tutum sayesinde çocuklar da kendilerinin başarılı olduğu konulara odaklanırlar. Çocukların takdir edildikçe girecekleri işlere olan şevkleri artar ve daha çok başarı elde etmeyi hedeflerler. Ancak tam tersi bir durumda hatalarının cezalandırılması çocukların hedeflerine yönelik kurdukları hayalleri ve içinde yer alan şevki yok etmeye neden olmaktadır. Demokratik anne ve baba yapısında fiziksel ve şiddetli cezalara yer yokken küçük çaplı ve kısıtlamalı cezalar yer almaktadır. Bu tip ailelerde yetişen çocuklar sevgi ve saygı eksikliği yaşamadıkları için sigara, alkol ve uyuşturucu gibi maddelere eğilimleri daha azdır.

2.10. Benlik Kavramı Ve Benlik Algısı

Yapılan çok sayıda araştırmada benlik kavramının tanımlanması farklı ifadelerle ortaya çıkmaktadır. Örneğin Freud için benlik “ego” anlamı taşırken, Erikson için “kimlik” anlamına gelmektedir. “Benlik için kimlik kavramı, öz, kişilik, kendilik, kendinin farkına varma gibi ifadeler kullanılmaktadır” (Ayar, Öztürk,2015). Türk Dil

Kurumuna göre benlik; “bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey, kendilik, şahsiyet” olarak açıklanmaktadır (TDK, 2011).

William James (1890-1892) ise “benlik” kavramını, “nesnel ve öznel” olmak üzere iki grupta ele almıştır. Ona göre nesnel benlik; bireyin mizacı ve karakter özelliklerinin yanı sıra sosyal becerileri gibi niteliklerdir. Öznel benlik ise; “ben” kavramının farkındalığına erişme, başkalarından ayrı olmaktadır. Diğer yandan duygusal kimlik de kişilerin benlik algularını şekillendiren faktör olduğunu ifade etmektedir (Aydın, 2012).

Carl Ransom Rogers ise benliği, kişinin kendisini algılaması olarak ifade etmektedir. Ayrıca onun için benliğin iki alt sistemi bulunmaktadır. Benlik kavramı bireyin varlığına ve yaşadığı tecrübelerine dair farkındalıkları kapsamaktadır. İdeal benlik kavramı kişinin kendisini nasıl görmek istediğine dair isteklerini kapsar. İkisi arasındaki farkın az olması ruhsal sağlığın korunması için gerekli olmanın yanı sıra kişilik gelişiminin olumlu yönde olması için gereklidir.

Freud için kişilik kavramı: “süperego, ego ve id” kavramlarından meydana gelmektedir;

- İd: burada benliğin hareket etme noktası haz ilkeleri ile ve biyolojik ihtiyaçlarla gerçekleşmektedir. Bununla beraber içgüdüsel gereksinimlerin tatmin edilmesi için çaba sarf edilmektedir.
- Ego: burada benliğin/benin hareket noktası ilkel benliğin olduğu id ve üst benliğin olduğu süperegoyu dengede tutmasıdır. Aynı zamanda kişinin gerçeklikle uyumunu sağlamaya çalışır.
- Süperego: benliğin üstbenlik olarak ifade edilen kişinin toplumsal değer yargılarını ifade etmekle birlikte kişinin vicdanını da temsil eder.

İd, ego, süperego üçgeninde kişinin yaşamsal sürecinde isteklerinin karşılanması ve sosyal hayatındaki etkileşimler gerçekleşmektedir.

Erikson için erken çocukluk dönemlerinden itibaren çocuklar kendilerinin farkına vararak, kendilerini anlamaya başlamaktadırlar. Erikson, kişiliği hayat boyu süren bir süreç olarak nitelendirmektedir. Ayrıca bu dönemleri de 8 başlık altında incelemektedir. Onun için her dönem olumlu bir benlik olgusu ve bu olgunun karşıtı bulunmaktadır. Nitekim her dönem olumlu şekillerde atlatıldığında bir sonraki dönemin olumlu kişilik özellikleri o şekilde beraberinde gelmektedir. Bu gibi ikilemler

arasında kalan çocuklar ise bu ikilikleri atlatabilmek için çevreden bir destek görmek istemektedirler (Aydoğdu, am, 2013).

Benlik kavramını oluşturan olgulardan biri de benliğe duyulan saygıdır. Benliğe duyulan saygı ise bireyin kendine duyduğu değere yönelik yaptığı yargılama ve bu yargılama sonucunda ortaya çıkan duygularıdır (Berk, 2013). Bireyin kendisini değerli, önemli ve yetenekli olarak görmesi, kendini değerlendirme ve yorumlaması, bakış açısı, kendinden memnun olması da “benlik saygısı” kavramı içerisinde yer almaktadır (Aydın, İpek, 2012).

Rosenberg (1965) ise “benlik saygısını” bireyin kendisine olan tutumu, kendini yorumlaması, kendi değerlerine ait olumlu veya olumsuz düşünceleri tanıması şeklinde tanımlamaktadır. Birey bu şekilde kendisi hakkında fikirlerini yorumlayarak kendi benliğine yön vermeye çalışır ve olumsuz gördüğü yargılarını olumlu hale getirebilmektedir. Bu sayede ise eğer zgven eksikliği yaşıyor ise bu durumu tersine çevirebilmektedir. Nitekim evresel unsurların da etkisiyle gelişen benlik algısı, bireyin kendisine olan yaklaşımını da belirlemektedir.

Bireyler kendi benliklerini algılayarak benliğini beğenmekte ve benlik saygısını yükseltmektedir. Ancak ideal benlikten uzak kaldığı sürece kendisini değersiz olarak nitelendirerek benlik saygısını da kaybetmektedir.

İnsan gelişimini direkt olarak etkileyen unsurların başında olan aile, çocuklarda benlik olgusunun meydana gelmesinde bir temel niteliğindedir (Aydın, İpek, 2012). Bu nedenle çocuğun bakımı ile yükümlü olan kişi tarafından çocuğa sağlanan koşulsuz sevgi, benlik algısını geliştirmektedir.

Aile içerisinde yaşanan her türlü durum, çocuğun ailedeki kişilerle olan iletişimi, ocuk için değer yargılarının oluşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bireyler kendi fikirleri doğrultusunda “iyi, orta ve kötü” olabilmektedirler. Yeteneklere sahip olan bir kişi, yeteneklerinin farkında olmayarak kendisini yeteneksiz olarak görürken, yeteneksiz bir kişi ise kendisini çok yetenekli bir kişi olarak görebilmektedir. Kendine karşı olumlu bir bakış açısına sahip olan bireyler, benlik saygılı yüksek olmasından dolayı da mutlu ve iyi hislere sahiplerdir (Bülbül, Doğan, 2016).

Bütün insanlar doğdukları andan hayatlarının sonuna kadar yaptıkları eylem ve davranışlara göre çevrelerinden farklı şekillerde tepkiler ve dönütler almaktadır. Bu tepki ve dönütler ile beraber insanın özsaygısı da o düzeyde artmakta ve azalmaktadır. İnsan olumlu tepki ile karşılaştığından mutlu olurken kendine olan güveninde de artış

yaşanır. Olumsuz şekilde bir tepki ile karşılaştığı zaman ise insan kendisinin değersiz olduğunu düşünerek kendine olan saygısı ve güveni azalmaktadır. Bu nedenle çocuklara yakıştırılan sıfat neyse o sıfata inanırlar ve o doğrultuda hareket ederler. Mesela bir çocuğa sınıf içerisinde aptal, tembel gibi olumsuz sıfatların yüklenmesi çocuğun kendisini gerçekten o tembel ve aptal olarak görmesine yol açar ve bu sıfatlar doğrultusunda hareket etmeye başlar. Ancak tam tersi şekilde bir öğrenciyi akıllı, uslu, çalışkan gibi olumlu sıfatlar takılırsa da kendisine olan sevgisi artar ve bu doğrultuda hareket etmeye başlar. Dolayısıyla aile ve sosyal çevrenin çocuklara olan tutumları, çocuğun kendi benliğini anlaması ve kendini değerlendirmesi açısından önemli bir durumdur. Özellikle de ebeveynlerin çocuğa yönelik tutumları, çocuğun benlik saygısını kazanması ve geliştirmesi açısından oldukça önemlidir. Çünkü çocuklar anne ve babalarının olaylara olan tepkilerini ölçerek onların gözlerinde ne derece değerli olduklarını algılamaya çalışmaktadır (Çavuşoğlu, 2009). Ailenin yabancı bir kişinin yanında çocuğu aşağılaması, değersiz görmesi, kıyaslama yapması gibi davranışlar, ona karşı aşırı eleştiri ve hatalarının sürekli altının çizilmesi çocuğun benlik gelişimine olumsuz şekilde yansımaktadır. Bu nedenle de çocuk kendisini değersiz hissetmektedir. Oysaki çocuklar, sevildikleri, onaylandıkları ve değerleri hissettikleri güvenli ortamlarda huzurlu ve güvende olduğunu hisseder ve bu nedenle de benlik algıları olumlu yönde gelişim gösterir. Çocuğa karşı çevresinden ne kadar olumlu tepki gelirse, bu tepkiler doğrultusunda davranmaya başlar ve elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışır (Çavuşoğlu, 2009). Dolayısıyla çocukların “yüksek benlik saygısı” kazanması için gerekli olan koşulsuz sevgi ve iletişim gibi unsurların karşılanacağı ilk ortam ailedir (Baran, Akduman, 2007).

Benlik saygısı, bireylerde sağlıklı bir kişiliğin oluşması için en gerekli faktördür. Aynı zamanda bireylerin dünyaya olan bakışları ve fikirlerini de etkilemektedir.

Stanley Coopersmith için benlik saygısının oluşumu ve gelişimini etkileyen 4 unsur bulunmaktadır. Bunlar ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1- “Çocuğun başkalarından kendi benliğine karşı algıladığı değer, sevgi, övgü ve ilgi”
- 2- “Çocuğun başarı deneyimi, çevresi içinde algıladığı durumlar”
- 3- “Çocuğun başarı veya başarısızlıkla ilgili kişisel tanımları”
- 4- “Çocuğun olumsuz tepki ve eleştirilerle başa çıkma tarzıdır” (Buluş ve Cevher, 2007)

Diğer yandan belirtmekte faydanın olduğu bir husus ise bazı bireylerin benlik saygısının gelişmesinde zorluklar yaşamasına neden olan durumların da var olduğudur. Bu gibi durumlar, kişinin fiziksel ya da zihinsel bir engele sahip olması, çeşitli hastalıklar, öğrenme zorlukları, dikkat dağınıkları, sosyal, ekonomik, kültürel etmenler, çok sayıda kardeşe sahip olması, yoksulluk, madde kullanımı ve yukarıda da bahsedildiği üzere ilgisiz ebeveynlere sahip olması gibi nedenler bireylerin benlik saygılarına oluşum ve gelişimi direkt olarak etkileyen faktörlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmanın bu kısmında plan, evren ve örneklem, bilgi toplama aracı ile aracın uygulanması ve elde edilen verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel teknik ve yöntemler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nicel çalışma modelinden biri olan tarama modelinden yararlanılmıştır. Tarama modeline göre belirlenen bir evrenden seçilen bir örnek üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar doğrultusunda evrendeki eğilimlerin, tutum ya da görüşlerin nicel ya da sayısal bir tanımı yapılmaktadır (Creswell, 2017). Tarama modeli, katılımcıların herhangi bir konu ile ilgili görüşleri ya da yetenekleri, becerileri, tutumları, ilgileri vb. unsurlarla genellikle diğer araştırmalara göre daha çok katılımcılar üzerinde gerçekleştirilen araştırmaları kapsamaktadır. Tarama araştırması aşağıda yer alan üç özelliğe sahiptir (Fraenkel ve Wallen, 2006):

1. Büyük bir topluluğun bir konu hakkındaki görüşleri veya özelliklerinin betimlenmesi amacıyla, topluluğu temsil edebilecek bireylerden meydana gelen bir parçası seçilmektedir.
2. Araştırma için gerek duyulan verilerin toplanması süreci; veri kaynakları olan bireylere soruların sorulara verilen yanıtlara dayalıdır.
3. Elde edilen veriler, özelliği betimlenecek topluluğu temsil eden bir örneklem grubundan toplanmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel 2017, s.184).

Genellikle tarama kalıplarının kullanıldığı çalışmalar, geniş kitlelerin görüşleri ve özelliklerinin belirlenmesi amaçlanan çalışmalardır. Söz konusu çalışmalarda genellikle “ne, nerede, ne zaman, hangi sıklıkla, nasıl” gibi soruların yanıtları aranmaya çalışılmaktadır. Öte yandan neden sorusunun yanıtının bu araştırmalarda bulunması söz konusu değildir. Tarama çalışması yapılmasının temelinde araştırmanın konusu kapsamında mevcut durumun belirlenmesi yer almaktadır (Büyüköztürk, vd., 2017).

Diğer araştırma modelleri ile tarama araştırması karşılaştırıldığında, tarama araştırmasının çeşitli avantajlarının bulunduğu ifade edilebilir. Bu avantajlardan bazıları şu şekildedir (Gürbüz ve Şahin, 2016):

- Çok büyük bir evreni kapsar ve bu evrenin çeşitli özelliklerinin tanımlanması için oldukça uygun bir metottur.
- Daha büyük bir örneklem üzerinde çalışma yapıldığında genişletilebilir sonuçların elde edilmesi söz konusu olabilmektedir.
- Çok sayıda değişken arasındaki ilişkinin aynı anda test edilmesini sağlamaktadır.
- Ölçeklerde çeşitli soru ve öğelerin bulunması araştırmacının kullanacağı teknikleri ve esnekliği sağlamaktadır.
- Katılımcıların görüşleri ve tutumları standart bir ölçek ya da aynı sorular ile tespit edildiğinden oldukça objektif sonuçların elde edilmesi mümkün olabilmektedir.

Gürbüz ve Şahin (2016) tarama araştırmalarının çeşitli zayıf yönlerinin bulunduğunu ifade etmektedir. Buna göre öncelikle kapalı uçlu klasik soruları bulunan bireylerin görüşleri ve tutumlarının ölçülerek konuların, araştırma konusuyla ilgili belirlenen bir aralıkta seçilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla katılımcıların durum hakkında farklı görüşlerinin bulunması da söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda anketlerle ölçümlerin yüzeysel olma durumu bulunmaktadır. Tarama araştırmalarında sosyal gerçeklik, katılımcıların ankette yer alan belirli soruları yanıtlamaları ile belirlenmektedir. Öte yandan konular tarafından verilerin cevaplar gerçek durumlardan oldukça farklılık gösterebilmektedir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Rize ilindeki lise öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem grubunu ise Rize ili Çayeli ilçesindeki Çayeli Fen Lisesi ve Hacı Hamdi İshakoğlu Mesleki Teknik Anadolu Lisesi öğrencileri oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Ele alınan çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeklere, belirli bir konuda belirlenmiş olan hipotezlere evren ya da örneklem oluşturan kaynak bireylere önceden belirlenen soruların sorulması ile sistematik veri toplama tekniği adı verilmektedir (Balcı, 2005).

Çalışmada kullanılan ölçek formu dört bölümden oluşmaktadır. İlk kısım olan “Kişisel Bilgi Formu”nda lise öğrencilerinin demografik özellikleri ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci bölümde Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ), üçüncü

kısımda Anne Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ) ve son kısımda ise Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ) kullanılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Rize İl'inde bulunan ve örnekleme giren katılımcılara 487 adet form dağıtılmış, bunlardan 466 âdeti geri dönmüştür. Geri dönen form sayısı, 426 katılımcıdan oluşan örneklem grubunu karşılamaktadır. Ölçeklerdeki maddelerin bir kısmını boş bırakan ve ölçekteki maddelere birden fazla yanıt veren 40 adet veri geçersiz kabul edilerek araştırmanın örneklemini 426 olarak belirlenmiştir. Geçersiz kabul edilen veriler hatalı ve eksik doldurulan verilerdir. Bu veriler araştırmanın güvenilirliğini ve normalliğini bozduğu için geçersiz kabul edilmiştir.

Ölçekler, 03.05.2021 / 10.06.2021 tarihleri arasında dağıtılmış ve toplanmıştır. Anketler katılımcılara dağıtılırken katılımcıların uygunlukları ve rahat bir şekilde doldurabilmeleri dikkate alınarak dağıtılmıştır.

3.5. Araştırmada Verilerin Analizi

Araştırmada veri toplama aracı, örneklem grubuna dahil olan katılımcılar tarafından uygulanmıştır. Bu kapsamda:

- Kişisel bilgi formu
- Çocukluk çağı travma ölçeği
- Anne baba tutum ölçeği
- Rosenberg Benlik Saygısı ölçeği kullanılmış ve elde edilen veriler bağımlı ve bağımsız değişkenler doğrultusunda SPSS 22.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Daha sonrasında demografik değişkenlere göre dağılımların tespit edilmesi için frekans (f) ve yüzdelerin (%) hesaplanması yapılmıştır. Kullanılan ölçeklerin boyutlarına göre madde toplamları ve ortalamaları belirlenmiştir. Bununla birlikte ortalama ve standart sapmaların hesaplanması yapılmıştır. Ölçek düzeylerinin demografik değişkenlere göre değişkenlik gösterip göstermediğin tespit edilmesi için bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans (ANOVA) analizi gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu ANOVA testinde gruplar arası varyans gruplarının ortalamaları arasında yer alan farklar dolayısıyla ortaya çıkan değişkenler hesaplanmaktadır. Gruplar arasındaki varyansın büyüklüğü ne kadar fazla ise grup ortalamalarının birbirinden farklı olma durumu da o düzeyde fazlalaşmaktadır. Gruplar içi varyans her grupta her alan değerler arasındaki varyansı belirtmektedir. Ayrıca rastgele sebeplerle

bağlı olan değişkenliği de ölçmektedir. Gruplar içi varyans ne kadar büyükse grup ortalamalarının birbirinden farklı olma ihtimali de o düzeyde azdır.

3.6. Güvenilirlik Analizi

Çalışmada verilerin güvenilirliklerinin ölçülmesi için “(Cronbach Alfa Katsayısı)” uygulanmıştır. Bahsi geçen test içerisinde bulunan soruların varyansların toplamının genel varyansa oranlanmasıyla belirlenen ve 0 ile 1 arasında değer alan Alfa katsayısı bir ağırlık standart değişim ortalamasını ifade etmektedir. “Cronbach Alfa Katsayısı” test içerisinde bulunan soruların homojen bir yapıda olup olmadıklarını belirlemektedir. Bu, bireysel soru puanlarını kapsayan bir test içerisindeki sorulara verilerin cevapların toplanması halinde soruların birbiriyle benzerliklerini, yakınlıklarını ortaya koyan bir katsayıdır. Alfa katsayısının belirlenebileceği aralıklar ve bu bağlamda ölçeğin güvenilirlik durumu şu şekilde ifade edilebilir (Büyüköztürk, 2010: 39):

“ $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise test güvenilir değildir,”

“ $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise test düşük güvenilirliktedir,”

“ $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise test oldukça güvenilirdir,”

“ $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise test yüksek derecede güvenilir bir testtir.”

Ele alınan bu çalışmada testlerin güvenilirlik ve geçerliklerinin belirlenmesi, yapılan bir ön uygulama ile gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Güvenilirlik Testi

Ölçekler	Cronbach's Alpha
Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	,706
Anne Baba Tutum Ölçeği	,739
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	,786

Yukarıdaki Tabloda da belirtildiği üzere gerçek uygulamadan belirlenen Alpha Cronbach alfa (α) güvenilirliği katsayılarının yüksek olması, yapılan anket çalışmasının güvenilir olduğunun bir kanıtıdır.

3.7. Normallik Analizi

Normallik analizi çalışmanın bu aşamasında parametrik veya parametrik olmayan analiz tekniklerinden hangisinin kullanılacağına karar verilmesi için kullanılmaktadır.

Ölçeklerin sahip oldukları puanlarının normal dağılıma uygun olarak incelenmesi amacıyla yapılan temel işlem çarpıklık ve basıklık değerlerinin

hesaplanmasıdır. Bu kapsamda elde edilen ölçek puanlarının basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3 ve -3 arasında bulunması normal dağılım açısından yeterli olmaktadır (Groeneveld ve Meeden, 1984; Moors, 1986; Hopkins ve Weeks, 1990; De Carlo, 1997). Bu bağlamda ölçek puanlarının normal dağılımında oldukları kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra söz konusu ölçekler ve boyutlarına yönelik histogramlar, grafikler ve varyasyon katsayıları da incelenmiş ve normal dağılıma uygun oldukları belirlenmiştir. Buna göre yapılan analizlerde parametrik metotlar ele alınmıştır. Analizler kapsamında test yöntemlerinden bağımsız gruplar t testi, ANOVA testi uygulaması yapılmıştır.

Tablo 2. Normallik Testi

Test	Ortalama	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	2,3832	,01746	,600	-,534
Anne Baba Tutum Ölçeği	2,3954	,01815	-,669	-,406
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	2,2667	,01044	-,345	-,516

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular

Tablo 3. Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Bulgular

		Yaş Grubunuz?			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	15	60	14,1	14,1	14,1
	16	179	42,0	42,0	56,1
	17	139	32,6	32,6	88,7
	18	48	11,3	11,3	100,0
	Toplam	426	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan katılımcıların 60'ı (%14,1) 15, 179'u (%42,0) 16, 139'u (%36,9) 17 ve 48'i (%11,3) 18 yaşında olan öğrencilerdir. Buna göre araştırmaya katılan bireylerin çoğunluğunu 16 yaşında olan öğrenciler oluşturmaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyetleri Açısından Dağılımları

		Cinsiyetiniz?			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Erkek	224	52,6	52,6	52,6
	Kadın	202	47,4	47,4	100,0
	Toplam	426	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan katılımcıların 224'ü (%52,6) Erkek, 202'si (%47,4) Kadın bireylerdir. Bu bağlamda araştırma katılımcılarının büyük bir kısmını erkeklerin oluşturduğu ifade edilebilir.

Tablo 5. Katılımcıların Sınıfları Açısından Dağılımları

		Sınıfınız?			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	9. Sınıf	63	14,8	14,8	14,8
	10. Sınıf	172	40,4	40,4	55,2
	11. Sınıf	139	32,6	32,6	87,8
	12. Sınıf	52	12,2	12,2	100,0
	Toplam	426	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan katılımcıların 63'ü (%14,8) 9. Sınıf, 172'si (%40,4) 10. Sınıf, 139'u (%31,7) 11. Sınıf ve 52'si (%12,2) 12. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın çoğunluğunu ise 10. Sınıf öğrenciler meydana getirmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Anne Öğrenim Durumu Açısından Dağılımları

		Annelerin öğrenim durumu nedir?			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	İlkokul	89	20,9	20,9	20,9
	Ortaokul	90	21,1	21,1	42,0
	Lise	157	36,9	36,9	78,9
	Üniversite	90	21,1	21,1	100,0
	Toplam	426	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan katılımcıların anne öğrenim durumları 89'u (%20,9) İlkokul, 90'ı (%21,1) Ortaokul, 157'si (%36,9) Lise, 90'ı (%21,1) Üniversite mezunudur. Araştırmaya katılan katılımcıların anne eğitim durumlarının çoğunluğunu ise Lise mezunları oluşturmaktadır.

Tablo 7. Katılımcıların Baba Öğrenim Durumu Açısından Dağılımları

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	İlkokul	45	10,6	10,6	10,6
	Ortaokul	67	15,7	15,7	26,3
	Lise	202	47,4	47,4	73,7
	Üniversite	90	21,1	21,1	94,8
	Toplam	426	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan katılımcıların baba öğrenim durumları 45'i (%10,6) İlkokul, 67'si (%15,7) Ortaokul, 202'si (%47,4) Lise, 90'ı (%21,1) Üniversite mezunudur. Araştırmaya katılan katılımcıların baba eğitim durumlarının çoğunluğunu ise Lise mezunları oluşturmaktadır.

Tablo 8. Katılımcıların Gelir Durumu Açısından Dağılımları

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	1000-3000 TL arası	67	15,7	15,7	15,7
	3000 TL'nin üstü	359	84,3	84,3	100,0
Toplam		426	100,0	100,0	

Araştırmaya katılan katılımcıların 67'si (%15,7) 1000-3000 TL arası ve 359'u (%84,3) 3001 TL ve üstü gelir durumuna sahiptir. Bu bağlamda araştırma katılımcılarının büyük bir kısmının 3001 TL üzerinde gelir düzeyine sahip bireylerden oluştuğu ifade edilebilir.

4.2. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Bulgular

Tablo 9. Katılımcıların Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine Verdikleri Cevaplar

	N	Ortalama	Std. Sapma
Evde yeterli yemek olmadığından aç kalırdım	426	2,1596	1,23016
Benim bakımımı ve güvenliğimi üstlenen birinin olduğunu biliyordum	426	3,4155	1,60840
Ailemdelikler bana “salak”, “beceriksiz” ya da “tipsiz” gibi sıfatlarla seslenirlerdi.	426	2,3216	1,26393
Anne ve babam ailelerine bakamayacak kadar sıklıkla sarhoş olur ya da uyuşturucu alırlardı.	426	1,7394	1,12101
Ailemde önemli ve özel biri olduğum duygusunu hissetmeme yardımcı olan biri vardı.	426	3,1596	1,35572
Yırtık, sökük ya da kirli giysiler içerisinde dolaşmak zorunda kalırdım.	426	1,8967	1,07753
Sevdiğimi hissediyordum.	426	3,4671	1,35476
Anne ve babamın benim doğmuş olmamı istemediklerini düşünüyordum.	426	1,9531	1,19515
Ailemden birisi bana öyle kötü vurmuştu ki doktora ya da hastaneye gitmem gerekmişti.	426	2,2230	1,44044
Ailemde başka türlü olmasını istediğim bir şey yoktu.	426	2,4202	1,42729
Ailemdelikler bana o kadar şiddetle vuruyorlardı ki vücudumda morartı ya da sıyrıklar oluyordu.	426	2,0117	1,38134
Kayış, sopa, kordon ya da başka sert bir cisimle vurularak cezalandırılıyordum.	426	1,9601	1,39943
Ailemdelikler birbirlerine ilgi gösterirlerdi.	426	2,9413	1,32090
Ailemdelikler bana kırıcı ya da saldırganca sözler söylerlerdi.	426	2,6385	1,49535
Vücutça kötüye kullanılmış olduğuma (dövülme, itilip kakılma vb.) inanıyorum.	426	2,3263	1,52751
Çocukluğum mükemmeldi	426	2,8404	1,35051
Bana o kadar kötü vuruluyor ya da dövülüyordum ki öğretmen, komşu ya da bir doktorun bunu fark ettiği oluyordu.	426	1,9038	1,29710
Ailemde birisi benden nefret ederdi.	426	2,4249	1,53247
Ailemdelikler kendilerini birbirlerine yakın hissedirlerdi.	426	2,9413	1,54122

Birisi bana cinsel amaçla dokundu ya da kendisine dokunmamı istedi	426	1,5329	1,09978
Kendisi ile cinsel temas kurmadığım takdirde beni yaralamakla ya da benim hakkımda yalanlar söylemekle tehdit eden birisi vardı.	426	1,6408	1,23102
Benim ailem dünyanın en iyisiydi.	426	2,8920	1,52241
Birisi beni cinsel şeyler yapmaya ya da cinsel şeylere bakmaya zorladı.	426	1,4789	1,10006
Birisi bana cinsel tacizde bulundu.	426	1,5329	1,09978
Duygusal bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma (hakaret, aşağılama vb.) inanıyorum.	426	2,5915	1,63989
İhtiyacım olduğunda beni doktora götürecek birisi vardı.	426	3,5188	1,39609
Cinsel bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.	426	1,6948	1,38931
Ailem benim için bir güç ve destek kaynağı idi.	426	3,1033	1,55333
Çocukluk Çağı Travma Ölçeği	426	2,3832	,36037

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların Çocukluk Çağı Travma düzeyi “Nadiren-Kimi zaman” arasında yani “ $X=2,3832$ ” değerinde olmuştur. Bu değer katılımcıların Çocukluk Çağı Travma düzeyini ortalama olduğunu göstermektedir. Ölçek maddelerinden en yüksek düzeyde algılanan ($X=3,5188$) “İhtiyacım olduğunda beni doktora götürecek birisi vardı.” maddesidir. En düşük düzeyde algılanan ($X=1,4789$) “Birisi beni cinsel şeyler yapmaya ya da cinsel şeylere bakmaya zorladı.” maddesidir.

Tablo 10. Katılımcıların Yaşları ile Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Çocukluk Çağı Travma Ölçeği			
		Ortalama	Maximum	Minimum	Sig.
Yaş Grubunuz?	15	2,79	3,11	2,25	,000
	16	2,20	2,68	1,79	
	17	2,44	3,00	2,11	
	18	2,39	3,11	1,79	

Yukarıda yer alan tablodan da anlaşılacağı üzere araştırma katılımcılarının yaşları ve “Çocukluk Çağı Travma Ölçeği” arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi amacıyla ANOVA testi yapılmış ve bu test sonucunda yaş ve “Çocukluk Çağı Travma Ölçeği” arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit

edilmiştir (p=,000). Elde edilen bu sonuçtan farklı yaşlarda bulunan bireylerin algıları bakımından Çocukluk Çağı Travma düzeylerinin aynı düzeyde olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Çocukluk Çağı Travma Ölçeği			Sig.
		Ortalama	Maximum	Minimum	
Cinsiyetiniz?	Erkek	2,37	3,11	2,00	,000
	Kadın	2,40	3,00	1,79	

Yukarıda yer alan tablo üzerinde de belirtildiği üzere katılımcıların cinsiyetleri ve çocukluk çağı travma ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi için uygulanan ANOVA testi sonucunda katılımcıların cinsiyetleri ve çocukluk çağı travma ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu elde edilmiştir (p=,000). Elde edilen bu sonuç kapsamında farklı cinsiyetlere sahip olan bireylerin algıları bakımından Çocukluk Çağı Travma seviyelerinin aynı düzeyde olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 12. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Çocukluk Çağı Travma Ölçeği			Sig.
		Ortalama	Maximum	Minimum	
Sınıfınız?	9. Sınıf	2,76	3,11	2,00	,000
	10. Sınıf	2,20	2,68	1,79	
	11. Sınıf	2,44	3,00	2,11	
	12. Sınıf	2,38	3,11	1,79	

Tablo 12.'de de gösterildiği gibi araştırma katılımcılarının sınıfları ile Çocukluk Çağı Travma Ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla ANOVA testi uygulanmış ve bu test sonucunda ölçek ve sınıf arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (p=,000). Bu sonuç kapsamında farklı sınıflarda bulunan bireylerin algıları bakımından Çocukluk Çağı travma düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 13. Katılımcıların Anne Öğrenim Durumları ile Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Çocukluk Çağı Travma Ölçeği			
		Ortalama	Maximum	Minimum	Sig.
Annenizin öğrenim durumu nedir?	İlkokul	2,17	2,39	2,00	,000
	Ortaokul	2,23	2,75	1,79	
	Lise	2,51	3,11	2,18	
	Üniversite	2,52	3,00	2,11	

Tablo 13.'de de gösterildiği gibi araştırma katılımcılarının anne eğitim durumu ile Çocukluk Çağı Travma Ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla ANOVA testi uygulanmış ve bu test sonucunda ölçek ve anne eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu sonuç kapsamında farklı anne eğitim durumu bulunan bireylerin algıları bakımından Çocukluk Çağı travma düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 14. Katılımcıların Baba Öğrenim Durumları ile Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Çocukluk Çağı Travma Ölçeği			
		Ortalama	Maximum	Minimum	Sig.
Babanızın öğrenim durumu nedir?	İlkokul	2,34	2,36	2,32	,000
	Ortaokul	2,36	3,00	2,00	
	Lise	2,37	3,11	1,79	
	Üniversite	2,52	3,00	2,18	
	Yüksek Lisans/Doktora	2,11	2,11	2,11	

Tablo 12.'de de gösterildiği gibi araştırma katılımcılarının baba eğitim durumu ile Çocukluk Çağı Travma Ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının belirlenmesi amacıyla ANOVA testi uygulanmış ve bu test sonucunda ölçek ve baba eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu sonuç kapsamında farklı baba eğitim durumu bulunan bireylerin algıları bakımından Çocukluk Çağı travma düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

4.3. Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular

Tablo 15. Katılımcıların Anne Baba Tutum Ölçeğine Verdikleri Cevaplar

	N	Ortalama	Std. Sapma
Herhangi bir sorunum olduğunda, eminim annem ve babam bana yardım ederler.	426	2,6268	1,34921
Annem ve babam büyüklerle tartışmamam gerektiğini söylerler.	426	3,5329	,98702
Annem ve babam yaptığım her şeyin en iyisini yapmam için beni zorlarlar.	426	2,5258	1,31437
Annem ve babam herhangi bir tartışma sırasında başkalarını kızdırmamak için, susmam gerektiğini söyler.	426	3,1103	1,01728
Annem ve babam bazı konularda sen” kendin karar ver” derler	426	2,1596	1,13671
Derslerimden ne zaman düşük not alsam, annem ve babam kızar.	426	2,8920	1,21077
Ders çalışırken anlayamadığım bir şey olduğunda, annem ve babam bana yardım ederler	426	2,5258	1,22927
Annem ve babam kendi görüşlerinin doğru olduğunu bu görüşleri onlarla tartışmamam gerektiğini söyler.	426	3,0094	1,12088
Annem ve babam benden bir şey yapmamı istediklerinde, niçin bunu yapmam gerektiğini de açıklarlar.	426	2,6808	1,07876
Annem ve babamla her tartıştığımda bana “büyüdüğün zaman anlarsın” derler.	426	3,1667	,92947
Derslerimden düşük not aldığımda, annem ve babam beni daha çok çalışmam için desteklerler.	426	2,5775	1,27228
Annem ve babam yapmak istediklerim konusunda kendi kendime karar vermeme izin verirler.	426	2,3192	1,08094
Annem ve babam arkadaşlarımı tanırlar.	426	3,1150	1,01676
Annem ve babam istemedikleri bir şey yaptığımda, bana karşı soğuk davranırlar ve küserler.	426	2,5399	1,18998
Annem ve babam sadece benimle konuşmak için zaman ayırırlar.	426	2,4225	1,09108
Derslerimden düşük notlar aldığımda, annem ve babam öyle davranır ki suçluluk duyar ve utanırım.	426	2,6291	1,34549
Ailemle birlikte hoşça vakit geçiririz.	426	2,7887	1,15299
Annemi ve babamı kızdıracak bir şey yaptığımda, onlarla birlikte yapmak istediğim şeyleri yapmama izin vermezler.	426	2,6831	1,07618

Genel olarak annen ve baban okul zamanı hafta içinde gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verirler mi?	426	1,5282	,49979
Hafta içinde en geç saat kaç kadar gece dışarıda kalmanıza izin verilir (Pazartesi- Cuma arası)?	426	4,1831	2,51944
20. Genel olarak annen ve baban hafta sonları gece arkadaşlarıyla bir yere gitmene izin verirler mi?	426	1,4718	,49979
Haftanın Cuma ya da cumartesi akşamları en geç saat kaç kadar gece dışarıda kalmanıza izin verilir?	426	5,2488	1,95094
Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğini	426	1,9977	,55941
Boş zamanlarınızda ne yaptığını	426	1,2019	1,00427
Okuldan çıktıktan sonra ne yaptığını	426	1,7371	,84374
Eğer gece bir yere gittiysen nereye gittiğin	426	1,8897	,71917
Boş zamanlarınızda ne yaptığını	426	1,3615	,98498
Okuldan çıktıktan sonra nereye gittiğin	426	1,7887	,82745
Anne Baba Tutum Ölçeği	426	2,3954	,37470

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların Anne Baba Tutum düzeyi “Benzemiyor-Biraz benziyor” arasında yani “ $X=2,3954$ ” değerinde olmuştur. Bu değer katılımcıların Anne Baba Tutum düzeyini ortalama olduğunu göstermektedir. Ölçek maddelerinden en yüksek düzeyde algılanan ($X=3,1667$) “Annem ve babamla her tartıştığımda bana “büyüdüğün zaman anlarsın” derler.” maddesidir. En düşük düzeyde algılanan ($X=2,1596$) “Annem ve babam bazı konularda sen” kendin karar ver” derler.” maddesidir.

Tablo 16. Katılımcıların Yaşları ile Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular

	Anne Baba Tutum Ölçeği				Sig.
	Ortalama	Maximum	Minimum		
Yaş Grubunuz?	15	2,79	3,11	2,25	,000
	16	2,20	2,68	1,79	
	17	2,44	3,00	2,11	
	18	2,39	3,11	1,79	

Tablo 16.’da da gösterildiği gibi araştırma katılımcılarının yaşları ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi amacıyla uygulanan ANOVA testi sonuçları kapsamında yaş ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu sonuç kapsamında farklı yaşlarda bulunan bireylerin algıları bakımından Anne Baba tutum düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 17. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Anne Baba Tutum Ölçeği			Sig.
		Ortalama	Maximum	Minimum	
Cinsiyetiniz?	Erkek	2,47	2,96	1,54	,000
	Kadın	2,31	2,88	1,81	

Tablo 17.'de de gösterildiği gibi araştırma katılımcılarının cinsiyetleri ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi amacıyla uygulanan ANOVA testi sonuçları kapsamında cinsiyet ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu sonuç kapsamında farklı cinsiyetlerde olan bireylerin algıları bakımından Anne Baba tutum düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 18. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Anne Baba Tutum Ölçeği			Sig.
		Ortalama	Maximum	Minimum	
Sınıfınız?	9. Sınıf	2,76	3,11	2,00	,000
	10. Sınıf	2,20	2,68	1,79	
	11. Sınıf	2,44	3,00	2,11	
	12. Sınıf	2,38	3,11	1,79	

Tabloda da gösterildiği gibi araştırma katılımcılarının sınıfları ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi amacıyla uygulanan ANOVA testi sonuçları kapsamında sınıfları ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu sonuç kapsamında farklı sınıflarda bulunan bireylerin algıları bakımından Anne Baba tutum düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 19. Katılımcıların Anne Öğrenim Durumları ile Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Anne Baba Tutum Ölçeği			Sig.
		Ortalama	Maximum	Minimum	
Annenizin öğrenim durumu nedir?	İlkokul	2,42	2,96	1,81	,000
	Ortaokul	2,57	2,69	2,46	
	Lise	2,36	2,88	1,54	
	Üniversite	2,25	2,73	1,85	

Tablo üzerinde de gösterildiği gibi araştırma katılımcılarının anne eğitim durumu ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi amacıyla uygulanan ANOVA testi sonuçları kapsamında anne eğitim durumu ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu sonuç kapsamında farklı anne eğitim durumunda bulunan bireylerin algıları bakımından Anne Baba tutum düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 20. Katılımcıların Baba Öğrenim Durumları ile Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Anne Baba Tutum Ölçeği			Sig.
		Ortalama	Maximum	Minimum	
Babanızın öğrenim durumu nedir?	İlkokul	2,45	2,69	2,19	,000
	Ortaokul	2,49	2,96	2,04	
	Lise	2,38	2,73	1,54	
	Üniversite	2,46	2,88	2,04	
	Yüksek Lisans/Doktora	1,85	1,85	1,85	

Yukarıdaki tabloda da gösterildiği gibi araştırma katılımcılarının baba eğitim durumu ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi amacıyla uygulanan ANOVA testi sonuçları kapsamında baba eğitim durumu ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu sonuç kapsamında farklı baba eğitim durumu bulunan bireylerin algıları bakımından Anne Baba tutum düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

4.4. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular

Tablo 21. Katılımcıların Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine Verdikleri Cevaplar

	N	Ortalama	Sapma Std.
Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.	426	2,0587	,82538
Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.	426	2,0023	,72436
Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.	426	2,7324	1,01922
Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.	426	2,0563	,94389
Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.	426	2,6784	,97852
Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.	426	2,0587	,82538

Genel olarak kendimden memnunum.	426	1,7887	,76541
Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.	426	2,3638	,86854
Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünüyorum.	426	2,5164	1,22943
Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığını düşünüyorum.	426	2,4108	1,30979
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	426	2,2667	,21544

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların Rosenberg Benlik Saygı düzeyi “Benzemiyor-Biraz benziyor” arasında yani “ $X=2,2667$ ” değerinde olmuştur. Bu değer katılımcıların Rosenberg Benlik Saygı düzeyini ortalama olduğunu göstermektedir. Ölçek maddelerinden en yüksek düzeyde algılanan ($X=2,7324$) “Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.” maddesidir. En düşük düzeyde algılanan ($X=1,7887$) “Genel olarak kendimden memnunum.” maddesidir.

Tablo 22. Katılımcıların Yaşları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği			Sig.
		Ortalama	Maximum	Minimum	
Yaş Grubunuz?	15	2,79	3,11	2,25	,000
	16	2,20	2,68	1,79	
	17	2,44	3,00	2,11	
	18	2,39	3,11	1,79	

Tablo 22.’de de belirtildiği üzere araştırma katılımcılarının yaşları ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının belirlenmesi için uygulanan ANOVA testi sonucuna göre yaş ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu sonuç kapsamında farklı yaşlarda bulunan bireylerin algıları bakımından Rosenberg Benlik Saygı düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 23. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği			
		Ortalama	Maximum	Minimum	Sig.
Cinsiyetiniz?	Erkek	2,27	2,60	1,80	,000
	Kadın	2,27	2,60	1,90	

Tablo 23.'de de belirtildiği üzere araştırma katılımcılarının cinsiyetleri ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının belirlenmesi için uygulanan ANOVA testi sonucuna göre cinsiyet ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu sonuç kapsamında farklı cinsiyetlerde bulunan bireylerin algıları bakımından Rosenberg Benlik Saygı düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 24. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği			
		Ortalama	Maximum	Minimum	Sig.
Sınıfınız?	9. Sınıf	2,76	3,11	2,00	,000
	10. Sınıf	2,20	2,68	1,79	
	11. Sınıf	2,44	3,00	2,11	
	12. Sınıf	2,38	3,11	1,79	

Tablo 24.'de de belirtildiği üzere araştırma katılımcılarının sınıfları ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının belirlenmesi için uygulanan ANOVA testi sonucuna göre katılımcıların sınıfları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu sonuç kapsamında farklı sınıflarda bulunan bireylerin algıları bakımından Rosenberg Benlik Saygı düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 25. Katılımcıların Anne Öğrenim Durumları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Anne Baba Tutum Ölçeği			
		Ortalama	Maximum	Minimum	Sig.
Annenizin öğrenim durumu nedir?	İlkokul	2,28	2,60	1,90	,000
	Ortaokul	2,17	2,60	1,80	
	Lise	2,34	2,50	2,10	
	Üniversite	2,22	2,50	2,10	

Tablo 25.'de de belirtildiği üzere araştırma katılımcılarının anne eğitim durumu ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının belirlenmesi için uygulanan ANOVA testi sonucuna göre anne eğitim durumu ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu sonuç kapsamında farklı anne eğitim durumu bulunan bireylerin algıları bakımından Rosenberg Benlik Saygı düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 26. Katılımcıların Baba Öğrenim Durumları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular

		Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği			
		Ortalama	Maximum	Minimum	Sig.
Babanızın öğrenim durumu nedir?	İlkokul	2,30	2,40	2,20	,000
	Ortaokul	2,26	2,60	2,10	
	Lise	2,29	2,60	1,80	
	Üniversite	2,22	2,40	2,10	
	Yüksek Lisans/Doktora	2,20	2,20	2,20	

Tablo 26.'da da belirtildiği üzere araştırma katılımcılarının baba eğitim durumu ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığının belirlenmesi için uygulanan ANOVA testi sonucuna göre katılımcıların baba eğitim durumu ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir ($p=,000$). Bu sonuç kapsamında farklı baba eğitim durumu bulunan bireylerin algıları bakımından Rosenberg Benlik Saygı düzeylerinin aynı seviyede olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 27. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki Korelasyon Analizi

		Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	Anne Baba Tutum Ölçeği	Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği
Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	Pearson Korelasyonu	1	-,564**	-,413**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000
Anne Baba Tutum Ölçeği	N	426	426	426
	Pearson Korelasyonu	-,564**	1	,353**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000

Tutum Ölçeği	N	426	426	426
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	Pearson Korelasyonu	-,413**	,353**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	
	N	426	426	426

** . 0.01 düzeyinde (2 kuyruklu) anlamlıdır.

Tablo 27’de belirtildiği gibi katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği ve Anne Baba Tutum Ölçeği arasında istatistiksel bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan bu değer sonucunda iki ölçek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir (p=,000).

Öte yandan Tablo 27’de belirtildiği gibi katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan bu değer sonucunda iki ölçek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir (p=,000).

Ayrıca Tablo 27’de belirtildiği gibi katılımcıların Anne Baba Tutum Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında istatistiksel bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan bu değer sonucunda iki ölçek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir (p=,000).

Tablo 28. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Arasındaki Regresyon Analizi

Model		Karelerin	df	Ortalama		Sig.
		Toplamı		Kare	F	
1	Regresyon	20,427	2	10,213	124,263	,000 ^b
	Artık	34,767	423	,082		
	Toplam	55,194	425			

a. Bağımlı değişken: ÇÇTÖ

b. Tahminler: (Sabit), RBSÖ, ABTÖ

Yukarıdaki görüldüğü üzere araştırmaya katılan katılımcıların Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında anlamlı bir farklılığın bulunup bulunmadığının belirlenmesi için Regresyon Analizi yapılmıştır. Buna göre üç ölçek arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu saptanmıştır (p=,000).

SONUÇ

İnsan yaşamının herhangi bir döneminde yaşadığı travmalar, mevcut ve ilerleyen dönemlere olan izler bırakır ve zarar verirken, bu travmaların eğer çocuğun bağlanma figürü olarak algıladığı bir kişi ile ilgisi var ise ortaya çıkan sonuçların izlerinin silinmesi oldukça zor bir durum olabilmektedir. Genellikle çocukluk dönemlerinde yaşanan büyük travmalar ebeveynlerden kaynaklanmakta ve bu durum çocuğun ebeveynlere olarak bağlanma durumunu olumsuz etkilemektedir.

Çocukluk çağlarında yaşanan travmalar sonucunda çocuklarda ortaya çıkan bazı duygular onların suça sürüklemektedir. Bazı çocuklar yaşadıkları acı verici olayların üstesinden aşırı öfke göstererek gelirken bazıları da bunun içselleştirerek, ruhsal sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olurlar. Bu nedenle çocukluk dönemlerinde yaşanan herhangi bir travmatik olaydan derin şekilde etkilenen çocuklar, duydukları öfke, kırgınlık, kızgınlık ve saldırganlığı çeşitli şekillerde dizginlemek istemektedirler.

Bu gibi öfke ve saldırganlık içeren duygularını da ancak suç işleyerek, başkalarına zarar vererek dinginleştirmektedirler. Çocukların ailelerinden alamadıkları sevgiyi başka kişilerden beklemesi ve bunun sonucunda istediklerini alamaması, onları hayal kırıklığını uğratarak üzmektedir. Örneğin çocukluk döneminde çeşitli şiddete maruz kalan erkeklerde eşlerine karşı şiddet uygulama, reddedilme hissi sonrası saldırganlık, taciz gibi durumların ortaya çıktığı bilinmektedir.

Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Sonuçlar

Araştırmaya katılan katılımcıların 60'ı (%14,1) 15, 179'u (%42,0) 16, 139'u (%36,9) 17 ve 48'i (%11,3) 18 yaşında olan öğrencilerdir. Buna göre araştırmaya katılan bireylerin çoğunluğunu 16 yaşında olan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların 224'ü Erkek, 202'si Kadın bireylerdir. Buna göre araştırmaya katılan katılımcıların çoğunluğunu Erkek bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın çoğunluğunu ise 10. Sınıf öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların 63'ü 9. Sınıf, 172'si 10. Sınıf, 139'u 11. Sınıf ve 52'si 12. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların anne öğrenim durumları 89'u (%20,9) İlkokul, 90'ı Ortaokul, 157'si Lise, 90'ı Üniversite mezunudur. Araştırmaya katılan katılımcıların anne eğitim durumlarının çoğunluğunu ise Lise mezunları oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların baba öğrenim durumları 45'i İlkokul, 67'si Ortaokul, 202'si Lise, 90'ı Üniversite mezunudur. Araştırmaya katılan katılımcıların baba eğitim durumlarının çoğunluğunu ise Lise

mezunları oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların 67'si 1000-3000 TL arası ve 359'u 3001 TL ve üstü gelir durumuna sahiptir. Buna göre araştırmaya katılan katılımcıların çoğunluğunu 3001 TL üzeri gelir durumuna sahip bireyler oluşturmaktadır.

Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğine İlişkin Sonuçlar

Araştırmaya katılan katılımcıların Çocukluk Çağı Travma düzeyi “Nadiren-Kimi zaman” arasında yani “ $X=2,3832$ ” değerinde olmuştur. Bu değer katılımcıların Çocukluk Çağı Travma düzeyini ortalama olduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların yaş ile Çocukluk Çağı Travma Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyetleri ile Çocukluk Çağı Travma Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların sınıfları ile Çocukluk Çağı Travma Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların anne eğitim durumu ile Çocukluk Çağı Travma Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların baba eğitim durumu ile Çocukluk Çağı Travma Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Anne Baba Tutum Ölçeğine İlişkin Sonuçlar

Araştırmaya katılan katılımcıların Anne Baba Tutum düzeyi “Benzemiyor-Biraz benziyor” arasında yani “ $X=2,3954$ ” değerinde olmuştur. Bu değer katılımcıların Anne Baba Tutum düzeyini ortalama olduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların yaş ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyetleri ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların sınıfları ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların anne eğitim durumu ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların eğitim durumu ile Anne Baba Tutum Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğine İlişkin Sonuçlar

Araştırmaya katılan katılımcıların Rosenberg Benlik Saygı düzeyi “Benzemiyor-Biraz benziyor” arasında yani “ $X=2,2667$ ” değerinde olmuştur. Bu değer katılımcıların Rosenberg Benlik Saygı düzeyini ortalama olduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların yaş ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların

cinsiyetleri ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların sınıfları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların anne eğitim durumu ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların baba eğitim durumu ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

KAYNAKÇA

- Acar, G., Demir, A., Görmez, D., & Keser, İ. (2015). Aile Ve Çocuk Suçluluğu İlişkisi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi.
- Açıkgöz, R., & Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye’de Yoksulluk Olgusu Ve Toplumsal Yansımaları. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(1), 76-117.
- Akçay, P. (2011). Onarıcı Adalet Modeli Çerçevesinde Uzlaştırma Ve Çocuk Mahkemelerinde Uygulanması. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (9), 129-144.
- Al Antali, W. (2018). Strengthening E-Crime Legislation In The UAE: Learning Lessons From The UK And The EU (Doctoral Dissertation, Middlesex University).
- Albayrak, S. (2012). *Okulda Uygulanan Zorbalığı Önleme Programının Zorbalığın Azaltılmasında Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Alisinanoğlu, F. Çocukların Denetim Odağı İle Algıladıkları Anne Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Çocukların Denetim Odağı İle Anne Tutumları). Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(1).
- Allison, B. N. (2000). Parent-Adolescent Relationship Conflict In Early Adolescence: Research And Implications For Middle School Programs. *Journal Of Family And Consumer Sciences Education*, 18(2), 1-6.
- Altuner, D., Engin, N., Gürer, C., Akyay, İ., & Akgül, A. (2009). Madde Kullanımı Ve Suç İlişkisi: Kesitsel Bir Araştırma. *Tıp Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 87-94.
- Aquilino, W. S. (1997). From Adolescent To Young Adult: A Prospective Study Of Parent-Child Relations During The Transition To Adulthood. *Journal Of Marriage And The Family*, 670-686.
- Arıkan D, Kahrıman İ. Yeni doğan bebeği olan primipar annelerin ailelerinden algıladıkları sosyal desteğin sorun çözme becerilerine etkisi. *Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2002;5(1):60- 7
- Ateş, A. G. F. B., & Akbaş, T. (2012). Ergenlerde Görülen Kural Dışı Davranışların Aile İşlevselliği Ve Yaşam Kalitesi Açısından İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 337-352.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J., & Nolen-Hoeksema, S. (1996). *Hilgard's Introduction To Psychology*-12th Edition. Harcourt Press.

- Ayar, D., & Öztürk, C. (2015). Türkiye’de Lisansüstü Çalışmalarda Çocuk Suçluluğu. *The Journal Of Pediatric Research*, 2(1), 17-20.
- Aydın, İ. (2012). Çocuk Haklarının Gelişimi Ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1), 151-173.
- Aydoğdu, H., & Olcay Çam, M. (2013). Madde Kullanım Bozukluğu Olan Ve Olmayan Ergenlerin Bağlanma Stilleri, Anne Baba Tutumları Ve Sosyal Destek Algıları Yönünden Karşılaştırılması. *Journal Of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemşireleri Derneği*, 4(3).
- Balci, M. (2005). *Basic 1H-And 13C-NMR Spectroscopy*. Elsevier.
- Baran, G. T. D., & Gültekin Akduman, G. Y. Suça Karışan 12-15 Yaş Grubundaki Çocuklarda Akran İstismarı Ve Kendilik Algısının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi (Doctoral Dissertation, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi (Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi) Anabilim Dalı).
- Brooks-Gunn, J. Ve Ruble, D. N. (1983). “The Experience Of Menarche From A Developmental Perspective”. In J. Books-Gunn & A. C. Petersen (Eds.), *Girls At Puberty: Biological And Psychological Perspectives*. New York: Plenum.
- Bülbül, S., & Doğan, S. (2016). Suça Sürüklenen Çocukların Durumu Ve Çözüm Önerileri. *Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Dergisi*, 59, 31-36.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. *Pegem Atıf İndeksi*, 1-360.
- Collins, W. A., & Laursen, B. (2004). Changing Relationships, Changing Youth: Interpersonal Contexts Of Adolescent Development. *The Journal Of Early Adolescence*, 24, 55–62.
- Cox, M. J., & Paley, B. (1997). Families As Systems. *Annual Review Of Psychology*, 48(1), 243-267.
- Creswell, J. D. (2017). Mindfulness Interventions. *Annual Review Of Psychology*, 68, 491-516.
- Çavuşoğlu, F. (2009). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Madde Kullanımına Etki Eden Etmenler Ve Aileden Aldıkları Sosyal Desteğin Etkisi (Master’s Thesis, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Çoban, S. (2012). Sosyal Çevrenin Etkilerinin Çocukların Suç Ve Problemleri Davranışları İle İlişkileri.
- Deković, M., Janssens, J. M., & Van As, N. (2003). Family Predictors Of Antisocial Behavior In Adolescence. *Family Process*, 42(2), 223-235.

- Demirkapı, E. Ş. (2014). Çocukluk Çağı Travmalarının Duygu Düzenleme Ve Kimlik Gelişimine Etkisi Ve Bunların Psikopatolojiler İle İlişkisi (Master's Thesis, Adnan Menderes Üniversitesi).
- Derman O. Ergenlerde Psikososyal Gelişim. Adölesan Ve Ergen Sağlığı II Sempozyum Dizisi, 2008, 63, 19-21.
- Dolu, O., & Büker, H. Caydırıcılığın Sınırları: Caydırıcılık Eksenli Suç Önleme Ve Mücadele Politikalarına Eleştirel Bir Yaklaşım. Polis Bilimleri Dergisi, 1.
- Durmuşoğlu, N., & Doğru, S. S. Y. (2006). Çocukluk Ökseleyiciyaşantılarının Ergenlikteki Yakın İlişkilerde Bireye Etkisinin İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (15), 237-246.
- Elkind, D. (1976). *Child Development And Education: A Piagetian Perspective*. New York: Oxford University Press.
- Elliott, M. (2002). *Bullying. A Practical Guide To Coping For Scholls* (3. Baskı). London: Longman Group UK Limited.
- Erden, G., & Gürdil, G. (2009). Savaş Yaşantılarının Ardından Çocuk Ve Ergenlerde Gözlenen Travma Tepkileri Ve Psiko-Sosyal Yardım Önerileri. Türk Psikoloji Yazıları, 12(24), 1-13.
- Erkan, R., & Erdoğan, Ö. G. M. Y. (2006). Göç Ve Çocuk Suçluluğu. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 9(9), 79-90.
- Erükçü, G., & Akbaş, E. (2012). Türkiye'de Çocuk Mahkemeleri Uygulamalarına Eleştirel Bir Bakış. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(3), 135-153.
- Eşkisü, M. (2014). The Relationship Between Bullying, Family Functions, Perceived Social Support Among High School Students. *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, 159, 492-496.
- Finkelhor, D. (2014). *Trends In Bullying And Peer Victimization*. (Report No. Ağustos 2014) England Durham: Crimes Against Children Research Center.
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2006). How To Design And Evaluate Research In Education 2006. *Mc Grawall Hill*.
- Gerrig, R. J. Ve Zimbardo, P. G. (2012). *Psikoloji Ve Yaşam-Psikolojiye Giriş*. (Çev: G. Sart). Nobel Yayınları: Ankara. (Orijinal Çalışma Basım Tarihi 2010).
- Gökler, I. (2008). *Sistem Yaklaşımı Ve Sosyal-Ekolojik Yaklaşım Çerçevesinde Oluşturulan Kavramsal Model Temelinde Kronik Hastalığı Olan Çocuklar Ve*

- Ailelerinde Psikolojik Uyumun Yordanması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gönültaş, B. M., & Kelebek, G. (2017). Metropollerde Önemli Bir Realite: Göç, Çocuk Suçluluğu Ve Sosyal Hizmet Odağında Çözüm Önerileri. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 142-155.
- Gönültaş, O., & Atıcı, M. (2014). Ortaokul Son Sınıf Öğrencilerinin Öfke Düzeyleri Ve Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenlerine Göre İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 370-386.
- Graham, S. (2016). Victims Of Bullying İn Schools. *Theory Into Practice*, 55(2), 136-144.
- Groeneveld, R. A., & Meeden, G. (1984). Measuring Skewness And Kurtosis. *Journal Of The Royal Statistical Society: Series D (The Statistician)*, 33(4), 391-399.
- Gül, S. K., & Güneş, İ. D. (2009). ERGENLİK DÖNEMİ SORUNLARI VE ŞİDDET. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 80.
- Güngör, M. (2008). Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu Ve Sokakta Çalışan Ve Yaşayan Çocuklar.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (Felsefe-Yöntem-Analiz)(3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara).
- Head, M. R. (2004). Profiling Parnt-Adolescent Relatinships: A Pattern-Analytic Approach O Relationship Quality. Unpublished Doctoral Dissertation. The Pennsylvania State University.
- Holland-Hall C, Burstein GR. Adolescent Development (Second Edt) In: Adolescent Medicine. Elsevier Inc., 2002, 926-927.
- Hopkins, K. D., & Weeks, D. L. (1990). Tests For Normality And Measures Of Skewness And Kurtosis: Their Place İn Research Reporting. *Educational And Psychological Measurement*, 50(4), 717-729.
- Hortaçsu, N. (2015). *Zamanda Aile Ailede Zaman*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Howard, S. A. (2016). *Marital Quality, Parent-Adolescent Relations, And Adolescent Depressive Symptoms Among Military Families*. Unpublished Doctoral Dissertation. Florida State University.
- İbiloğlu, A. O., Atlı, A., Oto, R., & Özkan, M. (2018). Çocukluk Çağı Cinsel İstismar Ve Ensest Olgularına Çok Yönlü Bakış. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler*, 10(1), 84-98.

- Jia, M. And Mikami, A. (2018). Issues In The Assessment Of Bullying: Implications For Conceptualizations And Future Directions. *Aggression And Violent Behavior, 41 (1)*
- Kaplan, A., Klein, R., & Gleason, N. (1991). Women's Self-Development In Late Adolescence. In J. V. Jordan, A. G. Kaplan, J. B. Miller, I. P. Stiver, & J. L. Surrey (Eds.). *Women's Growth In Connection, 122-140*. New York: Guilford.
- Karataş, Z. (2016). Çocuk Adalet Sistemi Kapsamında Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamaların Nitel Analizi (Doctoral Dissertation, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Karataş, Z. (2016). Çocuk Adalet Sistemi Kapsamında Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamaların Nitel Analizi (Doctoral Dissertation, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Karataş, Z., & Mavili, A. Çocuk Adalet Sisteminde Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamalarda Karşılaşılan Sorunlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19(45), 1013-1043*.
- Kesen, N. F., Deniz, M. E., & Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde Saldırganlık Ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki: Yetiştirme Yurtları Üzerinde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(17), 353-364*.
- Kızmaz, Z. (2004). Öğrenim Düzeyi Ve Suç: Suç-Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma.
- Kumru, A., Carlo, G., & Edwards, C. P. (2004). Olumlu Sosyal Davranışların İlişkisel, Kültürel, Bilişsel Ve Duyuşsal Bazı Değişkenlerle İlişkisi [Relational, Cultural, Cognitive, And Affective Predictors Of Prosocial Behaviors].
- Kunt, V. Y. (2003). Suç Ve Çocuk (Doctoral Dissertation, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler).
- Kültür, A., & Kurumu, D. V. T. Y. (2007, September). 38. ICANAS. In International Congress Of Asian And North African Studies (Vol. 10).
- Lereya, S. T., Copeland, W. E., Costello, E. J. And Wolke, D. (2015). Adult Mental Health Consequences Of Peer Bullying And Maltreatment In Childhood: Two Cohorts In Two Countries. *The Lancet Psychiatry, 2(6), 524-531*.
- Lila, M., Garcia, F., & Gracia, E. (2007). Perceived Paternal And Maternal Acceptance And Children's Outcomes In Colombia. *Social Behavior And Personality: An International Journal, 35(1), 115-124*.

- Macdonald, K. (1992). Warmth As A Developmental Construct: An Evolutionary Analysis. *Child Development*, 63(4), 753-773.
- Menesini, E. And Salmivalli, C. (2017). Bullying In Schools: The State Of Knowledge And Effective Interventions. *Psychology, Health & Medicine*, 22(1), 240-253.
- Menteşe, S. (2012). Sosyo-Kültürel Ve Fiziki Mekânların Çocukların Suça Yönelme Ya Da Suç İşlemeye Etkilerinin Van İli Ölçeğinde Araştırması. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(4), 1275-1305.
- Merter, F., & Şekerci, H. (2015). Değerlerin Kaybolma Durumuna İlişkin Sınıf Öğretmeni Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 10(3).
- Moors, J. J. A. (1986). The Meaning Of Kurtosis: Darlington Reexamined. *The American Statistician*, 40(4), 283-284.
- Morsünbül, Ü., & Çok, F. (2011). Bağlanma Ve İlişkili Değişkenler. *Current Approaches In Psychiatry/Psikiyatride Guncel Yaklasimler*, 3(3).
- Mustafa, K. O. Ç. (2004). Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi Ve Genel Özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 231-238.
- Nishina, A. And Juvonen, J. (2005). Daily Reports Of Witnessing And Experiencing Peer Harassment In Middle School. *Child Development*, 76(2), 435-450.
- Olweus, D. (1993). *Acoso Escolar, "Bullying", En Las Escuelas: Hechos E Intervenciones* (Report No. 2) Norveç: Centro De Investigación Para La Promoción De La Salud, Universidad De Bergen.
- Öter, A., & BAL, H. (2005). Çocuk Suçluluğunun Toplumsal Nedenleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.*
- Özçelik B. Karamustafaoğlu O. Ergenlik Dönemi Ve Ergenlerde Suisid Açısından Risk Faktörlerinin Değerlendirilmesi. *Düşünen Adam* 2002. 68-76.
- Özmert, E. N. (2005). Erken Çocukluk Gelişiminin Desteklenmesi-I: Beslenme. *Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Dergisi*, 48(1), 79-195.
- Özyürek, A., & Tezel Şahin, F. (2005). 5-6 Yaş Grubunda Çocuğu Olan Ebeveynlerin Tutumlarının İncelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 19-34.
- Pellegrini, A. D. (2002). Bullying, Victimization, And Sexual Harassment During The Transition To Middle School. *Educational Psychologist*, 37(3), 151-163.
- Pınar, E. S. (2006). Dünyada ve Türkiye’de Erken Çocukluk Özel Eğitiminin Gelişimi Ve Erken Çocukluk Özel Eğitim Uygulamaları.

- Renk, K., Liljequist, L., Simpson, J. E., & Phares, V. (2005). Gender And Age Differences In The Topics Of Parent-Adolescent Conflict. *The Family Journal*, 13(2), 139-149.
- Robin, A. L., & Foster, S. L. (1989). *Negotiating Parent-Adolescent Conflict: A Behavioral Family System Approach*, New York: Guilford Press.
- Rohner, R. P. (2004). The Parental "Acceptance-Rejection Syndrome": Universal Correlates Of Perceived Rejection. *American Psychologist*, 59(8), 830-840.
- Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2005). Parental Acceptance-Rejection: Theory, Methods, Cross-Cultural Evidence, And Implications. *Ethos*, 33(3), 299-334.
- Ruiz, P. (2000). Comprehensive Textbook Of Psychiatry (Vol. 1, Pp. 938-950). B. J. Sadock, & V. A. Sadock (Eds.). Philadelphia, PA: Lippincott Williams & Wilkins.
- Sadock B., Sadock VA, Ruiz P. Kaplan And Sadock's Synopsis Of Psychiatry Behavioral Sciences/Clinical Psychiatry. Kaplan And Sadock's Synopsis Of Psychiatry: Behavioral Sciences/Clinical Psychiatry (11th Ed.), Wolters Kluwer/Lippincott Williams And Wilkins, New York, 2015, 1100-1101.
- Sağlam, M., & Aral, N. (2017). Yargılama Süreci Devam Eden Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Hazırlanan Destek Eğitim Programının Çocukların Duygu Ve Düşüncelerine Etkisi. *Journal Of International Social Research*, 10(50).
- Salmivalli, C. And Peets, K. (2018). *Bullying And Victimization*. W. M. Bukowski, B. Laursen, And K. H. Rubin (Ed.), *Handbook Of Peer Interactions, Relationships, And Groups* İçinde (302–321). New York: The Guilford Press.
- Salter Ainsworth, M. (1989). Attachments Beyond Infancy. *American Psychologist*, 44(4), 709-716.
- Santrock, J. W. (2010). *Life-Span Development*. Mcgraw-Hill, Vol: 13, NY.
- Sarı, E. (2018). Lise Öğrencisi Ergenleri Suça Yönelik Tutumları Ve İlişkili Faktörler (Master's Thesis).
- Seçkin, Z. (2017). *Örgütlerde Mobbing Ve Siber Zorbalık*. İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları
- Sezer, A., Kolaç, N., & Erol, S. (2013). Bir İlköğretim Okulu 4, 5, Ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Anne Baba Tutumları Ve Bazı Değişkenler İle İlişkisi.

- Smith, P. B., Bond, M. H., & Kağıtçıbaşı, C. (2006). *Understanding Social Psychology Across Cultures: Living And Working In A Changing World*. London: Sage
- Smollar, J., & Youniss, J. (1989). Transformations In Adolescents' Perceptions Of Parents. *International Journal Of Behavioral Development*, 12(1), 71-84.
- Steinberg, L. & Silk, J. S. (2002). Handbook Of Parenting Volume 1 Children And Parenting. In Bornstein, M. H. (Ed.). *Parenting Adolescents*, 103-134. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sümer, N., & Şendağ, M. A. (2009). Orta Çocukluk Döneminde Ebeveynlere Bağlanma, Benlik Algısı Ve Kaygı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63).
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., & Helvacı, E. (2010). Anne-Baba Tutum Ve Davranışlarının Psikolojik Etkileri: Türkiye’de Yapılan Çalışmalara Toplu Bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Şahin, E., & Fidan, O. W. E. N. (2009). Psikolojik İhtiyaçları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, 4(32), 64-74.
- Şar, V., Öztürk, P. E., & İkikardeş, E. (2012). Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeğinin Türkçe Uyarlamasının Geçerlilik Ve Güvenilirliği. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 32(4), 1054-1063.
- Topçuoğlu, T. (2014). Çocuk Suçluluğu Ve Gelişimsel (Risk-Odaklı) Suç Önleme.
- Tuncal, T. Panel 19: Çocuk Ve Ergenlerde İstismara Yaklaşımlar. *Anatolian Journal Of Psychiatry*, 16.
- Uzun, Z. (2015). Suç Ve Değer İlişkisi: Suça Sürüklenmiş Çocuklar Üzerine Bir Araştırma (Master’s Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ürek, O. Toplumsal Düzen Oluşturmaya İlişkin Üç Yaklaşım: Kant, Popper Ve Sartre. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 43-52.
- Whitchurch, G. G. & Constantine, L. L. (1993). Systems Theory In P. G. Boss, W. J. Doherty, R. Larossa, W. R. Schumm, & S. K. Steinmetz (Eds.). *Soucebook Of Family Theories And Methods: A Contextual Approach*, 325-352. New York: Plenum Publishes.
- Williams, A. (2003). Adolescents' Relationships With Parents. *Journal Of Language And Social Psychology*, 22(1), 58-65.

- Wissink, I. B., Dekovic, M., & Meijer, A. M. (2006). Parenting Behavior, Quality Of The Parent Adolescent Relationship And Adolescent Functioning İn Four Ethnic Groups. *Journal Of Early Adolescence*, 26,133-159.
- Yaman, M., & Arslan, S. (2009). Çocuk Ve Gençlik Suçlarının Önlenmesinde Rekreatif Sporlar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 445-459.
- Yıldırım, R. (2012). Akran Zorbalığı. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 39-51.
- Yılmaz Irmak, T. (2012). “Ergenlik / Çocuk Suçluluğu Ve Risk Alma Davranışları”. Şeyda Aksel Ve Türkan Yılmaz Irmak (Yay. Haz.). *Gelişim Psikolojisi Bakış Açısıyla Çocuk Suçluluğu*. Ege Üniversitesi Basımevi, 1.Basım, Bornova, İzmir.
- Zoroglu, S. S., Tüzün, Ü., Sar, V., Öztürk, M., Kora, M. E., & Alyanak, B. (2001). Çocukluk Dönemi İstismar Ve İhmalinin Olasi Sonuçları/Probable Results Of Childhood Abuse And Neglect. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69.